

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Ajakirjanduskriitika ajakirjanduse rollist Eesti ühiskonnas 2011-2012

Magistritöö

Kadri Inselberg

Juhendajad: prof Halliki Harro-Loit ja prof Veronika Kalmus

Tartu 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD:	5
1.1. Ajakirjanduskriitika	5
1.1.1 Ajakirjanduskriitika temaatika	8
1.2. Ajakirjanduse toimimise võimalused ja funktsioonid	12
1.3. Ajakirjanduskriitika kontekst Eestis aastatel 2011-2012.....	15
2. UURIMISMEETOD JA VALIM	19
2.1 Uurimuse strateegia ja meetod	19
2.2 Valim.....	23
3. TULEMUSED	26
3.1 Kriitika subjektid	26
3.2 Ajakirjanduse diskursus	33
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	48
4.1 Järeldused	48
4.2 Diskussioon	51
KOKKUVÕTE.....	54
SUMMARY.....	56
KASUTATUD KIRJANDUS.....	58
LISA 1. VALIMI ARTIKLID.....	60

Sissejuhatus

Kuna ajakirjandus loob arenenud demokraatlikus ühiskonnas avaliku ruumi ja vahendab rahvale nende esindajate tegemisi, siis puutub sellega kokku praktiliselt kogu rahvastik. Ning kuna ajakirjandus teenib avalikku huvi, siis on rahval ka õigus nende tegemistel silma peal hoida. Nii ongi ajakirjanduses kindel koht ka institutsiooni tegevuse kriitikale, mida võivad sõnastada väga erinevad ühiskonna liikmed ning mis on üks osa ajakirjanduse aruandekohustusest.

2010. aastal uurisin oma seminaritöö jaoks aastatel 2008-2009 paberlehtedes avaldatud 29t ajakirjanduskriitilist artiklit kvalitatiivsel meetodil ning keskendusin sellele, mida ajakirjanikele ette heidetakse. Peamised etteheited olid tollal lugude müümisele keskendumine, populaarsete hoiakute ülevõtmine, halb keelekasutus, pseudoteemade kajastamine, pealiskaudsus, vähesed teadmised, vastutustundetus ja liigne subjektiivsus (Inselberg 2010).

Tollal kuulusid valimisse peamiselt just ajakirjanike või teiste meediaga lähedalt seotud inimeste arvamused artiklid, mida leiab leheveergudelt kõige rohkem, kuid nüüd otsustasin uurida seda, kuidas kujutavad ajakirjandust meedias mittetöötavad ja akadeemilise meediaharidusega inimesed. Kui ajakirjanike ja meediaga lähedalt seotud inimeste arvamused võib pidada ajakirjanduse eneserefleksiooniks, siis mitteajakirjanike kirjutised annavad kõrvalpilgu ja laiema pildi sellest, millisena ajakirjandust kui institutsiooni avalikkuses nähakse ning milliste rollide täitmist sellelt oodatakse.

Neile küsimustele vastuse saamiseks analüüsin oma magistritöös 2011.-2012. aastal ilmunud mitteajakirjanike arvamused artikleid kriitilise diskursusanalüüsi meetodil, et minna sisse teksti sügavamate struktuuridesse ning lisaks kirjeldavale tasandile leida üles ka tekstides peiduvad eeldused ja hinnangud.

Meediaga otseselt mitte seotud inimeste teadmised meedia rollidest tulenevad osalt kindlasti haridussüsteemist, kuigi enamus antud artiklite autoritest õppisid vähemalt keskkooliastmeni nõukogudeaegses haridussüsteemis, kus meediale omistati kindlasti absoluutselt erinev roll, kui sellel on täna. Seega on autoritel ehk mingi mälestus autoritaarse riigi meediasüsteemist,

kuid ajakirjandusest demokraatlikus ühiskonnas on õpitud kas ülikooliajal või mitteformaalselt.

Kadri Ugur (2010: 14) tõi oma doktoritöös välja, et meediapädevus on indiviidi suutlikkus, mis kombineerib teadmisi, oskusi ja hoiakuid meedia suhtes. See on konkreetse isiku dünaamiline ja pidevalt arenev vaatenurk, mis reguleerib inimese ja meediakeskkonna vahelist suhet ning võib muutuda nii inimeses kui ka meediakeskkonnas toimunud muudatuste tõttu. Ka magistriritöö valimisse kuuluvate autorite arvamus meediast ja selle rollidest on olnud kindlasti pidevas muutumises ja seda on mõjutanud nii haridus kui ka isiklikud kontaktid.

Täpsemalt otsin oma magistriritöös vastuseid küsimustele: (1) millisel tasandil ajakirjandust analüüsitakse ehk kas räägitakse peamiselt ajakirjandusest kui institutsioonist, võrreldakse erinevaid meediaorganisatsioone ja väljaandeid või analüüsitakse konkreetsete ajakirjanike tööd; (2) millised on ajakirjandusest rääkimise diskursused ehk millisena Eesti ajakirjandust ja ajakirjanikke nähakse, millised on levinumad stereotüübid ja milline positsioon ajakirjandusele enda suhtes omistatakse (3) millist rolli ajakirjanduselt Eesti ühiskonnas oodatakse ehk milliseid ootusi ajakirjanduskriitikas ajakirjandusele püstitatakse, millised traditsioonilised rollid jäävad mainimata ja kas ajakirjandust nähakse kui demokraatia kvaliteedi toetajat. Minule teadaolevalt eraldi ajakirjandusega mitte seotud inimeste poolt kirjutatud ja kriitilise diskursusanalüüsi meetodil ajakirjanduskriitikat Eestis uuritud pole.

Töö lugemisel tuleb kindlasti arvesse võtta minu kui autori positsiooni, kuna olen ise tegevajakirjanik ning minu isiklik poolehoid kuulub ajakirjanikele, kuigi püüan säilitada antud uurimistööd kirjutades võimalikult neutraalse pilgu.

Uurimistöö koosneb neljast peatükist: teoreetilised lähtekohad, uurimismeetod ja valim, tulemused ning järeldused ja diskussioon. Teoreetilises pooles määratlen, mis on ajakirjanduskriitika ja millistes vormides see esineb, annan ülevaate tänapäeva ajakirjanduse toimimise keskkonnast ning avan ka Eesti ajakirjanduskriitika konteksti aastatel 2011-2012.

Täna oma juhendajaid professor Halliki Harro-Loiti ja professor Veronika Kalmust, kes suunasid mind õigele teele ja oma tööandjaid ajalehes Postimees, kes suhtusid mõistvalt minu pidevatesse õppepuhkustesse. Lisaks täna ka Ragne Kõutsi väga põhjaliku eelretsensiooni eest.

1. Teoreetilised lähtekohad:

1.1. Ajakirjanduskriitika

Üks võimalus meediakriitikat liigitada on vastavalt sellele, kes kritiseerib ja kellele kriitika suunatud on. Laiema avalikkuse eest varjatuna ilmub kriitika, mis on kirjutatud ajakirjanikelt ajakirjanikele (erialaajakirjad), auditooriumilt ajakirjanikele (lugejate kirjad toimetustele ja ajakirjanikele) ja teadlastelt ajakirjanikele (erialased (teadus)ajakirjad).

Avalikkusele nähtaval ehk väljaannete lehekülgedel või eetris kõlab kriitika ajakirjanikelt (sh ajakirjanike organisatsioonid) avalikkusele (aruandekohuslus), auditooriumilt avalikkusele (arvamusartiklid, lugejakirjad, kommentaarid) ning ühiskonna aktiivsematelt liikmetelt avalikkusele (arvamusliidrite ajakirjanduskriitilised arvamusartiklid või sõnavõtted).

Kui toimetustele ja ajakirjanikele saadetavad kirjad on auditooriumi igapäevane tagasiside pigem keelekasutusele ja täpsutused konkreetse teema osas, siis gildkonnasisene meediakriitika, mida avaldatakse näiteks erialastes ajakirjades ja laiema avalikkuse ette tavaliselt ei jõua, on võimalus nii praktiseerivatele ajakirjanikele kui ka valdkonna teadlastele ametialaseks reflekteerimiseks ja enesekriitikaks. Haasi järgi (2006: 352) võiksid peavoolumeediast eraldi seisvad erialaajakirjad olla võimalus kriitiliseks refleksiooniks näiteks selle üle, millisel määral mõjutavad ajakirjanike tööd omanike ja reklaamandjate ärihuvid, organisatsioonikultuur ja tööruutüübid ning erinevad ajakirjanduse eetikareeglid. Samas võib nn siseringi arutelu välistada kriitilise suhtumise gildkonnas aktsepteeritud meetoditesse.

Avalikkusele suunatud meediakriitika üks olulisimaid vorme on ajakirjanikelt avalikkusele suunatud kriitika, mis tuleneb ajakirjanduse aruandluskohuslusest ja on üks viisidest, kuidas ajakirjandus auditooriumile oma tegevuse kohta aru annab.

Nimelt võib ajakirjandus tänapäeval tegutseda küll äripõhimõtetel, kuid see pole siiski kunagi tavapärane teenus. Ameerika ajalehtede vastane kriitika ja süüdistused kommertsialiseerumisest ja kallutatusest ajendasid 1947. aastal looma pressivabaduse komisjoni, mis tegi esimesena uurimistööd ja aruande, millise algatasid ka paljude teiste maade valitsused, et uurida meedia ebaedu ühiskonna vajadustele vastamisel. See aruanne lõi

sotsiaalse vastutuse mõiste ja nimetas peamised standardid, mida ajakirjandus peaks järgima. Sotsiaalse vastutuse teooria sisaldas arusaama meedia omanikust kui avalikkuse esindajast või usaldusisikust, mitte piiramatult vastutusega eraettevõttest. Seda traditsiooni rakendati vähem või rohkem edukalt kogu arenenud läänemaailmas. (McQuail 2003: 131-134)

Üks oluline osa vastutusest on meedia aruandekohustus (*media accountability*), mille on Bertrand (2002: 107) defineerinud kui „kõik mitteriiklikud võimalused, kuidas meedia avalikkuse ees vastutab“. Need on Bertrandi järgi meetmed, mis aitavad mõjutada ajakirjanikke ja väljaandeid eetilisel käitumisel, kuid tagavad siiski vaba ajakirjanduse ehk ei ole riiklikud.

Teadlaste koostatud erinevaid aruandluskohustuse meetodeid koondava MediaAcTi käsiraamatu (2012: 4) kohaselt saavad digiajastul meediaeetika debatis osaleda nii kodanikud kui ka professionaalid. Lisaks traditsioonilisele eneseregulatsiooni ja aruandekohustuse vahenditele (eetikakoodeksid, pressinõukogud, ombudsmen) on mõned väljaanded asunud koostama organisatsioonisiseseid reegleid (koodeksid, juhendid) ja veebipõhiseid kommunikatsioonivorme (veebiombudsman, toimetuse blogid, foorumid, parandusnupud jne), mis aitavad parandada ajakirjanduse kvaliteeti ja panustavad usaldusliku suhte kujunemisele auditooriumi ja meediaorganisatsioonide vahel.

Feighery (2011: 160) hinnangul peaksid ajakirjanikud auditooriumiga usaldusliku suhte hoidmiseks ning edukalt aruandekohustuse täitmiseks lähtuma kahepoolsest kommunikatsioonist ehk kaasama kodanikud läbipaistvasse, tasakaalustatud dialoogi ja näitama, et nad on valmis vajadusel ka oma praktikates muutusi tegema.

Meediakriitika kui aruandekohustuse üks vorme jaguneb Haasi (2006: 35) järgi „uudismeedia kajastamiseks“, „uudismeedia kriitikaks“ ja „uudismeedia enesekriitikaks“.

Bertrandi (2002) arvates peaks meediauudiseid ja meediakriitikat kirjutama spetsialiseeritud ajakirjanikud, kuid selle süsteemi suurim miinus on tema hinnangul ajakirjanike omavaheline solidaarsus, mis ei lase ühel ajakirjanikul teisest halba kirjutada.

Ka Haas (2006: 351) leiab, et siiras uudismeedia enesekriitika nõuaks ajakirjanikult reflekteerimist, mis tema enda ja teiste reporterite tööd mõjutab – milline roll on ärihuvidel ja uudistekogumise konventsioonidel ning kuidas mõjutab kajastus auditooriumi. Kuna aga

selline eneserefleksioon ei näitaks heas valguses meediaorganisatsioonide omanikke ja reklaamiandjaid ning ajakirjanikele seatud objektiivsuse nõue peaks tegelikult ärihuvide mõju välistama, siis Haasi hinnangul sellist siirast enesekriitikat palju ei leidu.

Meediast kirjutavad ajakirjanikud kõhklevad kaasajakirjanikke, meediaomanikke ja toimetajaid kritiseerides ning neile peaks Fengleri (2003: 827) hinnangul aeg-ajalt meelde tuletama, et nende eesmärk on töötada avalikkuse, mitte kolleegide huvides.

See on ka peamine põhjus, miks antud töö valimisse on valitud meediaga mitte seotud inimeste kirjutatud ehk väline kriitika – ajakirjanduses n-ö sees olevad inimesed ei saa olla täiesti objektiivsed ja on kolleegide tööd avalikult kritiseerides pigem solidaarsed.

Ajakirjanduse tegevust saab tänapäeval aga avalikult kommenteerida igaüks. Valvekoorte valvekoorteks on internetiajastul saanud näiteks blogijad. Ajakirjanikel ei ole enam ainuõigust öelda, milline informatsioon peaks olema usutav ja milline mitte – veebiavarustes tegutsevad blogijad vaid ootavad, et saaksid ajakirjanike välja pakutud fakte üle kontrollida ja ümber lükata. (Hayes et al 2007)

Kuid blogijate lugejaskond on vähemalt Eestis suhteliselt väike (kui ehk Memokraat välja arvata). Seega toimub suurem osa mitteajakirjanike debatist ajakirjanduse tegevuse üle kas gildkonna sees või väljaannete arvamislehekülgedel. Kuid arvamislehekülgedele pääsemiseks on siiski teatud barjäär – toimetaja valib eelkõige välja tekstid inimestelt, keda avalikkus tunneb ja kelle arvamusel huvitatakse. Ka tavalugejate kirju avaldatakse, kuid sageli väikselt ja küllaltki lühidalt arvamuskülgede põhjas. Seetõttu valisin ka mina analüüsiks just ühiskonna probleemides aktiivselt kaasa räägivad ja seega ka juba teatud tuntuse saavutanud inimeste artiklid.

Lisaks leidis Bertrand (2002: 114), et tähtsa isiku ehk arvamusliidri avalik pöördumine ja arvamus meediast omab eriti olulist mõju ajakirjanduse usaldusväärsusele, kuna sellele lisab kaalu kirjutaja positsioon, avalduse julge sõnastus või mõlemad koos.

McQuaili (2003: 397-398) järgi käsitletakse meediauuringutes personaalse mõjuna peamiselt seda, et elanikkond jaguneb arvamusliidriteks ja ülejäänuteks ehk siis elanikkond on kihistunud vastavalt huvile ja aktiivsusele meediaga seotud teemade suhtes. Samas kuigi uuringud kinnitavad suhtlemise ja isiklike kontaktide tähtsust meedia mõju kaasnähtusena,

pole siiski veel selgelt tõestatud personaalse mõju reeglipärast esinemist sõltumatu või vastassuunalise toimeallikana meedia mõju kujunemisel. Lisaks on selgunud, et liidriteks ja järgijateks jagunemine erineb teemade lõikes, rollid vahetuvad ja paljusid inimesi ei ole võimalik kumbagi rühma selgelt liigitada.

Sellele vaatamata leian, et valimisse kuuluvad poliitikud, ettevõtjad ja kultuuritegelased on ajakirjanduse auditooriumi aktiivseim osa (eliit, liidrid), kes on ka ise ühel või teisel moel meediaprotsessidega seotud ja puutuvad ajakirjanikega tihedalt kokku, ning peavad oluliseks aeg-ajalt ülejäänud auditooriumile ehk järgijatele oma mõtetest ja kogemustest teada anda. Kindlasti ei ole lõpuni võimalik määratleda, milline on ühe või teise liidri sõnavõtu mõju igale auditooriumi liikmele, kuid ajakirjanike gildkonna välist kriitikat loetakse kindlasti suurema huviga ja võetakse tõenäoliselt tõsisemalt, kui ajakirjanike endi kolleegide suhtes soliidarseid või valdkonna traditsioonidest kammitsetud mõttevahetusi.

Selle välise kriitika analüüsimine annab eelkõige aimu, millisena üldse tajuvad tänast ajakirjandust ja selle rolle gildkonnast kõrvalseisjad – sel korral siis auditooriumi ühiskondlikult aktiivsem osa, keda võib nimetada ka (arvamus)liidriteks.

1.1.1 Ajakirjanduskriitika temaatika

Ajakirjanduskriitikaks võib lugeda väga erinevaid mõtteavaldusi, blogipostitusi, naljasaateid, saatearvustusi, arvamusartikleid, teadlaste konstruktiivseid analüüse jne.

Temaatiliselt tegeletakse Wyatti (2007, Vos et al 2012: 855 kaudu) järgi aga ajakirjanduskriitikas traditsiooniliselt järgmiste valdkondadega: (1) sisu (sensatsioonilisus, infotainment, teemade kajastuse ulatus või puudujäägid; (2) filosoofilised lähenemised, näiteks ajakirjanduslikud normid nagu objektiivsus; (3) struktuur (näiteks meedia omanike kontsentsratsioon); (4) võim (uudismeedia mõju ja autoriteetsus) ning (5) ajakirjanduse ja demokraatia suhe, mis ühendab ja kajastub kõigis teistes neljas teemas, lähtuvalt sellest, et demokraatlikus ühiskonnas uurib kriitika alati, või vähemalt peaks uurima, kas ajakirjandus täidab oma rolli demokraatia kvaliteedi toetajana.

Meediakriitika võib olla konstruktiivne või normatiivne. Konstruktiivne meediakriitika lahkab ilma emotsioonide ja hinnanguteta, kuidas meedia toimib ja millest tehtud otsused sõltuvad.

Rohkem kohtab aga avalikkuses normatiivset kriitikat, mis lähtub sellest, milline peab meedia demokraatia kvaliteedi toetamiseks olema.

Need normid on ajaloo ja eri riigikordade jooksul muutunud, kuid demokraatlikus ühiskonnas on põhilised ootused ajakirjandusele jäänud samaks juba aastasade jooksul. Seega selleks, et peamiselt just normatiivset ajakirjanduskriitikat analüüsida ja sellest autorite ootusi välja lugeda, on vaja mõista erinevaid normatiivseid ajakirjandusteooriaid.

Kõigis normatiivsetes ajakirjandusteooriates on ühine nõue, et meedia peaks kõigepealt vastama oma auditooriumi vajadustele ja huvidele ning alles seejärel arvestama klientide (reklaamiandjad – K.I.) ja riigi huvidega (McQuail 2003: 227).

Kõige üldisemalt oodatakse meedialt McQuaili (2003: 144) järgi kaasabi vähemalt nelja peamise eesmärgi osas:

- jälgida pidevalt sündmusi, ideid ja avaliku elu tegelasi, mille tulemuseks on nii avalikkusele suunatud teadetevoog kui ka moraalse ja sotsiaalse elukorralduse vastu eksimise esiletoomine;
- pakkuda sõltumatut ja põhjalikku kriitikat ühiskonna ja selle institutsioonide kohta;
- julgustada eneseväljendust ja sotsiaalset osalust, pakkuda selleks vahendeid võimalikult paljudele;
- osaleda ühiste arusaamade ja identiteedi kujunemises, tugevdada sotsiaalset sidusust.

Kuid ühiskonnad ja mõttevoolud on erinevad. Isegi üksikisikute ootuseid ajakirjandusele on vastavalt nende muudele vaadetele ja oma huvidele väga mitmesuguseid. Kaarle Nordenstreng (1997, McQuail 2003: 145 kaudu) on visandanud viie erineva normatiivse paradigma piirjooned:

- Liberaal-pluralistlik paradigma – rõhutab üksikisiku osa ja defineerib avaliku huvi sellena, mis avalikkust huvitab. Aruandlus ühiskonna ees saavutatakse meediaturu ja minimaalse eneseregulatsiooni teatud vormide kaudu, riigi roll on minimaalne.

- Sotsiaalse vastutuse paradigma – publitseerimisvabadusega kaasnevad siin isiklikku huvi ületavad kohustused laiema ühiskonna ees. Individualistlikule poliitilisele teooriale eelistatakse kogukondlikku.
- Kriitiline paradigma – meediat nähakse olevat sattunud sõltuvusse sotsiaalsetest struktuuridest, väljendusvabadust piiravad repressiivsed või hegemoonilised (riigi ja äri) jõud ühelt poolt ja rõhutatud massid teiselt poolt.
- Administratiivne paradigma – tõstab esile registreerivat objektiivset ajakirjandust, mis tugineb olulistel teemadel usaldusväärset informatsiooni pakkuvatele autoritaarsetele allikatele. Eesmärk pigem meeldida ja kasu tuua nii juhtivale poliitilisele eliidile kui ka massidele.
- Kultuurilise dialoogi paradigma – lükkab kõrvale nii universaalse ratsionaalsuse kui ka bürokraatlik-professionaalse kompetentsi ja efektiivsuse ideaalid. Paradigma rõhutab subkultuuride õigusi koos neile omaste väärtustega, edendab vastastikust mõistmist ja kokkukuuluvuse tähtsaks pidamist.

Need paradigmad aitavad kirjeldada erinevate isiklike huvidega autorite lähenemisi ajakirjandusele ja selle rollidele ühiskonnas. Näiteks vähemuste eest võitlevate inimeste ootusi kirjeldab kõige paremini kultuurilise dialoogi paradigma, mis rõhub ajakirjanduse rollile seista subkultuuride õiguste eest ja aidata kaasa ühiskonna sidususe loomisele. Poliitikud, kes tahavad, et nende sõnum jõuaks rahvani võimalikult sarnases vormis sellele, kuidas nad ise seda esitasid, aga kuuluvad pigem administratiivse paradigma alla, mis tõstab esile ajakirjanduse registreerivat rolli.

Tänapäeva demokraatliku riigi, sh Eesti, meediakäsitlus sarnaneb kõige rohkem liberaal-pluralistlikule paradigmale, kus ajakirjandus on riigist võimalikult sõltumatu, pigem valitsejatele isegi vastanduv ning ülim tegevusprintsip on avalik huvi ehk auditooriumi teenimine. Samas on erinevate sihtrühmade ootused ka Eestis kindlasti erinevad – see selgubki tekstide lähemal analüüsimisel.

Eriti kõrged on auditooriumi ootused mitmetes arenenud demokraatlikes riikides avalik-õiguslikule meediale, mida rahastatakse avalikult ja mis toimib kasumi mittetaotlemise

põhimõttel, et vastata kõigi kodanike mitmesugustele avaliku kommunikatsiooni vajadustele (McQuail 2003: 440).

McQuaili (2003: 440) järgi seisnes algselt avalik-õigusliku ringhäälingu õigustus raadio- ja teleprogrammide levi loomulikus monopolis. Tänapäeval tugineb see üldisele avalikule huvile ning selle kaudu saab rahuldada teatavaid kommunikatsioonivajadusi, mis kommertssüsteemis kõrvale jäetakse, kuna need ei too kasumit.

Ei eksisteeri ühte avalik-õigusliku ringhäälingu teooriat. Erinevatel rahvuslikel variantidel on mõnevõrra erinevad põhjendused ja tegutsemisloogika. Kuid skeemides korduvad nõue universaalsele geograafilisele katvusele, mitmekesisele programmile, huvitumine rahvuslikust kultuurist, keelest ja identiteedist, teha saateid vähemustele, poliitiline erapooletus ja tasakaalustatus ja kvaliteetsusele (McQuail 2003: 141).

Ka Eestis toimib tugev avalik-õiguslik ringhääling Eesti Rahvusringhääling (ERR), millel on viis raadio- ja kaks telekanalit ning üha uusi alaportaale hõlmav uudisteportaal. ERRi kanalid pakuvad erameediale tugevat konkurentsi ning ei pea muretsema reklaamiandjatele meelepärane olemise pärast, kuna reklaam on ERRis keelatud. Kuigi ERR ja erameedia tegutsevad seega täiesti erinevatel alustel, ei pöörata sellele avalikkuses sageli tähelepanu ja paigutatakse mõlemad ühtse Eesti ajakirjanduse institutsiooni alla.

1.2. Ajakirjanduse toimimise võimalused ja funktsioonid

Ajakirjanduskriitika analüüsimisel tuleb arvesse võtta tänast meediakeskkonda, mis peamiselt interneti laialdasele levikule on viimase kümnendi jooksul palju muutunud. Endised ajakirjanikud ja tänased meediauurijad Kovach ja Rosenstiel (2011) kirjeldavad tänaseks möödas uudiste ajastut kui „usalda mind“ ajastut ning uut ajastut kui „näita mulle“ ajastut.

Täna, kui uudised tulevad erinevatest allikatest, eri stiilides ja formaatides, nii ajakirjanikelt kui ka mitteajakirjanikelt, vajab auditoorium Kovachi ja Rosenstieli (2011: 33) järgi enamat kui enne. Nad tahavad teada, miks nad peaksid usaldama neid allikaid, kes fakte ja kommentaare esitavad. Nad soovivad piisavalt informatsiooni, et allikate usaldusväärsuse üle ise otsustada.

Kusjuures ajastute muutumisega on muutunud ka aktiivne tegija – minevikus oli see ajakirjanik, nüüd on see uudiste tarbija. See viitab teadlaste sõnul digiajastul toimunud võimuvahetusele – vāravavahist ajakirjaniku asemel on võim nüüd tarbijal või kodanikul, kes on ise info toimetaja. Selle muutusega on tarbijatel endil nüüd ka suurem vastutus suhtuda infosse skeptiliselt.

„Metafoor ajakirjanikust kui avalikkusele solidaarsest vāravavahist on täna problemaatiline või isegi iganenud. Uudissündmuste ja auditooriumi vahel on nüüd mitmeid kanaleid, millest ajakirjandus on vaid üks. /.../ Ajakirjanikud seisavad vahina vārava ees, kuid vāravat ei ümbritse enam aed.“ (Kovach ja Rosenstiel 2011: 171)

Ka Jane B. Singer (2006) leiab, et muutunud meediamaausiku tõttu ei kehti enam mitmed praktilised aspektid, mis läbi aegade ajakirjaniku olemust ja ajakirjanduse rolli ühiskonnas on defineerinud.

„Ajakirjanikul ei ole enam võimalust kontrollida, mida kodanik näeb, loeb või kuuleb, ega milliseid lugusid peavad nad oluliseks. Sellises avatud, pöörases ja ülerahvastatud meediakeskkonnas muutub ajakirjaniku põhiroll informatsiooni valimiselt ja levitamiselt pigem teatud lugude raamistamisele, keskendudes eetikale.“ (Singer 2006: 12)

Seega on meediakeskkonna muutus tinginud tegelikkuses ka ajakirjanduse rolli muutuse ühiskonnas. Antud uurimistöö näitab, kuivõrd tajuvad neid muutusi aga meediast väljaspool olevad inimesed.

Näiteks on leitud, et ajakirjanikud ise näevad muutusi eelkõige majanduslikus ja tehnoloogilises võtmes (Kunelius ja Ruusunoksa 2008). Ajakirjanikud tunnetavad tohutut majanduslikku konkurentsi – võistleda tuleb mitte ainult erinevate väljaannete, vaid ka meediumite ja kodanikuajakirjandusega. Tehnoloogiliselt tuleb olla järjest innovaatilisem ning veebiajakirjanduse sünniga on päevas 86 000 tähtaega, mis muudab ajakirjanduse pealiskaudsemaks.

Kuid vaatamata kõigile muutustele ütlevad ajakirjanikud ise, et tehnoloogia ja majandus võib muutuda, aga hea ajakirjandus jääb samaks. Kuneliuse ja Ruusunoksa (2008: 676) arvates on usk traditsioonilise ajakirjanduse puutumatusse ja pühasse olemusse üks traagilisemaid eksiarvamusi, kuna see takistab ajakirjanikel nägemast nii oma professionaalsete praktikate potentsiaali kui ka limiteeritust.

Seega ajakirjandus ja ajakirjanikud ise näevad küll vajadust muutuda, kuid vaid vormiliselt ning harvem pööratakse tähelepanu sisulistele muudatustele. Vana sisu püütakse suruda uude vormi. See tekitab teatava kaose, kus ühtemoodi raske on hakkama saada nii ajakirjanikel kui ka auditooriumil. See segadus peegeldub ka ajakirjanduskriitikas, kus eelduseks on ajakirjanduse vanad, normatiivsed rollid, kuid kritiseeritakse uut vormi.

Uus uudiste ökosüsteem jaguneb Kovachi ja Rosenstieli (2011:34) järgi erinevateks mudeliteks, millel on erinevad väärtused ja eesmärgid:

1. **Tõestamise ajakirjandus** (*Journalism of Verification*) – traditsiooniline mudel, kus kõrgeim väärtus on täpsusel ja kontekstil.
2. **Esitamise ajakirjandus** (*Journalism of Assertion*) – uuem mudel, kus kõrgeim väärtus on kiirusel ja mahul, ning mis kipub seetõttu olema passiivne informatsiooni edastaja.
3. **Kinnitav/jaatav ajakirjandus** (*Journalism of Affirmation*) – uus poliitiline meedia, mis keskendub vähem täpsusele, täiuslikkusele või tõestamisele kui auditooriumi

uskumuste kinnitamisele ja kipub seega valima välja vaid informatsiooni, mis seda eesmärki teenib.

4. **Huvigrupi ajakirjandus** (*Interest Group Journalism*) – koosneb kindla sihtrühmaga portaalidest või töödest ning sageli vahendavad need teemasid, mis on tellitud või koostatud erahuvidega organisatsioonide poolt, kuid jätavad mulje, nagu oleksid uudised.

Seega on meediamaaistik muutunud tunduvalt mitmekesisemaks kui kunagi varem. Erinevad väljaanded tegutsevad eri eesmärkidel ning sageli on isegi ühe väljaande sees esindatud mitmed Kovachi ja Rosenstieli välja toodud mudelitest. Näiteks ühe päevalehe paberkandja pikemad lood tõestavad, veebiversioon esitab, arvamusküljed-portaal kinnitavad ja erileheküljed-portaalid teenivad huvigruppe. Just selle uue mitmekesisuse lahtiseletamine võiks olla peegeldava meediakriitika ülesanne.

1.3. Ajakirjanduskriitika kontekst Eestis aastatel 2011-2012

Regulaarset ajakirjanduskriitikat ilmub Eestis vähe. Meedia teemadel räägivad Kuku raadio iganädalane saade „Pressiklubi“, kus ajakirjanikud arutlevad Eesti ajakirjanduse käekäigu ja uudiste üle, ning Vikerraadios kord kuus kõlav ERRi meedianõuniku Tarmu Tammerki saade Meediatund, kus Tammerk tutvustab meedia toimimist ja kommenteerib ERRi saadete tagasisidet. Lisaks kõlavad Vikerraadio eetris igal nädalal ka 10-15-minutilised meediakommentaariid, mille tavaliselt koostab ja esitab ERRi uudisteportaali arvamustoimetaja Rain Kooli.

Televisioonis võib ajakirjanduskriitikaks nimetada satiirisaadet Ärapanija, mis otsib ajakirjandusest vigu ja naljakaid apse.

Blogosfäärist väärrib esile tõstmist endise ajakirjaniku Daniel Vaariku loodud blogi Memokraat, kus erinevad autorid analüüsivad aeg-ajalt põhjalikumalt mingi teema meediakajastust või räägitakse ajakirjanduse telgitagustest.

Institutsionaalselt tegelevad ajakirjanduse kohta tehtud kaebustega kaks eneseregulatsiooni organit: väljaannete peatoimetajatest ja meediavälistest spetsialistidest koosnev Pressinõukogu ja kodanikeühenduste esindajatest koosnev Avaliku Sõna Nõukogu.

Uute saadete või väljaannete kohta käivat nn olmekriitikat avaldatakse aeg-ajalt päevalehtedes ja nädalalehtedes.

Kõige rohkem ajakirjanduskriitikat ilmub päevalehtede arvamuskülgedel ja portaalides, kus nii meediategelased, ajakirjanikud kui vahel ka teiste elualade esindajad oma arvamusi meedias toimuvast esitavad. Kõige sagedamini võtavad avalikkusele ajakirjandusvaldkonna selgitamiseks sõna ajakirjanikud ja meediaorganisatsioonide esindajad ise.

Enamasti algab arvamuskülgedel arutelu ajakirjanduse ja ajakirjanike tegevuse üle siis, kui teema päevakorda kerkib ehk ühiskonnas on aset leidnud mõni ajakirjanikke või ajakirjandust puudutav sündmus või on ajakirjandus kajastanud agresiivselt mõnd olulist teemat ja arutletakse kajastusviisi, sh eetiliste konfliktide üle. Veebiväljaannetest ajakirjanduskriitikat

kokku kogudes jäid mulle silma mitmed võttesündmused, millest lähtuvalt ajakirjanduse tegevuse üle arutleti ja mis suhtumist ajakirjandusse sel perioodil suunasid.

Kuna olen 2011-2012 olnud ka ise ajakirjanikuna töötades pidevalt ajakirjanduses kajastatud teemadega kursis, siis kirjeldan järgnevalt peamiselt enda teadmiste tuginevalt lühidalt neid võttesündmusi, mis ajakirjanduskriitikat esile kutsusid ja mõjutasid.

2011. aastal tekitas ajakirjanduse tegevuse üle arutelusid peamiselt kaks olulist sündmust – riigikogu valimiste eelsed televisioonidebatid ning rahva kangelase Andrus Veerpalu dopingusüüdistuste kajastamine.

Aasta hakul algasid ETV-s riigikogu valimiste teledebatid, kus tol aastal oli uuendusena kandidaatide debatti stuudios kommenteerimas ka „ajakirjanike kogu“. Arvamusartiklites arutleti nii ajakirjanike kogu kui ka saatejuhtide küsimuste ja ironiseerimise üle. Eriti palju leidis meedias kõlapinda aga 9. veebruaril 2011 eetris olnud üksikkandidaatide saade, mis debateerijate rohkuse tõttu ei õnnestunud ning milles osalenud kümned üksikkandidaadid end saatejuhtide küsimustest ja pidevatest katkestamistest solvatuna tundsid.

Olümpiavõitja Andrus Veerpalu kogu Eesti ühiskonda raputanud dopinguskandaali kajastamine algas 2. aprillil 2011, kui Tuuli Kochi ja Peep Pahvi sulest ilmus Postimehes artikkel „Andrus Veerpalu ja doping: hästi hoitud saladus või laim?“, kus anonüümsetele allikatele viidates väideti, et Veerpalu dopinguproov oli osutunud positiivseks.

Suusaliit ja Veerpalu eitasid kogu asja ja ajakirjanduse vastu avaldus tõeline pahameeletorm – kuidas nad võivad niimoodi valetada. Sotsiaalmeedias moodustati grupp „Me usume Andrus Veerpalu“, millega liitusid kümned tuhanded inimesed. Inimestele tegi haiget näha iidolit pressikonverentsil pisarsilmil ning ajakirjanikud ristiti šaakaliteks, kes kellegi tunnetest ei hooli.

Teatavat tagasisidet leidis ka 2011. aasta 5. jaanuaril Postimehes ilmunud artikkel „Perearsti surm viis pisioperatsioonide keeluni“, mille puhul pärast avaldamist selgus, et ajakirjanik oli saadud infot valesti tõlgendanud ning väide, et üks perearst oli ennast ise opereerinud ja selle tagajärjel surnud, ei vastanud tõele. Arstid tundsid, et neile ja nende mainele on lubamatult liiga tehtud ning võtsid meedias sõna ajakirjanduse võimu ja vastutuse kohta.

2012. aasta ajakirjanduskriitika tooni seadis peamiselt 22. mail Postimehes avaldatud reformierakondlase ja endise riigikogu liikme Silver Meikari aramuslugu „Erakondade rahastamisest. Ausalt.“, millest sai alguse kogu aasta kestev poliitskandaal erakondade rahastamise ümber ning mille tulemusena astus aasta lõpus tagasi ka justiitsminister Kristen Michal. Nimelt väitis Meikar, et on annetanud erakonnale võõrast raha, mille andis talle selleks erakonna tollane peasekretär Kristen Michal.

Ajakirjandust puudutav probleem tekkis sellest, et reformierakondlased ei võtnud Meikari kirjeldatud sündmuse omaks ja väitsid, et Meikar valetas, kuid ajakirjandus uskus Meikarit. Rahadega sahkendamises süüdistatav minister Michal ei olnud nõus pikka aega tagasi astuma, väites, et ta pole midagi teinud, kuid lõpuks langes Reformierakonna maine rekordmadalale ning avalikkuse surve oli nii suur, et keegi tuli siiski ohverdada ja selleks osutus Michal. Seega tekkis avalikkuses sõna-sõna vastu olukord, kus ajakirjandus, millelt oodatakse objektiivsust, asus selgelt Meikari selja taha ning väljaannete peatoimetajad kirjutasid aramuslugusid, miks nad just Meikarit usuvad.

2012. aastal leidsid tähelepanu ka poliitikute kohtuasjad ajakirjandusväljaannete vastu. Toimusid kohtuasjad nii poliitik Imre Sooääre ja Äripäeva vahel kui ka peaminister Andrus Ansipi ja Õhtulehe vahel.

Sooäär kaebas Äripäeva peale, sest väljaanne olevat 2011. aasta suvel ilmunud artikliga sihilikult hävitanud tema renomeed ja õhutanud tema suhtes vaenu. Ansipile aga ei meeldinud 2012. aasta maikuus Õhtulehes ilmunud pealkiri „Peaminister: poliitikute ja ärimeeste kõnesid kuulatakse pealt“, mis väidetavalt ei olnud mehe tsitaat, vaid ajakirjaniku arusaam ministri öeldust, ja jättis ministri jutust vale mulje. Sellega seoses tekkis laiem arutelu poliitikute sõnade väänamisest ajakirjanike poolt.

Tähelepanu ja vastukaja pälvis ka projekti „Teiste sõnadega“ 3. mail 2012 toimunud konverents, kus tutvustati uuringut, mis näitas, et ajakirjanduses kajastatakse liiga vähe vähemustega, sh puuetega inimestega seotud teemasid.

Samuti räägiti mõlemal aastal palju Norras 22. juulil 2011 Anders Breiviki sooritatud veretööst, mille tulemusena hukkus 69 inimest ja mida ajakirjandus laialdaselt kajastas. 2012. aastal toimus mehe üle avalik kohtuprotsess ning mehe nägu oli kõikide maailma lehtedes ja ekraanidel. See tõstatas küsimuse nn kurjuse kajastamise üle.

Samuti arutleti neil kahel aastal mõnes ajakirjanduskriitilises artiklis arstide streigi kajastamise, poliitik Igor Gräzini ERRi suunas tehtud etteheidete, endise sportlase Erika Salumäe lesbiks tembeldanud Kroonika esikaaneloo, Postimehe vahel ilmunud Hiina propagandalehe, Liibanonis vangistatud eestlaste päästmisoperatsiooni kajastamise, presidendivalimiste ning kultuuriminister Rein Langi Eesti ajakirjandust põrmustavate sõnavõttude üle.

2. Uurimismeetod ja valim

2.1 Uurimuse strateegia ja meetod

Meedias mitte töötanud inimeste kirjutatud ajakirjanduskriitiliste artiklite analüüsimiseks kasutan kriitilist diskursusanalüüsi. Kriitilises diskursusanalüüsis on mitmeid suundi ja meetodeid, kuid valisin oma analüüsiks Fairclough' mudeli, mis on Phillipsi & Jørgenseni (2002: 60) arvates kõige detailsemalt välja arendatud kriitilise diskursusanalüüsi meetod uurimaks kommunikatsiooni, kultuuri ja ühiskonda.

Samuti on selle uurimustöö jaoks Fairclough' meetod kõige sobivam, kuna kriitilises diskursusanalüüsis on fookus võimusuhetel ja ebavõrdsusel, mis tekitavad sotsiaalset ebaõiglust ning see keskendub ebavõrdsuse ja võimuhete diskursiivsetele aspektidele (Fairclough 2010: 10-11).

Ka arvamusiidrite sõnavõttude ajakirjanduse kohta põhinevad sageli võimusuhetel ja toodavad emotsionaalse stiili kaudu ebaõiglust. Kasutatakse oma positsiooni ja kõlavaid sõnu, et anda oma arvamusele kaalu, kuid sageli lähtutakse vaid mõnest üksikjuhtumist või detailist, tehakse liiga suuri üldistusi ning ei laskuta sügavamasse analüüsi.

Fairclough' (2010: 58-59) nimetab diskursuseks keelekasutuses väljenduvaid sotsiaalseid suhteid ja protsesse, mis määravad süstemaatiliselt keelekasutuse omadusi. Seega on tema sõnul keel ideoloogia materiaalne vorm.

Kuigi minu uurimistöö valim koosneb väga erinevate isiklike ideoloogiatega inimestest ja ühe artikli põhjal ei ole kindlasti võimalik neid tuvastada, siis nende artiklite autorite keelekasutus ja positsioneerimine ajakirjanduse suhtes annab siiski aimu võimusuhetest ning kohast, mille autor ajakirjandusele ühiskonnas laiemalt omistab.

Näiteks kuna demokraatlikus ühiskonnas teenib ajakirjandus eelkõige avalikkuse ehk auditooriumi huvisid, siis ajakirjanike tööd kritiseerides võivad kriitikud asetada end õigustatult ajakirjandusest kõrgemale ja käsitleda seda institutsiooni kui omamoodi teenijat või teenuse pakkujat. Kuid lähtudes oma kogemustest ja pettumusest, võidakse end asetada

hoopis ajakirjanduse ohvri rolli. Kirjeldades meedia võimu asetatakse ajakirjandus mõnikord isegi tegeliku valitseja positsioonile.

Fairclough (2010: 131-132) rõhutas, et „kriitilise“ diskursusanalüüsi eesmärk on läbi analüüsi teha nähtavaks ja kritiseerida seoseid tekstiomaduste ning sotsiaalsete protsesside ja suhete vahel, mis sageli ei ole ilmsed ka tekstide loojatele ja tõlgendajatele, kuid mille mõju sõltubki sellest läbipaistmatusest.

Ka ajakirjanduskriitika kirjutajad ja lugejad ei pruugi alati ise lahti mõtestada enda või kirjutaja eesmärke või fundamentaalsemaid hoiakuid ajakirjanduse institutsiooni suhtes.

Neid tekste kriitilise diskursusanalüüsi meetodiga analüüsides saab välja tuua nii diskursused, milles kirjutajad ajakirjandusest räägivad, kui ka nende kinnistunud arusaamad ajakirjanduse normatiivsetest rollidest ja kohustustest.

Analüüsitavad diskursuse struktuurid

Fairclough kriitilise diskursusanalüüsi skeemist on antud artiklite analüüsimisel kõige suurem roll **semantilisel aspektil ehk sõnavaral**, mille valik ja kasutamiski viis annab vastuse küsimusele, millised on ajakirjandusest rääkimise diskursused ja millisel tasandil ajakirjandusest kirjutatakse. Näiteks kas kriitikas räägitakse üldiselt ajakirjandusest, konkreetsetest väljaannetest, kanalitest või ajakirjanikest. Kas ajakirjandusväljaannete taga nähakse üldse inimesi?

Olulised on siin võtmesõnad ja klassifikatsioonisüsteemid. Võtmesõnade kaudu saab analüüsida, mida peetakse ajakirjanduse puhul oluliseks, ning osa neist sisaldavad ka hinnanguid. Näiteks kasutades „lugejate võitmise“ asemel väljendit „klikkide tagaajamine“, antakse ajakirjanike tegevusele kohe negatiivne hinnang, kuna sõnal „klikk“ on ühiskonnas negatiivne tähendus ja see sümboliseerib kõike seda, mis veebiajakirjanduses valesti on – pealiskaudsus, sensatsioonilisus jne.

Klassifikatsioonisüsteemid aga näitavad, kui ühtse või eriilmelisena ajakirjandusinstituutsiooni nähakse. Kas eristatakse valget ja kollast ajakirjandust, erameediat ja avalik-õiguslikku ringhäälingut, kas tuuakse välja ajakirjanduse erinevaid tüüpe nagu uuriv ja uudisajakirjandus. Näiteks eristades valget ja kollast ajakirjandust annab autor märku, et on olemas eri funktsioonide ja eesmärkidega ajakirjanduse liigid ning ka nende tegevus võib olla erinev.

Grammatiliselt on antud artiklite analüüsis kõige olulisem tegijate määratlemine, nimisõnastamine, tegumood, modaalverbid, modaalsus ja asesõnade kasutamine – nende analüüsimise kaudu saab vastata küsimusele, millisel tasandil ajakirjandust kritiseeritakse ja milliseid võimusuhteid tekstides rõhutatakse, kuidas kasutatakse lausetes (eelkõige etteheidetes) konkreetseid tegijad ja kui palju peidetakse see umbisikulise tegumoe või nimisõnastamise taha. Nende diskursuse struktuuride analüüs aitab vastata uurimisküsimustele, mis puudutavad ajakirjanduskriitika tasandit ja diskursuseid. Näiteks pidev umbisikulise tegumoe kasutamine või nominaliseerimine ajakirjanike töö kritiseerimisel laiendab konkreetsete juhtumite kirjelduse ja etteheited kogu ajakirjandusele, isegi kui autor seda tegelikult nii ei mõtle. Pidades silmas ühte ajakirjanikku või mõne konkreetse väljaande ajakirjanikke, kuid tahtmata konkreetseid nimesid nimetada, võib juhtuda, et ühe ajakirjaniku laiskusest saab lugejate jaoks kõigi ajakirjanike laiskus. Asesõnade kasutamine näitab, kas ajakirjandust nähakse kui oma („meie ajakirjandus“) või pigem võõrast („Eesti ajakirjandus“).

Ajadimensioon (minevik-olevik-tulevik) näitab, kuidas autorid näevad ajakirjanduse muutumist. Viidates, et kunagi oli ajakirjandus aus ja õiglane, mitte sensatsioonihimuline nagu täna, selgub, et autor tunnetab ajakirjanduses toimunud muudatusi ja ei arva, et ajakirjandus oleks alati samasugune olnud.

Modaalverbid aga näitavad kätte kohad, kus autorid väljendavad oma ootusi ajakirjanduse tegevusele ja rollile ühiskonnas. Öeldes, et „ajakirjandus peaks“ tegema ühte või teist, väljendab autor oma arusaamasid ajakirjanduse toimimismehhanismidest ja ülesannetest.

Teksti struktuuridest saab eelduste väljatoomisega kirjeldada, millised on autorite ootused ajakirjanduse rollile demokraatlikus ühiskonnas ning milliseid aspekte ajakirjanduse toimimisest avalikkus ei taju. Näiteks heites ajakirjandusele ette liiga suurt mõju rahva mõtete üle, eeldab autor, et rahvas ehk auditoorium ise ei oma mingit filtrit ja usub kõike, mida meedias räägitakse, pimesi. Seega määrab autor ajakirjandusele ülesande vastutada kõikide inimeste mõttemaailma eest, jättes aga täiesti tähelepanuta ajakirjaniku kui inimese ja töötaja ressursid mingi teema kajastamiseks ning luuakse ebarealistlikke ootusi.

Oluline on ka autori enese positsioneerimine ajakirjanduse suhtes – selle kaudu joonistuvad välja ajakirjandusest rääkimise diskursused ehk kas ajakirjandust nähakse endast kõrgemal või madalamal olevana, ärakasutaja või abitu maailmaparandajana jne. Kirjeldades, kuidas

„kuri ajakirjandus“ on autorist kui poliitikust rahva silmis halva inimese teinud, tembeldatakse ajakirjandus ebaõiglaseks manipulaatoriks ja infomoonutajaks.

Teksti esiletõstet annavad edasi teksti meeleolu ja suuna. Näiteks küsilausetena esitatud vahepealkirjad viitavad sellele, et autor püstitab küsimusi ja kutsub lugejaid üles antud teemal diskuteerima, mitte ei kuuluta üht ja ainsat tõe.

2.2 Valim

Ajakirjanduskriitiliste artiklite, mille on kirjutanud meedias mitte töötavad ega töötanud inimesed, leidmiseks kasutasin ERRi, Postimehe ja Delfi uudisteportaalide otsingusüsteeme. Kuna viimastel aastatel on nii Postimehe kui ka Delfi (Eesti Ekspress + Eesti Päevaleht + Delfi) portaalides avaldatud ka paberlehes ilmunud arvamused, siis piirdun portaalidest leitavate artiklitega. Valisin just need väljaanded, kuna tegemist on suurimate uudisteportaalide ja väljaannetega, mille artiklid jõuavad kõige laiemale auditooriumini ja omavad seega kõige ulatuslikumat mõju.

Ajavahemikuks valisin kaks aastat (2011-2012) ja artiklite leidmiseks kasutasin otsingusõna „ajakirjan*“, nii et välja tulid nii „ajakirjandusest“ kui ka „ajakirjanikest“ rääkivad artiklid.

Vastetest valisin välja arvamused, milles ajakirjandust või ajakirjanikke ainult ei mainitud, vaid vähemalt ühe lõigu ulatuses jagati nende tegevuse kohta ka mingeid hinnanguid või arvamusi. Sel moel jäi sõelale 343 artiklit. Neid järjest läbi lugedes valisin välja artiklid, mille kirjutajaks on meedias mitte töötavad ega töötanud (vastavalt internetis läbi viidud otsingule vähemalt mitte ajakirjanikuna ja suuremates väljaannetes) inimesed ja kus ajakirjandusele või ajakirjanikele antakse hinnanguid vähemalt kahes lõigus. Selliseid artikleid oli 16 ning leidsin, et see on minu uurimistöö jaoks piisava suurusega valim.

Samuti on valim autorite mõttes variatiivne – esindatud on väga mitme eriala inimesed: poliitikud, kunstnik, arst, teadlased, ettevõtja jne. Kuigi paljudel kirjutajatest on mitmeid avalikkusele teadaolevaid ameteid või rolle, siis tabelis on välja toodud need, mis olid märgitud artikli juures.

Kõige enam on valimis poliitikuid, kelle arvamused ilmubki ajakirjanduses tõenäoliselt kõige rohkem ja kes seega ka tavapärast avalikku diskursusesse enam panustavad. Valimis on ka kaks paari lugusid, kus on ilmunud üks arvamused ja sellele on kirjutatud omakorda vastulause. Samuti on valimis üks uudise vastulauseks kirjutatud arvamused. See tähendab, et valimis on esindatud ka erinevatel eesmärkidel ja omavahel diskuteerivad artiklid, mis annab kindluse, et on olemas mitmekülgsed analüüsiks vajalik variatiivsus ning artiklite omavaheline intertekstuaalsus.

Kõik valimisse kuuluvad artiklid on pikemat sorti arvamused (alates 3000 tähemärgist), kuid ajakirjandus ei ole kõigi nende artiklite peateema – mõnel juhul räägitakse mingist konkreetsest juhtumist ja viidatakse lisaks viisile, kuidas ajakirjandus seda teemat kajastab.

Nende artiklite analüüsimisel tuleb arvestada, et tegemist on arvamusedartiklitega, millel on oma väljakujunenud struktuur (väited+näited) ning igal sammul ei ole tarvis lisada, et tegemist on kirjutaja isikliku arvamusel, kuna kogu artiklis on see žanriga määratletud eeldus.

Tabel 1. Valimisse kuuluvad ajakirjanduskriitilised arvamusedartiklid.

NR*	Autor	Artikli pealkiri	Väljaanne	Kuupäev
1	Rait Maruste , riigikogu põhiseaduskomisjoni esimees	Anonüümne annetamine pole patt. Piirang vähendab vabadust	Eesti Päevaleht	28.06.2012
2	Sandra Jõgeva , kunstnik	Kõik (enese)reklaamiks	Delfi.ee	19.10.2012
3	Krista Kaer , tõlkija ja Varraku peatoimetaja	Kuidas ajakirjandus Eesti kirjanduse kolliks muutis	ERR uudisteportaal	23.01.2012
4	Alar Tamming , psühholoogia teadusmagister ja AS-i Tavid nõukogu esimees	Miks ma ei usu massiteabevahendeid ega loe portaale	Delfi.ee	21.05.2012
5	Raivo J. Raave , Eesti teoloog	Meediast on saanud uus kirik	Delfi.ee	16.03.2011
6	Siiri Sisask , riigikogu valimiste üksikkandidaat	Sallivusest ja sallimatusest	Delfi.ee	02.03.2011
7	Anu Kikas , Reformierakonna liige	Meedia kajastab seda, milleks talle põhjust antakse	Delfi.ee	05.02.2011
8	Ivor Onksion , Tallinna linnavolikogu nõunik (SDE)	Valimisi juhivad kallutatud ajakirjanikud	Delfi.ee	02.02.2011

9	Andres Maimik , režissöör	Canossa teekond*: varest ja vastutusest poliitikas ja meedias	Eesti Päevaleht	27.01.2011
10	Eiki Nestor , Sotsiaaldemokraatlik Erakond	Tervitusi vorstivabrikust	Postimees	26.08.2012
11	Jürgen Ligi , rahandusminister (Reformierakond)	Tõeline p...o ehk kes valitseb tegelikult	Postimees	21.08.2012
12	Raivo Vetik , Tallinna Ülikooli professor	Raha või inimõigused	Postimees	07.05.2012
13	Allar Jõks , jurist	Kes ütleb, mis on tähtis	Postimees	07.02.2011
14	Ruth Kalda , TÜ peremeditsiini õppetooli juhataja, professor, Perearstide Seltsi esimees	Sõna jõud	Postimees	10.01.2011
15	Silver Meikar , Inimõiguste instituudi nõunik	Nii nad tapsidki teema	Postimees	30.03.2012
16	Peeter Järvelaid , professor	Tippspordikultuurist (ka Andrus Veerpalule mõeldes)	Delfi.ee	24.08.2011

* Analüüsis viidatakse artiklite järjekorranumbritele.

3. Tulemused

Tulemused esitan vastavalt oma uurimisküsimustele kahes suuremas peatükis. Esiteks analüüsin tekstide struktuure, mis viitavad ajakirjandusest rääkimise üldistusastmele ja kriitika subjektidele. Seejärel avan laiemalt ajakirjandusest rääkimise diskursused, mille alla kuuluvad ka kolmandas uurimisküsimuses sõnastatud ootused ajakirjanduse rollile ühiskonnas.

3.1 Kriitika subjektid

Valimisse kuuluvad ajakirjanduskriitilised arvamusartiklid on enamasti üles ehitatud sarnaselt ja arvamusartiklitele kohaselt – tuuakse näiteid ja tehakse nende varalt üldistusi (2; 3; 6; 8; 14) või siis kõigepealt üldistatakse ja lisatakse väidete tõestamiseks näiteid (4; 5; 7; 9; 10; 11; 12; 13; 15). On ka artikleid, mis tegelevad mõne konkreetse juhtumi analüüsiga ning muuhulgas kritiseerivad ka selle kajastust meedias (1; 16). Domineerivad siiski lood, kus autor on ajakirjanduse kui institutsiooni kohta jõudnud mingisugusele järeldusele ning artikli jooksul püütakse seda erinevaid sobivaid näiteid tuues ka lugejatele tõestada ja selgeks teha. Lisaks on mõningad artiklid vastulaused (7; 10; 14) ning nende eesmärk on selgitada oma vaatevinklit mingit konkreetsest teemast.

Esiletõsted

Nagu ka mitmed autorid ise rõhutavad, siis tänapäeva informatsiooni ülekülluses loevad paljud inimesed vaid pealkirju ning suurem osa antud artiklite autoritest on valinud pealkirja või vahepealkirja, mis üldistab ja näitab ajakirjandust pigem negatiivses valguses: „*Kuidas ajakirjandus Eesti kirjanduse kolliks muutis*“ (3) „*Miks ma ei usu massiteabevahendeid ega loe portaale*“ (4) „*Ärimaailm meedia kõverpeeglis*“ (4) „*Meediast on saanud uus kirik*“ (5) „*Meedia kajastab seda, milleks talle põhjust antakse*“ (7) „*Valimisi juhivad kallutatud ajakirjanikud*“ (8) „*Alternatiiviks ongi uus meedia*“ (8).

Samas tuleb nentida, et pealkirjade eesmärk ongi teksti olulisemad aspektid lühidalt kokku võtta ja seega on need juba olemuslikult üldistavad. Samuti võivad pealkirjad olla pandud hoopis toimetaja poolt, keda piiravad eelkõige vormilised küsimused nagu leheruum või pealkirja soovitatav pikkus ning muidugi peab see olema ka lugema kutsuv. Minu isiklik

kogemus näitab aga, et arvamuglugude pealkirju üritatakse siiski võimalikult vähe muuta või vähemalt autoritega kooskõlastada.

Osa pealkirju on muidugi ka täiesti neutraalsed ning ei anna edasi isegi seda, et tegemist on ajakirjanduskriitikaga. „Anonüümne annetamine pole patt. Piirang vähendab vabadust“ (1) „Kõik (enese)reklaamiks“ (2) „Sallivusest ja sallimatusest“ (6) „Tervitusi vorstivabrikust“ (10) „Tõeline p...o ehk kes valitseb tegelikult“ (11) „Raha või inimõigused“ (12) jne.

Enamasti on pealkirjad kindlas kõneviisis, nii et ei kutsuta üles diskuteerima, vaid edastatakse oma kindel seisukoht. Aruteluna vormistas oma artikli vaid Allar Jõks, kes struktureeris oma artikli peamiselt just küsimuste abil: „Kes ütleb, mis on tähtis?“, „Kes valib arutlusteemad?“ ja „Kas ajakirjandus on surnud“ (13). Selline struktureerimine jätab rohkem otsi lahti ja ei jäta muljet, et ilmtingimata on autori arvamus ainus tõde.

Tegija

Enamasti tegeletakse artiklites kas meedia või ajakirjanduse ehk institutsiooni tasemega, kusjuures tundub, et mõisteid ajakirjandus ja meedia sisuliselt ei eristata – vähemalt ei tule see välja ühestki valimi artiklist. Ajakirjanduse ja meedia sünonüümsus on tõenäoliselt tingitud uudisteportaalide ja sotsiaalmeedia üha suuremast osatähtsusest ning ajakirjandus ei tähenda enam ka auditooriumi jaoks vaid paberkandjal väljaandeid või traditsiooniliselt levivaid raadio- ja telekanaleid.

Tegijaks on kriitikas enamasti kas institutsioon ise („ajakirjandus kinnitas“(4), „ajakirjandus nägi“(9), „meedia ei luba“(5), „meedia võttis“(13)) või anonüümsed ajakirjanikud („ajakirjanik peab“(13), „ajakirjanikud kaitsevad“(14), „pihtis hiljuti ajakirjanikele“(16)), harvem viidatakse nimesid nimetamata mingile osale ajakirjanikest („mõned ajakirjanikud“(12), „mitmed ajakirjanikud on“(8), „sama kallutatud kui mõned Eesti ajakirjanikud“(8)).

Nimeliselt tuuakse ajakirjanikke välja vaid paaris tekstis ning sedagi näiteks mõnele ajakirjaniku tsitaadile viidates: „Rain Kooli tuletas meile hiljuti meelde Juhan Peegli legendaarseid sõnu oma õpilastele: ajakirjanikud te võite olla, aga inimesed peate olema (PM, 29. aprill 2012) (12). „Ka Mihkel Raud on oma saadetes täiesti varjamatult öelnud, et Eesti meedia ongi Keskerakonna ning nende partnerite vastane.“ (8)

Paaril korral kasutatakse konkreetsete ajakirjanike nimesid ka näidete kirjeldamisel, kuid pikemat analüüsi nimetatud ajakirjanike tegevuse üle sel juhul ei järgne. „ETV valimistuudio kangelased polnudki valitud ja valitavad, vaid ETV dünaamiline staar Indrek Treufeldt, keda oli lausa lust vaadata ja vanameister Arne Rannamäe, kes ei jätnud ühtki Indreku viga parandamata. Suurmeistrite nauditav mäng.“ (5), „Sel ajal kuulasime korvpalliülekandeid veel raadiost ja neid andis meisterlikult ja väga kiires kõnes edasi legendaarne raadioajakirjanik Gunnar Hololei (1927-2009).“ (16)

Seega tuuakse konkreetsete ajakirjanike nimed välja pigem positiivses võtmes, kui nende väiteid või tegevust kasutatakse autori enda väidete põhistamiseks.

Erandiks on Ruth Kalda artikkel, mis on vastulause Postimehes ilmunud ajakirjanik Kristi Leppiku artiklile ning milles Kalda kritiseeribki eelkõige nimeliselt kõnealuse artikli autorile viidates just Leppiku tegevust. „Fakte kontrollima ei pea, nii vähemalt väidab Kristi Leppik.“, „Meditatsioon on peamine tõenduspõhisus ja mul on arstina väga raske mõista selliseid meelevaldseid seoseid, mida teeb Postimehe ajakirjanik ilma fakte esitamata.“, „Tegelikult tundub antud juhul ajakirjanik olevat vaba kirjutama kõike, mis pähe tuleb, olles justkui juriidiliselt korrektne, samas eetiliselt küsitav.“ (14) jne.

Selle artikli puhul on ajakirjaniku nime kasutamine praktiliselt möödapääsmatu. Eelkõige tulenes siin nimeline kriitika tõenäoliselt ka sellest, et aramusartikli autor oli ajakirjanikuga ilmselt otse rääkinud ja tema etteheited puudutasidki ainult seda ühte inimest, kelle käitumisest tahtis ta ka laiemat avalikkust teavitada. Lisaks oli selle vastulause eesmärk lükata ümber ka sisuline väide ja ajakirjaniku anonüümset allikat korrale kutsuda, mitte ainult ajakirjaniku tegevust kommenteerida.

Samuti kirjutab konkreetsetest ajakirjanikest – Kalle Muulist ja Anvar Samostist – ka Ivor Onksion, kelle artikkel räägib kallutatud ajakirjanikest ning parimateks näideteks peab ta just neid kahte ajakirjanikku. „Riigikogu valimiste eelõhtul on meedia poliitkülgede tsiteeritumateks ajakirjanikeks „juhuslikult“ tõusnud Kalle Muuli ning Anvar Samost. Mõlemad on mehed, kes täiesti varjamatult suruvad peale oma isiklikke eelistusi ja selle kaudu mõjutavad valijaid endaga samastuma.“, „Muuli ja Samosti puhul“, „Samost materdas“ (8)

See on Eesti ajakirjanduskriitikas küllalt erakordne juhus, kus mõne ajakirjaniku vastu nii isiklikult sõna võetakse. Seda on siinkohal tehtud tõenäoliselt suurema tähelepanu võitmiseks ja nende üldiselt väga austatud ajakirjanike usaldusväärsuse kahtluse alla seadmiseks. Autor kujutab end ja oma erakonda ohvrina, kellele need ajakirjanikud on liiga teinud.

Tegumood

Igasuguste nimede nimetamist ja täpsemat määratlemist välditakse sageli, kasutades umbisikulist tegumoodi, mis ühtlasi hajutab taaskord vastutust – kuigi esialgu räägitakse konkreetsest juhtumist, siis edaspidi umbisikuliseks muutudes laiendatakse vastutus kellegi tehtud vigade eest kogu ajakirjanduse institutsioonile ja selle töötajatele.

Näiteks Jürgen Ligi põhines oma väga kriitilises artiklis tegelikult konkreetsetele juhtumitele, kuid ei toonud välja ühegi väljaande ega ajakirjaniku nime, vaid kasutas umbisikulist tegumoodi ning üldisi nimetusi nagu portaal ja kanal. „Mulle omistati väide, et Meikari tegevus on riiklik kuritegu, ja seegi ringleb tõestisündinud loona.“ (11), „Kodumaised lihtsameelsed liitused, sinne portaal avaldas kiiresti artikli minu ämbrisse astumisest ning asja käsitlesid tõsimeelsed saated ja juhtkirjad.“ (11)

Paljude süüdistuste puhul peidavad autorid süüdistuste subjektid aga algusest peale umbisikulise tegumoe taha: „suures Päevalehes leitakse“ (3), „mis lehes kirjutatakse“ (4), „Ent just selliste lähenemistega kujundataksegi hinnaguid, luuakse arvamusi, tekitatakse tõekspidamisi ja suhtumisi.“ (6), „Oma väljaannet soovitakse müüa“ (7) jne.

Nominaliseerimine

Lisaks kasutatakse ajakirjandusest rääkides ka nominaliseerimist, et ei peaks üldse täpsustama, kes ja mida tegi. Näiteks: „Valdavalt on praegune meedia meelelahutuslik, egoistlike kommertshuvidega nähtus, kus müüb skandaal, konflikt, arvamuse pealesurumine, madalatele hoiakutele mängimine, inimeste ignorantsuse ärakasutamine.“ (1) „Need ajakirjanikud, ja ka poliitikud, teavad, et infomassi tõttu loeb enamus inimesi vaid uudiste pealkirju, mitte sisu. Ja kui sisuks on alati ühe fakti ära toomine ning teise mahavaikimine, siis muutub sellest palju.“ (8) „Võib nõustuda, et turukonkurents on klikkide tootmine igati õigustatud eesmärgiseade, sest see suurendab kasumit. Mida teha aga olukorras, kus klikkide tagaajamine rikub kellegi inimõigusi?“ (12)

Seega konkreetsetele ajakirjanikele julges etteheiteid teha vaid kaks valimisse kuuluvat autorit, ülejäänud peitsid ajakirjanike nimed kas umbisikulise tegumoe või üldnime/institutsiooni taha. See võib tulla sellest, et konkreetseid ajakirjanikke ei taheta täielikult enda vastu keerata, kuid ka anonüümsematest kirjeldustest peaksid asjaosalised end ju ära tundma. Samas nimesid must-valgel vältides saavad autorid alati taganeda ja väita, et ei mõelnud siiski seda inimest. Sellises käitumises väljendub teatav hirm ja osalt ka aukartus ajakirjanike vastu. Teine põhjendus võiks olla, et autorid ei pööragi ajakirjanike nimedele nii suurt tähelepanu, kuid Eesti-suuruses väikeriigis on seda raske uskuda, kuna samade ajakirjanikega kohtutakse pidevalt.

Klassifikatsiooniskeemid

Lisaks sellele, et nimetamata jäetakse ajakirjanikud, ei eristata enamasti isegi väljaandeid. Küll nenditakse aeg-ajalt, et on olemas erinevaid väljaandeid, kuid vaid Allar Jõks mainib, et väljaannete kajastus ja tööpõhimõtted võivad olla erinevad: *„Õhtulehe ja Postimehe kujutatud ja kujundatud maailmad on erinevad, kuigi see erinevus on viimastel aastatel vähenenud.“* (13)

Ning Ivor Onksion viitab, et kõige kallutatum ajaleht on Postimees: *„Ka erakondade populaarsus-uuringutes kajastatakse harva Keskerakonna või sotsiaaldemokraatide tõusu. Küll aga on paljude ajalehtede kaaneuudiseks Reformierakonna järjekordne tõus. Eriliseks skaudiks on siinkohal ajaleht Postimees.“* (8)

Kuid üldiselt viidatakse kriitikas eri väljaannetele nimeliselt vaid konkreetseid juhtumite näiteid tuues: *„Eesti Ekspressi ajakirjanikule Kadri Karrole intervjuud andes“*(2), *„kerge meelelahutuse teiste tragöödia arvelt a la Võsareporter“*(2), *„Soome televisiooni poole aasta filmide kava ei ole võimalik lugeda Noorte Häälest ega Sirbist ja Vasarast“*(4), *„ütles Ain Seppik ETV saates «Kahekõne»“*(15), *„Isegi valimispäeva hommikul kell kümme võis ETV-s näha ei kedagi muud kui reformarite liidrit Andrus Ansipit“*(8).

Juhtumite väljatoomisele järgneb või eelneb üldine kommentaar, milles ei viidata konkreetsele saatele või väljaandele. Seega näiteid küll tuuakse ja ka mõningaid nimesid nimetatakse, kuid analüüsi tasand on siiski üldistav. Kirjeldus võib olla konkreetne, kuid järgnev analüüs paigutab olukorra siiski pigem tüüpnäitena institutsiooni kriitikasse.

Isegi positiivseid näiteid ei taheta välja tuua. Näiteks Rait Maruste vihjas, et on olemas mingi ajakirjanduse „kvaliteetkuju“, kuid jätab ütle mata, kust seda leida võiks: *„Tänapäeva meedia ei ole ammu enam see sõna- ja arvamusvabaduse ajakirjandus, mis andis talle neljanda võimu auväärse nimetuse. Oma kvaliteetkujul on ta seda ju ka täna, kuid erandina.“* (1)

Isegi kui kirjeldatakse ajakirjanduse ühe osana „uurivat ajakirjandust“, mida vastandatakse igapäevasele ja pealiskaudsele uudisajakirjandusele (*„Siinkohal on suur vahe, kas tegu on igapäevase uudisvooga või pikemate lugudega.“*) (10), siis ei seota seda taaskord ühegi väljaande ega ajakirjanikuga.

„Uue meedia areng on uurivale ajakirjandusele osutunud pääseteeks“ (13), *„Ei – ikka vaid need, mille puhul uuriv ajakirjandus on haisu ninna saanud ja mõni teadja ei ole suutnud enam wait olla.“* (15)

Mainides uurivat ajakirjandust vaid möödaminnes ja anonüümselt, jäetakse mulje, et tegemist on erandliku ja väheesineva, tagaplaanil oleva nähtusega, mis üldist ajakirjanduse pilti siiski eriti ei mõjuta.

Ühe ajakirjanduse klassifikatsioonina tuuakse paaril korral välja ka „peavoolumeedia“, millele omakorda vastandatakse alternatiivset mõtteviisi või väljaandeid. *„Mis oleks, kui uuriks neid teemasid ise ja vaataks, mida arvavad asjade kohta inimesed, kes on mõne teema endale selgeks teinud ja kes ei kuulu peavoolumeediasse ega peamistesse teadusvooludesse?“* (4) *„Ükskõik millised korruptsiooniskandaalid peavoolumeedias kajastust leiavad, ei mõjuta see mitte kuidagi olulist osa Keskerakonna valijatest.“* (15)

Allar Jõks aga toob välja, et vaja on „trükimeediat ja ringhäälingut, mitte klikk-komm-meediat“ (13). Ehk siis eristab ta traditsioonilised meediumid ja veebiajakirjanduse, viidates, et viimast poleks üldse vaja. Samas nii peavoolumeedia kui ka traditsioonilise ja veebiajakirjanduse klassifikatsioon tuuakse vaid teksti sees korraks esile, kuid mingit sisulist eristamist ja analüüsi ei järgne. Tähelepanuväärne on, et see on ka ainus kord, kui mainiti ringhäälingut, mis võib viidata avalik-õiguslikule ringhäälingule (aga võib ka lihtsalt televisiooni ja raadiot tähistada). Mitte üheski teises artiklis äripõhimõtetel ja avalik-õiguslikul süsteemil toimivat ajakirjandust ei eristatud.

Üllatavalt vähe tuuakse välja „kollast ajakirjandust“, mida nimetatakse vaid ühes artiklis (*„Eestis on olukord sageli selline, et kohe esimese suurema sportliku edu järel hakkame esialgu kollasest pressist lugema uudiseid, et meie tippsportlased võtavad tippspordist isegi vaheaastaid, et ehitada lõpuni endale maja...“* (16)) ning teises mainitakse „kõmureporterit“ (*„Ajakirjandus nägi lugupeetud professoris kerget saaki ning väntas ja väntas skandaali edasi ja edasi, kuni professorihärra pugest ühe pealetükkiva kõmureporteri eest laua alla peitu.“* (9)). Kuid needki väljatõsted on toodud artiklites rõhutatud erijuhtudena ning neid ei üldistata kogu ajakirjanduse institutsioonile.

Kokkuvõte

Seega kritiseeritakse ja analüüsitakse valimisse kuuluvates arvamuskirjutistes ajakirjandust peamiselt institutsiooni ja mitte väljaannete, meediaorganisatsioonide või ajakirjanike ameti tasemel. See võib tulla sellest, et tegemist on meedias mitte töötavate inimestega, kes ei kirjutagi tavalist nn olmekriitikat ehk konkreetsete saadete või väljaannete kriitikat ja peamine eesmärk on teha üldiseid järeldusi meedias toimuva kohta.

Samas on arvamuskirjutised auditooriumile ühed kõige mõjuvamad ja kui need autorid ei tegele konkreetse analüüsiga ning väga palju üldistavad, siis võib see tekitada olukorra, kus halvast kogemusest ühe ajakirjaniku või väljaandega sündinud üldistav artikkel panustab kogu ajakirjanduse negatiivse diskursuse väljakujunemisesse. Teisalt võivad autorid soovida ka konkreetseid ajakirjanikke ja väljaandeid mitte solvata, kuna peavad nendega edaspidigi koostööd tegema. Lisaks on ka võimalus, et need autorid ei pööragi meediakajastusele nii spetsiifilist tähelepanu, et alati jälgida ja meelde jätta, kelle kirjutatud on antud artikkel või kelle kokku pandud kõnealune saatelõik.

Üldistades kogu ajakirjandust vihjatakse ühelt poolt sellele, et ajakirjandus on väga ühtne institutsioon, mis tegelikult aga on suisa vastupidi – iga väljaanne on eri nägu ja iga artikkel kokku pandud tavaliselt ühe konkreetsete väärtushinnangutega inimese poolt. Neid institutsiooni taga olevaid inimesi mitte välja tuues depersonifitseeritakse kogu ajakirjandus. Näidates ajakirjandust ühtse massina saavad kõik konkreetsete isikute ja väljaannete vead kogu institutsiooni vigadeks.

3.2 Ajakirjanduse diskursus

Sõnavara

Kõige selgemalt ühendab peaegu kõiki valimisse kuuluvaid ajakirjanduskriitilisi arvamuskirjeldamisi ajakirjanduse kirjeldamine (neljanda) võimuna. Artiklites tõdetakse, et meediat on õigusega nimetatud neljandaks võimuks, kuigi ajakirjandus ei pruugi seda positsiooni tänapäeval enam väärیدا. „Meediat on õigusega nimetatud neljandaks võimuks.“ (5) „Neljas võim, meil on see kui amööb – / Vormitu ja ausalt öeldes kole, / See amööb meil pinnareostust sööb / Ning menüüs tal kahjuks aateid pole.“ (6) „Tänapäeva meedia ei ole ammu enam see sõna- ja arvamusevabaduse ajakirjandus, mis andis talle neljanda võimu auväärse nimetuse.“ (1)

Seega kritiseeritakse ajakirjandust kui neljandat võimu, kes ei vii oma võimu täide väärilikalt - kaheldakse meedia eetilises ja heidetakse ette tühistes asjadega tegelemist. Mitmes tekstis viidati, et ajakirjanduse võim võib arvestades selle käitumisviise olla tänapäeval liiga suur. „Kui valitsus on täidesaatev ja riigikogu seadusandlik, siis meedia on meie ideoloogiline võim. Meedia määrab, mida mõeldakse. /.../ Meie silmad võivad veel näha aegu, kui meedia pürgib absoluutsele võimule.“ (5) „Priit Pullerits õpetab, et meedia on esmajoones äri, aga ta on ka (neljas) võim. Selline kooslus on alati riskantne./.../ Aga vigade klaarimist tasub meedial tõsiselt võtta ning usaldust ega võimu ei maksa kuritarvitada.“ (11) „Ajakirjandus tähendab kohustusi ja vastutust, mitte ainult kasumi teenimiseks lugeja madalaima huvi tasemele langemist. Vastasel juhul võiks küsida: mis ajast peab meelelahutustööstus ennast neljandaks võimuks?“ (13)

Usku meedia (liigsesse) võimu näitab ka see, et meediakajastust kirjeldatakse sõnadega „kohtuprotsess“ (9), „kastratsiooniriitus“ (9) ja „meediatapp“ (13). See viitab mõjule, mis meedial kajastatavatele inimestele või organisatsioonidele on, ning seda võrreldakse suisa kohtu, riituse ja avaliku hukkamisega.

Seega joonistub tekstidest selgelt välja ajakirjanduse kui neljanda võimu diskursus ning vaatamata erinevatele eetika- ja usaldusprobleemidele ei ole autorite sõnavõtude järgi meedia ühiskonnas oma kohta ja usaldust kaotanud. Küll aga viitavad autorid, et tänapäevane meedia,

mis on liiga meelelahutuslik ja omakasupüüdlilik, ei vääri nii suurt võimu. Sellest, mida peaks meedia muutma, et jälle oma võimu vääriliseks saada, räägivad aga vaid üksikud autorid. Pigem tunduvad liigsest võimust rääkivad arvamused artiklid olevat avalikkusele suunatud „paljastused“ meedia puudujääkidest, mis peaks auditooriumi panema meedia usaldusväärsuse üle rohkem järele mõtlema. Eelkõige peavad ajakirjanduse jõudu liiga suureks just sõna võtnud poliitikud, kelle arvamused on tõenäoliselt kantud tunde, et nende jõud ei käi meediast üle ja kuigi nemad peaksid valitsema, siis ajakirjandusel on rahva arvamusele suurem mõju kui neil.

Teine paljutähenduslik võtmesõna ajakirjandusest kirjutamisel on „klikk“, mida otsesõnu kasutatakse küll vaid mõned artiklis: „/.../mis sunnib toimetusi leiutama igasuguseid trikke klikkide arvu suurendamiseks.“ (12), „Pean silmas trükimeediat ja ringhäälingut, mitte klikk-komm-meediat.“ (13), „Seda selleks, et saada populaarsust ja klikke.“ (1), „klikkidest elatuvas meedias“ (12).

Kuigi sõnaga klikk tähistatakse tegelikult ju lugejat, siis lugeja asemel sõna „klikk“ kasutamine sümboliseerib nupulevajutust ja artikli avamist, mitte lugemist. Nimetades tänapäevast ajakirjandust „klikkidest elatuvaks meediaks“ (12) viidatakse pealiskaudsusele, lugude disainimisele (nt pealkiri peab olema „klikitav“) ja kommertshuvidele (mida rohkem klikke, seda rohkem reklaamiraha). Sõnal klikk on ajakirjanduse diskursuses halvustav tähendus – selle sõnaga võetakse tavaliselt kokku kõik see halb, mida internet ajakirjandusega teinud on. Samas iseloomustab „klikk“ ka ajakirjanduse jätkuvat digitaliseerumist ja veebimeedia võidukäiku paberlehtede üle.

Interneti levikuga kaasa tulnud tasuta uudiste kultuur ja suur majanduskriis on meediatööstuse kahjumisse viinud ning üha enam peavad meediaorganisatsioonide juhid nägema vaeva, et ligi meelitada reklaamiandjaid, kes on samuti leidnud interneti levikuga palju alternatiivseid ja sageli odavamaid reklaamimisvahendeid. Sellest tulenevalt räägitakse ajakirjandusest ka üha rohkem kui ärist ja meediasisust on saanud arvamusedrite retoorikas lihtsalt kaup, mida püütakse iga hinna eest maha müüa. „Priit Pullerits õpetab, et meedia on esmajoones äri, aga ta on ka (neljas) võim.“ (11), „Pikemalt keerutamata – ajakirjandus on business. Oma väljaannet soovitakse müüa võimalikult suurtes tiraažides, et teenida võimalikult suurt tulu.“ (7) Seega räägitakse ajakirjandusest kui lihtsalt ühest pakutavast teenusest, mille tegijate peamine eesmärk näib olevat leida endale võimalikult palju kliente.

Rääkides ajakirjanduse kommertshuvidest vastandatakse see auditooriumi ja avalike huvide teenimisele, mis on traditsiooniliselt olnud ajakirjanduse tähtsaim ülesanne. „*praegune meedia on meelelahutuslik, egoistlike kommerts-huvidega nähtus*“ (1) „*Kommertshuvi ei ole aga tingimata veel avalik huvi.*“ (1) „*Kas siis tõesti peab kõigest vähegi võimalikust ilkumise ja tühisuse vormi valama, et oma portaali õitseda lasta?*“ (6) „*See tähendab sõna otseses mõttes, et ajakirjandusel ei tasu olla materiaalsel põhjustel kallutatud.*“ (7) Seega leitakse, et ajakirjandus on rahva teenimise kursilt eemale kaldunud ja tegutseb eelkõige omakasu silmas pidades ehk on kujunenud ajakirjanduse kui esmajoones äri diskursus.

Kuid kuidas siis ajakirjandus ärihuvisid teenib ja milles see väljendub? Valimi artiklite autorid toovad välja „meelelahutuslikkust“ (1; 2; 13), „skandaale“ (1; 7; 8; 9; 13; 15) ja „intriige“ (9). Meelelahutuslikkust nimetatakse artiklites isegi vähem, kui võinuks eeldada. Tõenäoliselt tuleneb see sellest, et eristatakse siiski nn kollast ja valget meediat ning tahetakse rääkida peamiselt just viimasest, nn tõsisest ajakirjandusest.

„Skandaal“ on aga midagi, mis on autorite artiklitest lähtuvalt meedia igapäevane osa. Seda kasutatakse ajakirjandusest rääkides sageli sõna „juhtum“ asemel. „*Mäletame skandaali, kus ajakirjanik korraldas lõbumajas osaluseksperimenti ning hiljem süüdistas tuntud pastorit ja poliitikut IH-d bordelli teenuste kasutamises.*“ (9), „*Hea näide on jälle idarahasskandaal, kus ühe erakonna soov kapo raportiga ära teha suretas sisulise arutelu.*“ (13) „*Võib ju tunduda, et viimasel poolel aastal on lahvatanud rohkem poliitilisi skandaale kui kunagi varem: elamislubadega kauplemine, sidesaladuse rikkumine, parteide rahastamine, telefoniõiguse kasutamine jne.*“ (15) See viitab sellele, et tänases meediakajastuses saab paljudest juhtumitest skandaal. ÕSi järgi on skandaal „pahandav, häbistav, kõmuline juhtum“. Seega võib järeldada, et tänane meedia kajastab autorite arvates paljusid juhtumeid kõmuliselt ehk emotsionaalselt ja sensatsioonihimuliselt.

Samasse kategooriasse kuulub ka sõna „intriig“, milles Maimik näeb meedia müüginippi: „*Ajakirjandus näeb valetava prominendi paljastamises väljakutset, mahlast intriigi, mida dramatiseerides saab meediat müüa.*“ (9) Kõik need kolm väljendit – meelelahutuslikkus, skandaalsus ja intriig – näitavad seda, et meedia valab autorite arvates ärihuvidest lähtudes ja lugejate võitmiseks tegelikkuse atraktiivsemasse vormi.

Autorid käsitlevad ajakirjandusest kirjutades ka mõisteid „tegelikkus“ ja „reaalsus“ ning väidavad, et ajakirjanduse vahendatud maailm ei peegelda tegelikult toimuvat ja üks autor võrdleb meediakajastust suisa väljamõeldisega. „Kodanik ei saa seda kunagi täpselt teada, ent riiki ei juhi samad inimesed, keda talle valitsejatena näidatakse.“ (11) „Eraldatud osakestest koostab ta märksa põnevamaid asju kui on algaines.“ (11) „See, mida meedia meile iga päev pakub, on meedia loodud pilt reaalsusest, millel ei pruugi tegelikkusega pistmistki olla. See on ainult pisut teisti kui nende reporteritega, kes ajakirjanduse ajaloos ose uudiseid välja on mõelnud. Meedia ei ole tegelikkuse peegeldaja, vaid meediale kui süsteemile sobiva sotsiaalse tegelikkuse looja.“ (5) Süüdistades meediat tegelikkuse teadlikus moonutamises soovitatakse meediat mitte usaldada.

Kuna 2011. aasta oli Riigikogu valimiste aasta, siis räägiti palju ajakirjanike võimalikust kallutatusest ning väljendus selgelt ootus, et ajakirjandus peaks demokraatlikus ühiskonnas olema neutraalne ja objektiivne.

Registreerivat objektiivset ajakirjandust, mille eesmärk on meeldida nii juhtivale poliitilisele eliidile kui ka massidele, kirjeldas Nordenstreng (1997, McQuail 2003:145 kaudu) administratiivses paradigmas.

Eriti oluliseks peetaksegi seda ajakirjanduse registreerivat rolli enne valimisi poliitikute ideede ja loosungite kajastamisel – just meedia kaudu saab tavainimene suure osa informatsioonist poliitikute kohta ja teeb sageli selle põhjal ka valiku, keda oma esindajana valitsemises näha soovib.

Neutraalsuse ootus nähtub kõigepealt sellest, kuidas ajakirjandusest rääkides kasutatakse negatiivses kontekstis väljendeid nagu „arvamuse pealesurumine“ (1), „ajakirjaniku arvamus“ (1), „esitatud vaid ühe poole subjektiivsed süüdistused“ (2), „meedia nõuab sõltumatust ja poliitilist vabadust valida favoriite oma meele järgi“ (5), „Mõlemad (ajakirjanikud Kalle Muuli ja Anvar Samost) on mehed, kes täiesti varjamatult suruvad peale oma isiklikke eelistusi ja selle kaudu mõjutavad valijaid endaga samastuma“ (8), „valimisi juhivad kallutatud ajakirjanikud“ (8). Seega mitmete autorite arvates mõned ajakirjanikud ei vahenda allikate-poliitikute öeldut, vaid suruvad oma teksti ja kajastamisviisi kaudu valijatele peale oma isiklikke eelistusi või rõhutavad endale ebameeldivatest poliitikutest ja ideedest vaid negatiivset, suunates sellega ka rahva arvamust.

Objektiivsuse ja neutraalsuse olulisust väljendas Anu Kikas ka otsesõnu: „*Inimesed ootavad ajakirjanduselt eelkõige neutraalsust...*“ (7).

Muuhulgas kasutati tekstides tänapäeva ajakirjanduse kirjeldamiseks väljendeid: „*kõverpeegel ja prisma*“ (12), „*moonutavad infot ja kirjutavad valesti*“ (4), „*määrab meedia*“ (5) „*mängu dirigeerib ikka meedia*“ (5). Need väljendid näitavad selgelt, et autorite arvates moonutab ajakirjandus infot rahvale vahendades liiga palju.

Lisaks rõhutasid mitmed autorid ajakirjandusliku objektiivsuse ühe peamise komponendi – tasakaalustatuse vajalikkust. Seda nii otsesõnu – „*Juhul, kui need „sõltumatud ajakirjanduslikud eksperdid“ pole ära ostetud, siis võiksid nad endale lihtsalt selgeks teha, et kogu Eesti rahvas ei ole Reformierakond ning valimistel on nii presidendi, ajakirjaniku kui suvalise kodutu hääli täpselt ühesuguse kaaluga. Sama võrdselt peaks erinevaid arvamusi ka kajastatama.*“ (8) – kui ka tasakaalustatuse puudumist ette heites – „*süsteem on muutunud isetsenseerivaks. /.../ Et maailm on palju laiem ja palju mitmetahulisem ja varjatud tahkude esiletoojad on need, keda ajakirjandus ja ka teadus praegusel hetkel eiravad.*“ (4), „*Meedia võib teha ühe või teise idee populaarseks – nagu näiteks madalad maksud – ja panna pärast sobivad rõhud. Teise idee teha aga maha – nagu näiteks progressiivne tulumaks – ja taas panna oma rõhud.*“ (5). Siin rõhutatakse veelkord ajakirjanike tehtud valikute suurt mõju kogu ühiskonnale ja seega viidatakse ka, et ajakirjanikud peavad tegema oma valikuid eriti kaalutletult.

Oma arvamuse omamist heideti seega ajakirjandusele enamasti ette, kuid ühel juhul tõsteti kindla hoiaku võtmist ka heas mõttes esile: „*Ajakirjanduse mainet parandas ka Venemaalt raha küsimise suhtes võetud ühene positsioon. Poliitikud üritasid veenda avalikkust, et Venemaalt erakonnale varjatult raha küsida on suurem patt kui mujalt. Meedia võttis siin selge hoiaku: igasugune varjatud rahavõtmine on lubamatu.*“ (13)

Seega oodatakse ühelt poolt ajakirjanduselt neutraalsust, kuid samas nenditakse, et teatud juhtudel peab ajakirjandus tõe ja avalikkuse huvides ka teatud hoiaku võtma. Siin kerkib esile ajakirjanduse kui filtreerija või väravavahi roll, mida McQuail (2003) kirjeldas kohustusena pakkuda sõltumatut ja põhjalikku kriitikat ühiskonna ja selle institutsioonide kohta.

Allar Jõks ütles otsesõnu: „*Ajakirjandus peaks toimima filtrina, mis ei lase lugejatel mugavaks muutuda ning paneb ühiskonna tervikuna olulistel teemadel kaasa mõtlema.*“ (16)

Rääkides info filtreerimisest, neutraalsusest, objektiivsusest ja tasakaalustatusest väljendavad kõik kirjutajad ootust, et ajakirjandus kajastaks tõde või filtreeriks infovoost välja tõe. „*Ajakirjandus peaks ju lähtuma tõest*,“ (14) kirjutab Ruth Kalda. Andres Maimik nimetab ajakirjandust „*ühiskonna valedetektoriks*“ (9) ja kirjutab, et „*Bütsantslik intriigitsemine, lipitsemine, kinnimätsimine ja lausvassimine peaksid demokraatliku kontrollimehhanismi (ajakirjanduse – K.I.) puhul olema pikemas perspektiivis viljatud vahendid*.“ (9)

Ka Alar Tammingu tekstist väljendub selgelt, et ta ootab, et ajakirjandus edastaks tõde, samas ei jää tekstist muljet, nagu see oleks ka reaalsuses tema arvates tingimata võimalik, viidates, et auditoorium ei pruugi tahta tõde kuulda. „*Ja sain taas aru, miks selliseid teemasid ajakirjandus ei saa käsitleda. Need on liiga sügavad ja puudutavad meie eksistentsi selliseid tahke, millega me hea meelega üldse kokku ei puutu*.“ (4)

Seega lisaks sellele, et ajakirjandus ei tohiks informatsiooni moonutada, peaksid ajakirjanikud püüdma autorite hinnangul alati välja tuua tõe ehk täitma ühiskonnas valedetektori ja valvekoera rolli.

Valimisse kuuluvate artiklite autorid rõhutavad, et ajakirjanduse kohustus peaks olema ka debati üleval hoidmine ja lugeja mõtlema ärgitamine. „*Ajakirjandus peaks toimima filtrina, mis ei lase lugejatel mugavaks muutuda ning paneb ühiskonna tervikuna olulistel teemadel kaasa mõtlema. Miks? Ajakirjandus tähendab kohustusi ja vastutust, mitte ainult kasumi teenimiseks lugeja madalaima huvi tasemele langemist. Vastasel juhul võiks küsida: mis ajast peab meelelahutustööstus ennast neljandaks võimuks? Ajakirjanik peab olema lugejast suurem, vastasel juhul loobub ta vabatahtlikult oma võimust*,“ (13) kirjeldab Allar Jõks.

Sellega viitab Jõks McQuaili (2003:144) välja toodud ajakirjanduse rollile osaleda ühiste arusaamade ja identiteedi kujunemises ning tugevdada sotsiaalset sidusust. Lisaks kirjeldas ka Nordenstreng (1997, McQuail 2003:145 kaudu) sotsiaalse vastutuse paradigmat, et publitseerimisvabadusega kaasnevad ajakirjandusele ka isiklikku huvi ületavad kohustused laiemale ühiskonnale ees.

Samas kerkib esile ka üks vastuolu – autorid nendivad, et pealiskaudsed uudised ja meelelahutus meeldivad lugejatele ja see toob väljaannetele tulu, kuid samas rõhutakse ajakirjanduse traditsioonilistele rollidele rahva harijana. Seega ei peaks autorite arvates ajakirjandus lähtuma sellest, mida lugejad tahavad, vaid auditooriumi harima. Otseselt

väljendab harimise funktsiooni küll vaid üks autor: „*Tundub, et meie meedias on vajaduse ja tahtmise korral ohtralt kirge ja tuld – äkki võiks seda rakendada selle nimel, et kirjandusest ja lugemisest räägitaks pidevalt, et kirjandusleheküljed oleksid mahukamad, et kirjandus pääseks Eesti Televisooni ja et lugemist ei peetaks mitte elitaarseks veidruseks, vaid igapäevaseks endastmõistetavaks tegevuseks.*“ (3)

Kuid ka Alar Tamming meenutas heldimusega aega, kui ajakirjanikud „*said teemades selgusele ja läbi oma kirjutiste muutsid nad ka mind valgustunuks*“ (4) Kogu ühiskonna harimiseks ja positiivses suunas mõjutamiseks võib pidada ka ajakirjanduse rolli vähemuste kajastamisel, mida rõhutas Raivo Vetik: „*Projekti «Teiste sõnadega» naiskonna sõnum ajakirjanikele oli lihtne – vähemuste võitlust nendevastaste eelarvamuste vastu tuleks näha mitte niivõrd võitlusena vähemusele kui grupile kuuluva õiguse, kuivõrd vähemusgrupi liikmetele kuuluvate inimõiguste eest.*“ (12)

Ajakirjanduse rolli subkultuuride õiguste eest seismisel koos neile omaste väärtustega, mis edendab vastastikust mõistmist ja kokkukuuluvuse tähtsaks pidamist, kirjeldas Nordenstreng (1997, McQuail 2003:145 kaudu) kultuurilise dialoogi paradigmas.

Artiklite autorid ootavad ka, et ajakirjanikud vastutaksid rohkem oma tegevuse tagajärgede eest. Olgu see siis allikate edasine käekäik („*Kuidas ja milliste pingetega need "meediakangelased" pärast artiklit või telesaadet edasi elavad --- see ei huvita neid meediasse viinud inimesi karvavõrdki.*“ (2)) või valede faktide mõju („*Fakte kontrollima ei pea, nii vähemalt väidab Kristi Leppik. /.../ Et samal ajal tehakse määratult suurt kahju ühele teisele, väarikale ja austust väärivale perearstile, kes on küll meie hulgast lahkunud, see ei olegi justkui oluline.*“ (14)).

Kui midagi on valesti tehtud, siis rõhutavad paar autorit, et ajakirjanikel tuleb selle tagajärgedega ka tegeleda: „*Aga vigade klaarimist tasub meedial tõsiselt võtta ning usaldust ega võimu ei maksa kuritarvitada.*“ (12) „*Ajakirjandus tähendab kohustusi ja vastutust,*“ (13)

Küll aga ei mainita artiklites, kuidas peaks ajakirjandus oma tegude eest vastutama. Pigem mõeldakse siin tõenäoliselt ajakirjanike endi sisemist väärtus- ja õiglussüsteemi ning vigade klaarimist, mitte ajakirjandust vastutusele võtvaid institutsioone või regulatsioone.

Nii viitavad autorid ajakirjanduse sotsiaalsele vastutusele ja aruandekohustusele – kontseptsioonidele, mis peaksid demokraatlike riikide vaba ajakirjandust valitsuse asemel korrale kutsuma.

Kui valdavalt ollakse ajakirjanduse suhtes väga kriitilised, siis mõnel korral nenditakse, et olemas on ka hea ajakirjandus ja selle olemus võetakse kokku sõnapaariga „uuriv ajakirjandus“, mida vastandatakse igapäevase uudisvooga. *„Siinkohal on suur vahe, kas tegu on igapäevase uudisvooga või pikemate lugudega.“* (10)

Samas on traditsiooniliselt eksisteerinud nii uudisajakirjandus kui ka uuriv ajakirjandus, millel on erinevad eesmärgid. Valimisse kuulunud autorite tekstidest jääb mulje, et nende arvates peaks kogu ajakirjandus olema uuriv ajakirjandus.

Nenditakse, et põhjalikud, uurivad ajakirjanikud on ka Eesti ajakirjanduses olemas, kuid neid on vähe: *„Ajakirjanikud, kes soovivad minna asja sisusse, uurivad taustu, seejuures erinevaid arvamusi, on tänases meediasuhtluses täiesti olemas.“* (10), *„Uue meedia areng on uurivale ajakirjandusele osutunud pääseteeks./.../ Ja lugeja võitmiseks tuleb rahuldada tema vajadus sügavate lugude järele.* (13), *„Samas on siinkohal, erinevalt uurivast ajakirjandusest, esitatud vaid ühe poole subjektiivsed süüdistused teise suunas, mida ei tasakaalusta miski.“* (2) Lisaks nentis Jürgen Ligi, et on olemas ka *„tõsimeelsed saated ja juhtkirjad“* (12).

Tuues välja omadusi, mis on omased uurivale või tõsisele ajakirjandusele, saab ka aimu, mida autorite arvates uudisajakirjanduses ei ole: süvenemine, tausta uurimine, eriarvamuste küsimine ja aktsepteerimine, sügavus, tasakaalustatus, tõsimeelsus.

Võib arvata, et kuna kõik valimisse kuuluvad artiklid räägivad Eesti ajakirjandusest, siis kirjutasid kõik autorid oma ajakirjanduskriitika eeldusel, et see ajakirjandus tegutseb demokraatlikus ühiskonnas, kuna Eesti seda on. Samas räägiti ajakirjandusest otseselt kui demokraatia ühest osast vaid üksikutes artiklites.

Näiteks nimetab Andres Maimik ajakirjandust *„demokraatlikuks kontrollimehhanismiks“* (9), kelle olemasolu peaks ühiskonnas valetamise pikas perspektiivis mõttetuks muutma ja seega tagama usalduse, milleta *„niivõrd kohmakas ja habras valitsemisvorm nagu demokraatia“* (9) üldse toimida ei saaks. Seega peab ta ajakirjandust demokraatias muude institutsioonide ja

inimeste kontrollijaks – valetamine (eriti avaliku elu tegelaste, sh valitsejate jaoks) peaks olema mõttetu, kuna ajakirjandus paljastaks selle vale varem või hiljem.

McQuail (2003: 144) nimetas seda ajakirjanduse kohustuseks jälgida pidevalt sündmusi, ideid ja avaliku elu tegelasi ning vajadusel tuua esile nii moraalse kui ka sotsiaalse elukorralduse vastu eksimised.

Silver Meikar võrdleb ajakirjandust kitsa suletud toruga, milles info liigub kui gaas, ning toob välja, et „*demokraatias on toru küll ideaalis sõltumatu, kuid selle sees voolava üle püüab raha ja poliitika otsustada sama palju* (kui diktatuuris – K.I.)“ (16) Väljendades, et toru on demokraatias vaid „ideaalis“ sõltumatu, viitab ta, et tegelikkuses ei pruugi ajakirjandus ka demokraatias täiesti vaba olla. Ta vihjab, et rahaga ja poliitikute abiga vähemalt püütakse ajakirjanduses levivat infot kontrollida, kuid ta ei ütle ka, et see õnnestuks. Ta räägib seega, et ka demokraatlikus ühiskonnas tahetakse ajakirjanduses ilmuvat infot kontrollida ja seda peaks lugejad meeles pidama ning avaldatud info kohta alati teatud skeptilisuse säilitama.

Nii kirjeldab Meikar Nordenstrengi (1997, McQuail 2003: 145 kaudu) välja toodud kriitilist paradigmat, kus meediat nähakse olevat sattunud sõltuvusse sotsiaalsetest struktuuridest ning väljendusvabadust piiravad repressiivsed või hegemoonilised jõud ühelt poolt ja rõhutatud massid teiselt poolt.

Teoloog Raivo J. Raave aga kirjutab, et vaba meediat võiks pidada demokraatliku ühiskonna baromeetriks, aga leiab, et meedia on liiga palju võimu saanud ja „*meedia demokraatia on teistsugune kui esindusdemokraatia*“ (5). Ta kirjutab: „*Meedia demokraatia on korporatiivne. Kui esindusdemokraatia oht on võõrduda rahvast, siis meedia võõrdub esindusdemokraatiast endast. Sest meedia nõuab sõltumatust ja poliitilist vabadust valida favoriite oma meele järgi.*“ (5). Seega on tema arvates meedia tõusnud Eesti demokraatias liiga tugevaks ja on rahva valitud esindajate suhtes negatiivne, olles asunud ise riiki juhtima ehk siis oma positsiooni kuritarvitama hakanud.

Nii mõistab Raave hukka Nordenstrengi (1997, McQuail 2003: 145 kaudu) välja toodud liberaal-pluralistliku paradigma, kus ajakirjanduse roll on rääkida sellest, mis avalikkust huvitab ja aruandlus ühiskonna ees saavutatakse vaid meediaturu ja minimaalse eneseregulatsiooni vormide kaudu.

Eriti jääb tekstidest silma aga Rait Maruste kommentaar, milles ta heidab Silver Meikarile ette „oma südamevaluga“ meedia kaudu välja tulemist ning viitab, et selline tegevusviis ei ole vastavuses demokraatliku ühiskonna tavadega. „*Kuidas asjad demokraatlikus ühiskonnas käima peaksid, teadsid eelduslikult vähemalt Meikari nõustajad ja ettelükkajad.*“ (1) Mida Maruste sellega siis öelda tahab? Et demokraatlikus ühiskonnas tuleb probleemid lahendada paksude seinte taga ja meediasse lekkimist tuleb vältida? Sellest väitest jääb mulje, nagu meediakajastust peaks demokraatlikus ühiskonnas vältima, mis aga omakorda on täiesti vastuolus demokraatia põhitõdedega.

Nende paari otseselt demokraatiat maininud autori sõnavõttudest võib välja lugeda, et nende arvates peaks ajakirjandus demokraatlikus ühiskonnas valitsejaid kontrollima ja sõltumatut infot edastama, valitsejatesse positiivsemalt suhtuma ja samas valitsemisprotsessidesse mitte liialt sekkuma.

Aeg

Praktiliselt täiesti tagaplaanile on antud artiklites jäänud ajakirjanduse vajalikkus ja positiivsed küljed. Heast ajakirjandusest kirjutatakse peamiselt vaid minevikus – meenutatakse „vanu häid aegu“ – ja vastandatakse seda tänapäeva meediaga. Mitmetest artiklitest peegelduva hoiaku võtab kokku Rait Maruste: „*Tänapäeva meedia ei ole ammu enam see sõna- ja arvamusvabaduse ajakirjandus, mis andis talle neljanda võimu auväärse nimetuse. Oma kvaliteetkujul on ta seda ju ka täna, kuid erandina. Nüüd rajaneb võim teistel alustel.*“ (1)

Kahetise mulje jätab Alar Tammingu kirjutis, mis algab mälestustega tema noorpõlvest, kui ajakirjandus tähendas tema jaoks tõde ja „*ajakirjanikud olid justkui kõrgemad jumalused, kes tegid tähtsat tööd ja uurisid keerulisi teemasid*“ (4). Ta kirjeldab, kuidas koos vanusega tema usaldus ja usk ajakirjandusse murenema hakkas, kuid lõpuni jääb selgusetuks, kas sel ajal oli ka ajakirjandus parem või oli see vaid noore inimese idealism, millest ta välja kasvas. Siiski jääb lugemisel mulje, nagu kunagi oleks ajakirjandus edastanud tõde, aga nüüd peamiselt hoiakuid. „*Mingil hetkel sain aru, et info, mis lehes kirjutatakse, võib olla õige, aga see ei kajasta kõiki asjaolusid ja võib olla on neist just huvitavamad puudu. /.../ Hakkasin märkama, et lehtedes kujundatakse hoiakuid, mitte ei kirjutata faktidest.*“ (4)

Seega muutusi ajakirjanduses on mitmed autorid siiski märganud ja hindavad need muutused pigem negatiivseks, meenutades ajakirjanduse minevikku tõelise heldimusega.

Milline on ajakirjanduse tulevik, sellest ei räägitud artiklites üldse. Viidati küll, mida ajakirjandus ja ajakirjanikud „peaksid“ ja „võiksid“ teha, kuid kirjeldamiseni, milline ajakirjandus või ühiskond sel juhul oleks, ei jõutud. Hetkeks vaatas hüpoteetiliselt tulevikku vaid Anu Kikas: „*Ma ei kujuta ette, kuidas tulevikus saaks ajakirjanike neutraalsust üldse testida ning kes oleks üldse see, kes seda tõestaks. Kas tõesti peaks korraldama ajakirjanike üle neutraalsuskontrolli, mis oleks juba sulaselge tsensuur.*“ (7) Tulevikku suunas oma küsimuse ka Siiri Sisask, kuid mingit vastust või kirjeldust ei järgnenud: „*Millal hakkab meedia mõistma ja vastutama oma sõnade eest?*“ (6).

See, et ajakirjanduse tulevikku ei kirjeldatud, tähendab kas seda, et autorid ei soovi tegeleda ennustamise ja ähvardamisega, või ei suudeta ette näha, mida tulevik ajakirjandusele toob. Kuna ajakirjandus on praegu väga kiiresti muutuv faasis ja tegeleb eneseotsingutega, siis ehk ongi tulevikust raske rääkida, eriti veel mitte-eriala inimestel.

Võimusuhted

Kuna demokraatlikus ühiskonnas kuulub kõrgeim võim siiski rahvale ja ajakirjanduse ülesanne on teenida rahvast ehk avalikku huvi, siis julgeb rahvas ajakirjandust ka päris julgelt kritiseerida. Valimisse kuulunud artiklite kirjutajad olid küll erihuvide ja -staatusega isikud, kuid pea kõik nad kritiseerisid ajakirjandust „kõiketeadvalt“ positsioonilt. Ei kasutata praktiliselt üldse subjektiivset modaalsust („minu arvates“) – domineerib objektiivne modaalsus (nii on). Subjektiivse modaalsuse rõhutamise ebavajalikkus tuleneb muidugi ka arvamussloo žanrist, kuid ikkagi oli üllatav, kui kindlas kõneviisis ja jõuliselt ajakirjanduse kohta väiteid edastati. „*Kuidas ja milliste pingetega need "meediakangelased" pärast artiklit või telesaadet edasi elavad – see ei huvita neid meediasse viinud inimesi karvavõrdki. Saade ning telekanal on saanud reklaami ja vaatajaid.*“ (2), „*Meediat aga selline dialoog ei huvita üldse. Meedia tahab ise olla oma esindaja ja võim iseeneses.*“ (5)

Arvestades, et tegemist ei ole otseselt meediaga seotud inimestega, siis on selline enesekindlus tähelepanuväärne. Kõik näivad teadvat, kuidas meediatööstus töötama peaks. Kuigi nenditakse, et ajakirjandusel on suur võim, siis tunnetatakse seega ka omakorda enese võimu ajakirjanduse üle. Ja tegelikult auditooriumile ju kuulubki võim ajakirjanduse üle – kui

rahvas mingit väljaannet ei loe/vaata/kuula, siis varem või hiljem see kaob. Väljaandel on omakorda seda rohkem võimu, kui on sellel lugejaid.

Enamikus artiklitest käsitletakse meediat kui võõrast, mitte oma. Vaid Krista Kaer kasutab väljendeid „meie meedia“ (3) ja „meie ajakirjanikud“ (3) ning Raivo J. Raave nimetab meediat „meie ideoloogiliseks võimuks“ (5). See kinnitab veelgi, et enamus autoritest ei käsitle ajakirjandust demokraatliku ühiskonna hädavajaliku osana, vaid pigem kui ühte äri, teenust, mis paljude elu mõjutab. Artiklite autorid on valdavalt ajakirjandusest distantseerunud.

Suur osa autoreid kujutavad ennast ohvrina, asetades meedia endast kõrgemale ja isegi ärakasutaja rolli. Näiteks Jürgen Ligi kirjeldab, kuidas ajakirjanikud talle liiga on teinud: „Pealkirjad võivad teha poliitikust ka kohtuniku ja jumala, nagu juhtus minuga. Mulle omistati väide, et Meikari tegevus on riiklik kuritegu, ja seegi ringleb tõestisündinud loona.“; „Geniaalsus muidugi kriitikat ei kannataks ning seepeale pühendati kaks roosat lehekülge minu isikule – mõistagi koos «ründamise» ja «ämbrisse astumise» kõikevõitvate argumentidega –, ent kommentaari enam ei soovitud.“ (12).

Meedia ohvritena kujutavad ennast või endaga seotud institutsiooni ka näiteks Ivor Onksion („Seevastu Keskerakonna suhtes kasutatakse ka neutraalsetes artiklites alati viiteid „keskerakondlik linnavalitsus“, „idarahaskandaaliga vahele jäänud...“, „skandaalne“. Keskerakonnaga püütakse linnavõimu samastada isegi täiesti süüdimatute uudiste refereerimisel. Igas võimalikus uudises, kus üks osaline on Keskerakond, on tingimata vajalik mainida nende skandaalset minevikku.“ (8)), Siiri Sisak („Ma ise, kes ma saates osalesin, pidin ju samuti leppima ebaõiglase faktiga, et muud varianti ei ole, kui tuleb lihtsalt nüüd hakkama saada, ka kui vaid ainult kaks sõna öelda saab. Päris ebardlik olukord, peab möönma, ja kahju eesti rahvast e. vaatajaskonnast.(6)) ja Raivo J. Raave („Meedia valmistas ette, õpetas, juhatas, mõjutas, hindas ja kajastas valimisi. Vahest tundub isegi, et mitte meie ei valinud, vaid meedia tegi seda meie eest.“ (5).

End meedia ohvrina esitlenud poliitikutest autorite artiklitest jäi mulje, et autori eesmärk oli panna lugejaid endale kaasa tundma ja ajakirjanduse vastu kriitiline olema ehk isegi ajakirjanduse vastu pöörduma. Igatahes väljendatakse ja juurutatakse nii seisukohta, et ajakirjandus on ebaõiglane.

Mitmed autorid positsioneerivad end aga kui tavalist auditooriumi liiget või lugejat (2; 4; 9; 16), kes lihtsalt edastavad oma tähelepanekuid – nad ei sea ennast ajakirjanikest madalamale ega kõrgemale ja pigem näevad ennast ajakirjanikega võrdsetena. On ka end teoreetikute või moraallugejatena kujutavaid autoreid (16; 13; 10; 7), kes analüüsivad meedia tegevust kõige neutraalsemalt, kuid õpetussõnu lugedes tõstetakse end siiski ajakirjandusest kõrgemale ja suunatakse meedia ulaka lapse positsiooni, kes peab enda käitumist muutma.

Autorite kirjeldused ajakirjanduse tegevusest või mingi sündmuse kajastamisest olid sageli emotsionaalsed, hinnangulised ja vahel isegi iroonilised. „Sellele järgnes massiivne meedia toetusaktsioon, kus virts lasti ventilaatorisse ja see langes valimatult kõigile, kes Eesti poliitikas tegevad on. Kas teenitult või teenimatult, polnud enam oluline.“ (1) „Neile on pinda ette valmistanud "heategevuslikud" jõulusaated, kus vaesele paljulapselisele üksikemale viidud kasti kuivainete ja kasutatud mänguasjade eest saab tootmisfirma terve saate, mida õnnelikumad perekonnad loodaks pidulaua tagant nautida saavad /.../“ (2) „Tundub, et pole tõesti midagi huvitavat selles, et Eesti kirjanikud kirjutavad, tõlkijad tõlgivad ning raamatud ilmuvad, sest ega neid ju keegi nageni ei loe. Palju põnevam on võtta üks nimi, mille minister näiteks toob, ning võimendada seda meedia kogu jõuga.“ (3) „Viimane näide oli kas või Valimisstuudio, kus Samost materdas süstemaatiliselt just sotsiaaldemokraate ja Keskerakonda. Sarnaselt nagu Muuli püüab tõestada kogu rahvale, et sotside automaksu ideest õhkub klassiviha, kuulamata sealjuures ära objektiivsed poolt- ja vastuargumendid.“ (8) „Debatist (pisi)valikute üle parlamendi täiskogu, ta komisjoni ja valitsuse koostöös sõeluti kõrvale üsna kõrvaline fragment ning sellest pandi kokku minu Eesti riigikorralduse ründamise lugu.“ (12) jne.

Kuigi on ka kaalutlevamaid ja analüütilisemaid artikleid (näiteks Allar Jõksi oma), on arvamused nii sündmuste kirjeldamisel kui ka hinnangute andmisel pigem emotsionaalsed ja tunduvad põhinevat lühema- või pikemaajalisel isiklikul negatiivsel kogemusel meediaga, mitte soovist analüüsida ajakirjanduse rolli ühiskonnas ja anda sellele tagasisidet.

Eeldused

Kõikides tekstides esitati ajakirjandusele hulganisti nõudmisi, kuid seda tehes eeldati ühtlasi, et ajakirjandusel on tegelikult rahva teenimiseks ka tänapäeval piisavalt ressursse. Kordagi ei tõstatatud küsimust, kui palju on ajakirjanikel aega või võimalusi teemadega tegelemiseks.

Räägiti küll ärihuvidest tulude, aga mitte kulude poolest. Meediaväljaanded on peaaegu eranditult praegu kahjumis ning ressursid on äärmiselt piiratud. Mida vähem on aga võimalusi kuhugi kohale sõita või teema uurimisele aega kulutada, seda pealiskaudsem ongi kajastus. Niikaua kuniks ajakirjandus on (peamiselt) eraettevõtlus, ei saa ka ressursside piiratust analüüsist kõrvale jätta.

Teine oluline eeldus tuli välja siis, kui räägiti meedia võimust. Nimelt eeldati ajakirjandusele tema mõjuvõimu ette heites, et auditooriumil või rahval endal infofiltrit ei ole ning meediast kuulnud sõnades ei kahelda. „Tegelikult määrab meedia selle, mis rahva meelel ja keelel /.../ meedia on meie ideoloogiline võim. Meedia määrab, mida mõeldakse.“ (5) „Pealkirjad võivad teha poliitikust ka kohtuniku ja jumala, nagu juhtus minuga.“ (12) Seega viidatakse, et ajakirjandusel on absoluutne vastutus selle ees, mida rahvas usub ja arvab.

Kuna artiklites räägitakse eranditult Eesti ajakirjandusest, mis tegutseb demokraatlikus riigis, siis on demokraatliku ühiskonna tavad eeldusena nähtavad praktiliselt kõikides artiklites, kus räägitakse sellest, mida ajakirjandus peaks tegema. Rahva kaasa mõtlema ärgitamine on oluline demokraatias. („Ajakirjandus peaks toimima filtrina, mis ei lase lugejatel mugavaks muutuda ning paneb ühiskonna tervikuna olulistel teemadel kaasa mõtlema.“ (13))

Meedia kui neljas, kontrolliv võim saab eksisteerida vaid demokraatlikus riigis. (*Bütsantslik intriigitsemine, lipitsemine, kinnimätsimine ja lausvassimine peaksid demokraatliku kontrollimehhanismi puhul olema pikemas perspektiivis viljatud vahendid.* (9))

Kallutatuse valimiste kajastamisel saab olla etteheide samuti vaid demokraatlike valimiste puhul. „Juhul, kui need „sõltumatud ajakirjanduslikud eksperdid“ pole ära ostetud, siis võiksid nad endale lihtsalt selgeks teha, et kogu Eesti rahvas ei ole Reformierakond ning valimistel on nii presidendi, ajakirjaniku kui suvalise kodutu hääl täpselt ühesuguse kaaluga. Sama võrdselt peaks erinevaid arvamusi ka kajastatama.“ (8)

Kokkuvõte

Üldiselt jäi arvamuseartiklitest mulje, et ajakirjanduse olemasolu peetakse demokraatlikus ühiskonnas iseenesestmõistetavaks, kuid selle vajalikkust ei rõhutata. Keegi ei ütle, et ajakirjandust pole vaja, kuid otseselt ei öelda ka, et ilma selleta ei saaks hakkama. Peamiselt

keskendutakse neile aspektidele, mida ajakirjandus valesti teeb, ja vaid üksikudel juhtudel tuuakse tasakaalustamiseks välja, mida ajakirjanikud hästi või vajalikku on teinud.

Positiivsena nimetati näiteks uuriva ajakirjanduse tublit tööd ja väljaannete kindlat seisukohavõttu teatud küsimustes.

Kuna artiklid räägivad eranditult Eesti ajakirjandusest, siis on eeldusena tegemist demokraatlikus ühiskonnas tegutseva vaba ajakirjandusega ning ka ootused ajakirjanduse suhtes pärinevad demokraatia põhimõtetest. Soovitakse, et ajakirjandus kajastaks tõde, praktiseeriks oma (neljandat) võimu vastutustundlikult, annaks sõna erinevatele osapooltele ja poliitiliste vaadetega inimestele. Kõike, mis ajakirjanduses on valesti (pealiskaudsus, kallutatus, tegelikkuse moonutamine, meelelahutuslikkus jne) põhjendatakse ajakirjanduse omahuvidega, eelkõige ärihuvidega. Ajakirjandusest on mitmete autorite silmis saanud teenus, mida püütakse kõiki vahendeid kasutades võimalikult palju müüa.

4. Järeldused ja diskussioon

4.1 Järeldused

Analüüsides kahe aasta jooksul ilmunud 16 ajakirjanduskriitilist arvamuskirjandust, mille autoriteks olid meediaga otseselt mitteseotud inimesed, selgus, et kuigi iga kirjutaja positsioon ja motivatsioon artikli kirjutamiseks oli erinev, siis leidis arvamustes palju sarnaseid ootusi, etteheiteid ja hoiakuid. Järgnevalt kirjeldan analüüsi tulemusi uurimisküsimuste kaupa.

1. Millisel tasandil ajakirjandust analüüsitakse?

Valdavalt käsitlesid autorid ajakirjandust kui ühtset institutsiooni. Paaril korral nenditi küll, et on olemas erinevad väljaanded ja ajakirjanikud, kuid enamasti nende nimesid ei nimetatud ja erinevusi ei rõhutatud. Näiteks kui ka vihjati, et on olemas „tõsine ja uuriv ajakirjandus“, siis ei täpsustatud, kes või mis väljaanded seda viljelevad ehk kust seda leida. Konkreetseid väljaandeid ja ajakirjanikke toodi välja pigem mõnele ajakirjaniku tsitaadile vihjates, kuid kindlate ajakirjanike või artiklite/saadete kriitikat esines vaid paaris artiklis. Pigem olid autorid võtnud eesmärgiks üldistada oma analüüs või arvamus kogu institutsioonile ning ei vaevunud oma vaateid põhistama nimeliste näidetega. Kui ka räägiti tegelikult konkreetsetest juhtumitest, siis pigem valiti nende kirjeldamiseks umbisikuline tegumood. Üllatavalt vähe aga nimetati ajakirjandust otsesõnu kollaseks või kõmuliseks ning kui seda tehti, siis eristati seda nn valgest ajakirjandusest. Tõenäoliselt sellepärast, et taheti kas kritiseerida just valget meediat või rõhutada, et ei räägita kollasest meediast, millel on niikuinii omad reeglid ja teine roll. Märgiline on ka see, et artiklites ei eristatud isegi erameediat ja avalik-õiguslikku ringhäälingut.

Selline üldistamine võib tekitada olukorra, kus halvast kogemusest ühe ajakirjaniku või väljaandega kirjutatud artikkel, milles on see probleem üldistatud kogu institutsioonile, panustab ajakirjanduse negatiivse diskursuse väljakujunemisesse. Muidugi võivad püüda autorid ka lihtsalt suhteid hoida, kuigi tõenäoliselt saavad nendega kokkupuutunud ajakirjanikud ise ikkagi aru, et räägitakse just neist. Samas ei pruugi need teiste erialade inimesed ka meediat nii pingsalt jälgida, et neil oleksid meeles kõik nimed ja konkreetsed

artiklid, kuigi see on Eesti-suuruses riigis vähetõenäoline. Nimesid nimetamata depersonifitseeritakse ajakirjandus ja ei paista välja, et tegelikult on ajakirjandusliku sisu taga samuti inimesed, kellest igauks erinev.

2. Millised on ajakirjandusest rääkimise diskursused?

Kõige selgemalt joonistusid tekstides ajakirjandusest kirjutades välja äridiskursus ning neljanda võimu diskursus. Tänapäeva ajakirjandusele heideti ette liigselt ärihuvidest lähtuvalt tegutsemist, mis väljendub näiteks vormi sisust tähtsamaks seadmises, pealiskaudsuses ja meelelahutuslikkuses. Kommertshuvidest lähtumine tähendab ühtlasi, et ei täideta ajakirjanduse kõige olulisemat ülesannet – avalikkuse huvide teenimist. Seeläbi on ajakirjandus muutunud mitmete autorite hinnangul pigem tavapäraseks teenuseks, mis ei peaks enam omama ühiskonnas mingit erilist positsiooni.

Teisalt nenditi, et vaatamata ärihuvidest lähtumisele on ajakirjandusel siiani väga suur võim, ning leiti, et seda kuritarvitatakse. Rõhutati, et nii suure mõjuvõimuga institutsioon peaks rohkem oma tegevuse ja selle tagajärgede eest vastutama. Just kommertshuvidest lähtumise tõttu ei vahenda ajakirjandus paljude autorite hinnangul enam tegelikkust, vaid moonutatud pilti sellest. Paaris artiklis vihjati, et ajakirjandus kasutab oma liiga suurt võimu rahva arvamuse soovitud suunas kallutamiseks ehk siis ajakirjandus on muutunud valitsejate vahendajast ise teatud mõttes rahva valitsejaks.

Mitu autorit tajusid ka ajakirjanduse muutumist ajas – meenutati minevikus eksisteerinud ideaalset ja vastutustundlikku objektiivset ajakirjandust ning vastandati seda tänapäevase pealiskaudse veebimeediaga. Ajakirjanduse tulevikust ei räägitud aga praktiliselt üldse – tõenäoliselt tajusid ka autorid, et see institutsioon on nii suurte muutuste keskel, et tulevikku polegi võimalik ette näha. Artiklite kirjutamisel võttis enamik autoritest kõikiteadva positsiooni ning teisalt kujutasid mitmed autorid ajakirjandust kui suurt ja võimast pahalast, kes on (nende suhtes) ebaõiglaselt käitunud. Samuti käsitleti enamasti ajakirjandust kui võõrast mitte oma.

3. Millist rolli ajakirjanduselt Eesti ühiskonnas oodatakse?

Ootused ajakirjanduse rollile ühiskonnas olid autoritel pigem traditsioonilised ning haakusid McQuaili (2003) välja toodud ajakirjanduse rollidega demokraatlikus ühiskonnas. Näiteks

rõhutas üks autor, et ajakirjandus peaks olema demokraatlikus ühiskonnas valedetektor ehk muutma valitsejate jaoks igasuguse valetamise ja petmise võimatuks. Just tõe väljaselgitamine ja kajastamine oli peamine ootus ajakirjandusele, mis autorite tekstidest läbi kumas. Lisaks peaks kajastatav olema tasakaalustatud ja neutraalne, mitte ajakirjanike poolt moonutatud, nagu see autorite hinnangul tänapäeval pahatihti on. Ajakirjandus peaks olema mitme valimi artikli autori sõnul info filter või väravavaht – eelkõige taas tõe seisukohast, st meedia ei tohiks lasta rahvale valetada või ebaolulist vahendada. Lisaks oodasid paar autorit, et ajakirjandus täidaks rahva harija ja mõtlema ärgitaja rolli. Kuna 2011. aasta oli riigikogu valimiste aasta, siis oli palju juttu ka valimiste kajastamisest, milles selgelt leiti (eriti just poliitikute endi poolt), et ajakirjandus peaks valimisi kajastama põhjalikult ja kõigi kandidaatide suhtes õiglaselt, et rahvas saaks piisavalt infot otsustamiseks, keda valida – ajakirjandus ei tohiks anda osapooltele hinnanguid ega otsustamisprotsessi kuidagi mõjutama. Ning mitmel korral rõhutati, et ajakirjandus peaks teenima eelkõige avalikkuse ja rahva huvisid. Traditsioonilistest ajakirjanduse rollidest ei pööratud antud artiklites praktiliselt üldse tähelepanu identiteedi kujundamisele, kultuuri kajastamisele ja sõnavabaduse platvormi pakkumisele.

4.2 Diskussioon

Ajakirjanduskriitika kirjutamine ja avaldamine oma väljaannete lehekülgedel või eetris on üks moodus, kuidas ajakirjandus täidab oma aruandekohustust avalikkuse ees. Kuna ühiskondlikult on kokku lepitud, et demokraatlikus riigis ei piirata sõnavabadust, mille üks osa on ajakirjandusvabadus, seadustega, siis peab meedia oma usaldusväärsuse tõestamiseks taluma ja publitseerima igasugust kriitikat oma tegevuse kohta ning sellele ka avalikult vastama.

Antud uurimistöös vaatluse all olnud artiklid, mille olid kirjutanud erinevate isiklike agendadega ühiskonna aktiivsed liikmed, andsid aimu sellest, milline on ajakirjanduse maine avalikus diskursuses. Analüüsi tulemustest võib suurimaks ohumärgiks lugeda seda, et praktiliselt üheski sõnavõtus ei peetud vajalikuks tuua välja ajakirjanduse tegevuse positiivset poolt ning selle vajalikkust.

Ühelt poolt on küll selge, et see tuleneb juba olemuslikult ajakirjanduskriitikast kui sellisest, mida ajendab tavaliselt kirjutama mingi mure või etteheide, ning ka praktiliselt kõik McQuaili (2003) välja pakutud auditooriumi ootused ajakirjanduse rollile ühiskonnas käisid tekstidest läbi, seega neid rolle ikkagi tajutakse. Teisalt on murettekitav, et ajakirjandust ei käsitletud kui head tegelast, vaid pigem kui kedagi, kes on oma huvide peal väljas, moonutab infot ja käitub inimestega, sh riigivalitsejatega ebaõiglaselt.

Kui poliitikutel on meedia imago kahjustamiseks tõenäoliselt omad põhjused ehk tahetakse näiteks vähendada meedia ja seega ka nendevastase kriitika tõsiseltvõetavust, siis kurjana kujutasid ajakirjanikke ka kunstnik, filmitegija, arst ja teadlased, kelle arvates ajakirjanikud oma allikatest ja nende käekäigust pärast meediakajastust põrmugi ei hooli. Rääkimata siis veel auditooriumiliikmetest, keda arvatakse ajakirjanike silmis olevat vaid numbrid, mille abil reklaamiandjate või riigi raha kokku kühveldada.

Arvamusliidrite selliste avalduste põhjal võiks arvata, et Eestis ajakirjandust ei usaldata. Samas näitavad arvamusuuringud seni veel vastupidist: Turu-uuringute ASi institutsioonide usaldusväärsuse uuringu järgi usaldas 2012. aasta detsembris rahvusringhäälingut suisa 81 protsenti vastanutest, eraringhäälingut 69 protsenti ja trükiajakirjandust 62 protsenti

vastanutest. (Turu-uuringute AS, institutsioonide usaldusväarsuse uuring 2012) Kusjuures võrdluseks võib tuua, et 21. sajandi alguses usaldas meediat vaid 30 protsenti ameeriklastest. (Geary 2005)

Kuigi meedia usaldusväarsuse langemist küsitlusnumbrid Eestis veel ei näita, annavad analüüsitud arvamused artiklid siiski selgelt märku, et ühiskonna aktiivsem osa on ajakirjanduse „ärihuvide“ nimelist haigust näinud ja sõna levitatakse igal võimalusel ka ülejäänud avalikkusele. Seega tundub, et nii nagu Feighery (2011: 160) rõhutas, et usalduskriisi olukorras ei saa ajakirjandus lahata eetikaküsimusi suletud uste taga, vaid peaks kaasama kodanikud läbipaistvasse, tasakaalustatud dialoogi ja näitama üles valmidust oma praktikaid muuta, peaks seda Eestis ennetava meetmena tegema juba praegu.

Arvamusliidrid käsitlevad ajakirjandust enamasti kui ühtset institutsiooni, mille tööpõhimõtted ei erine väljaanniti ega ajakirjanike kaupa. Veelgi enam, ajakirjandust on asunud depersonifitseerima ehk ajakirjandust ei kujutata kui midagi, mida loovad erinevad ajakirjanikud, vaid midagi, mis ise kujuneb. Selle protsessi peatamiseks oleks minu hinnangul vaja, et ajakirjanikud ise auditooriumiga rohkem suhtleksid ja oma tegutsemisviise ja otsuseid põhjendaksid. Ehk siis täidaksid paremini oma aruandekohustust.

Kuid millest ikkagi võis tulla analüüsitud arvamused artiklite viha ajakirjanike vastu? Seda aitab ehk mõista 2011. - 2012. aastal toimunu kontekst, nagu valimisdebattide «ajakirjanike kogu», kellele oli antud õigus debateerivate poliitikute sõnavõtte kommenteerida ja ümber lükata ning sellega ka kõrgem võim, aga ka Reformierakonna rahastamiskandaal, kus meedia otsustas uskuda üht inimest ja kuulutada valeks kõigi teiste poliitikute sõnad. Kindlasti tekitas selline ajakirjanduse võimunäitamine poliitikutes viha ja ebaõigluse tunnet, mida ka oma ajakirjanduskriitilistesse arvamused artiklitesse valati. Ajakirjanduse ja poliitikute vaheline võimuvõitlus väljendus ka poliitikute algatatud kohtuasjades meediaväljaannete vastu. Kultuuriinimesi ja teadlasi ärritas aga tõenäoliselt kollektuuri meedia pealetung ja üha väiksemas mahu tõsise kultuuri ja teaduse kajastamine – trendid, mis on süvenenud juba mitmete aastate jooksul.

Minu hinnangul olid analüüsitud arvamused artiklid valdavalt siiski pigem konkreetsete isikute emotsionaalsed sõnavõtted kui ajakirjanduse rolli demokraatlikus ühiskonnas reflekteerivad analüüsid. Samas kumas tekstidest läbi, et ootused ajakirjanduse rollile on vaatamata aja

jooksul toimunud suurtele muutustele siiski samad – otsida ja vahendada tõde, valvata ühiskonna institutsioonide tegevuse üle, filtreerida infovoost välja ja tuua auditooriumini oluline ning aidata kaasa rahva ühtse identiteedi ja solidaarsuse kujunemisele.

Kuid meediateoreetikute nagu Kovachi ja Rosenstieli (2011) järgi on tänaseks keskkond ja tingimused, milles ajakirjandus tegutseb, niivõrd muutunud, et ka ajakirjanduselt ei saa oodata enam samade ülesannete täitmist. «Ajakirjanikud seisavad vahina värava ees, kuid väravat ei ümbritse enam aed,» nagu Kovach ja Rosenstiel (2011: 171) tabavalt sõnastasid. Internetiajastul, kus igaüks saab ise infot kontrollida ja erinevatest allikatest juurde leida, on auditooriumi liikmed ise muutunud aktiivseteks tegijateks ja otsustajateks, mis on õige ja mis vale. Ajakirjanike ülesanne on neile vaid info ja taust ette anda. Kuid need muutused on piisavalt hiljutised, et neid pole endale õieti teavustanud ei ajakirjanikud ise ega ka ajakirjanduse tarbijad. Ajakirjandus alles otsib oma uusi ülesandeid ning meediamaaistik on mitmekesisem kui iial enne. Selle uurimistöö valimisse kuuluvate artiklite analüüsist selgus, et kokku on pörkunud inimeste traditsioonilised ootused ja ajakirjanduse identiteedikriis, millest on sündinud suur segadus ja selle lahendust ehk ajakirjanduse tulevikku polegi võimalik veel ette näha.

Leian, et kriitilise diskursusanalüüsi meetod sobis teema uurimiseks ja uurimisküsimustele vastamiseks. Veelgi parema tulemuse oleks ehk aga andnud kvalitatiivse tekstianalüüsi ja diskursusanalüüsi kombineerimine, mis oleks lasknud kirjeldava ja otse öeldud osa ära analüüsida kvalitatiivse tekstianalüüsi osas ja andnud võimaluse diskursusanalüüsi kasutada eraldi veelgi sügavama analüüsi jaoks. Praegusel juhul kippus ehk diskursusanalüüs jääma kohati liiga kirjeldavaks. Valim oli minu hinnangul antud uurimistöö eesmärkide jaoks piisav ja esinduslik ning andis piisavalt erinevaid arvamusi.

Edasisteks uurimistöödeks oleks minu arvates huvitav kõrvutada ajakirjanike ja meediateadlaste ning aramusliidrite samal perioodil kirjutatud ajakirjanduskriitikat. Lisaks võiks uurida ka lugejakirju, mis küll nii laialdast tähelepanu avalikkuses ei saa, kuid näitavad ehk, mida auditooriumi lihtliikmed ajakirjandusest arvavad, mida kritiseerivad ja mille eest tänavad. Samuti võiks näiteks küsitluse või fookusgrupi intervjuudega uurida täpsemalt ajakirjanduse ja ajakirjanike mainet inimeste silmis ehk siis selgitada välja, kas usalduskriis on midagi, mille pärast ka Eesti ajakirjandus peaks muretsema.

Kokkuvõte

Analüüsisin uurimistöös aastatel 2011-2012 ilmunud ajakirjanduskriitilisi arvamuskirjutusi, mille autorid ei ole ajakirjandust õppinud ega ise ajakirjanduses töötanud. Töö eesmärk oli saada teada, millisena kujutavad ajakirjandust valdkonnavälised arvamuskirjutajad – millisel tasandil ajakirjandust kirjeldatakse, millised ajakirjandusest rääkimise diskursused esile kerkivad ning milliseid rolle ajakirjanduselt ühiskonnas oodatakse.

Uurides 16 arvamuskirjutust kriitilise diskursusanalüüsi meetodil selgus, et kuigi iga kirjutaja isiklikud hoiakud ja motivatsioon artikli kirjutamiseks olid erinevad, leidus siiski arvamustes palju sarnaseid ootusi, etteheiteid ja hoiakuid.

Ajakirjandust käsitleti peamiselt institutsiooni tasemel ning igasugust konkreetsete väljaannete ja ajakirjanike nimede välja toomist välditi. Kirjutajad ei eristanud isegi erameediat ja avalik-õiguslikku ringhäälingut. Mitu autorit liigitasid ajakirjandust uudisvooks ja uurivaks ajakirjanduseks, millest vaid viimast pidasid kvaliteetseks ja tõsiseks ajakirjanduseks.

Diskursustest joonistusid kõige selgemalt ajakirjandusest rääkides välja äridiskursus ehk meedia muutumine tavaliseks teenuseks, mille tegijate eesmärk on võita võimalikult palju kliente ja teenida raha, ning neljanda võimu diskursus, mille puhul tõdeti, et ajakirjandusel on tänapäeval ühiskonnas arvestades oma ärihuvisid liiga suur võim. Seega heideti ajakirjandusele ette avalikkuse huvide teenimise välja vahetamist kommertshuvide vastu.

Ootused ajakirjanduse rollile demokraatlikus ühiskonnas on autoritel traditsioonilised ning ühtivad McQuaili (2003) välja toodud peamiste ajakirjanduse rollidega – otsida ja vahendada tõde, valvata ühiskonna institutsioonide tegevuse üle, filtreerida infovoost välja ja tuua auditooriumini oluline ning aidata kaasa rahva ühtse identiteedi ja solidaarsuse kujunemisele.

Kõige murettekitavam on tulemus, et Eesti ajakirjandust ei käsitletud enamasti kui head tegelast, vaid pigem kui kedagi, kes on oma huvide peal väljas, moonutab infot ja käitub inimestega, sh riigivaltsejatega ebaõiglaselt.

Võib öelda, et analüüsitud arvamused olid valdavalt siiski pigem konkreetsete isikute emotsionaalsed sõnavõtted kui ajakirjanduse rolli demokraatlikus ühiskonnas reflekteerivad analüüsid. Lisaks saab analüüsi tulemustest järeldada, et kokku on põrganud inimeste traditsioonilised ootused ajakirjandusele ning ajakirjanduse enda identiteedikriis, mille tulemusena valitseb avalikkuses segadus ja pahameel, mille lahendust polegi veel võimalik ette näha.

Arvamusliidrite ajakirjanduskriitiliste arvamused analüüsimine oli huvitav ja selle teemaga võiks kindlasti ka edasi minna, võrreldes näiteks ajakirjanike ja meediateadlaste ning meediaväliste arvamusliidrite samal perioodil kirjutatud ajakirjanduskriitikat või lugejakirju. Samuti võiks uurida põhjalikumalt ajakirjanduse ja ajakirjanike mainet inimeste silmis.

Summary

In my master's thesis "Media Criticism on the Role of Journalism in Estonia 2011-2012" I analysed opinion articles about journalism which were published in 2011-2012 and were written by people who have not studied journalism or worked at media outlets. The aim was to find out how do these opinion leaders describe journalism – on what level do they analyse the problems, which are the discourses while talking about journalism and which roles in society are expected from journalism.

Analysing 16 opinion articles with critical discourse analysis I found that even as every author had their own attitudes and motivations to write these pieces there were a lot of similar expectations and criticism.

Journalism was mainly talked about on an institutional level and mentioning the names of concrete publications and journalists was avoided. Authors didn't even distinguish the difference between public broadcasting and private media. Some authors categorized journalism as newsfeed and investigative journalism and only the last one was considered as high-quality and serious journalism.

Two discourses were clearly revealed: journalism as a business and journalism as the fourth estate. The analysis showed that a lot of authors described journalistic pieces as any other product and journalism as any other service which owners' main goal is to earn profit. And because of this orientation to business the authors said that the media has too much power which it doesn't deserve. So journalism was blamed to have changed from serving the public to serving the profits.

Regarding the expectations towards the role of journalism in democratic society the authors had very traditional roles in mind and these match with those brought out by McQuail (2003) – journalism should search for and report the truth, it should keep an eye on public institutions, filtrate significant out of the newsfeed and help creating and keeping the national identity and solidarity.

The most alarming conclusion was that Estonian journalism was not considered to be a good hero but instead it was said to care only about its own profit, deliberately deforming the information and is being unfair with the people and the authorities.

This topic should be further researched. For example the opinion articles written in the same time period by journalists and nonjournalists could be compared. Also the image of journalists and journalism should be further analyzed.

Kasutatud kirjandus

1. Bertrand, C. J. (2002). *Media Ethics & Accountability Systems*. Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey.
2. Bichler, K. et al (2012). Media Accountability and Transparency in Europe (MediaAcT): Best Practice Guidebook. Saadaval: http://www.mediaact.eu/fileadmin/user_upload/Guidebook/guidebook.pdf.
3. Einmann, M. (2010). *Eesti ajakirjanike rollikäsituse muutumine 1988 - 2009*. Magistritöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu Ülikool, Tartu.
4. Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The critical study of language*. Longman, Harlow.
5. Feighery, G. (2011). *Conversation and Credibility: Broadening Journalism Criticism Throuh Public Engagement*. Journal of Mass Media Ethics, Vol 26, lk 158-175.
6. Fengler, S. (2003). *Holding the News Media Accountable: A Study of Media Reporters and Media Critics in the United States*. Journalism & Mass Communication Quaterly, Vol 80, lk 818-832.
7. Geary, D. L. (2005). *The Decline of Media Credibility and its Impact on Public Relations*. Public Relations Quarterly, Vol 50, lk 8-12
8. Haas, T. (2006). Mainstream News Media Self-Criticism: A Proposal for Future Research. Critical Studies in Media Communication, Vol 23, lk 350-355.
9. Hayes, A. S. & Singer, J. B. & Ceppos, J. (2007) *Shifting Roles, Enduring Values: The Credible Journalist in a Digital Age*. Journal of Mass Media Ethics, Vol 22, lk 262-279.
10. Inselberg, K. (2010). *Ajakirjaniku töö ja rolli kriitika meediakriitilistes artiklites*. Seminaritöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu Ülikool, Tartu.
11. Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2011). *Blur : how to know what's true in the age of information overload*. Bloomsbury, New York.
12. Kunelius, R & Ruusunoksa, L. (2008). *Mapping Professional Imagination: On the Potential of professional culture in the newspapers of the future*. Journalism Studies, Vol 9, lk 662-678.
13. McQuail, D. (2003). *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

14. Phillips, L. & Jørgensen, M.W. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
15. Singer, J.B. (2006). *The Socially Responsible Existentialist: A normative emphasis for journalists in a new media environment*. Journalism Studies, Vol 7, lk 2-18.
16. Turu-uuringute AS, institutsioonide usaldusväarsuse uuring 2010.
(http://www.tarbijakaitseamet.ee/public/II_2012_12_TKA_aruanne.doc) (Külastatud mai 2013)
17. Ugur, K. (2010). Implementation of the concept of media education in the Estonian formal education system. Doktoritöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu Ülikool, Tartu.
18. Vos, T.P. & Craft, S. & Ashley, S. (2012). *New media, old criticism: Bloggers' press criticism and the journalistic field*. Journalism, vol 13, lk 850-868.

Lisa 1. Valimi artiklid

1. Rait Maruste: Anonüümne annetamine pole patt. Piirang vähendab vabadust

<http://www.epl.ee/news/arvamus/rait-maruste-anonuumne-annetamine-pole-patt-piirang-vahendab-vabadust.d?id=64602984>

28. juuni 2012 01:00

Meeletu ohu põhjendust kasutas teatavasti Silver Meikar oma teguviisi ühe põhjendusena. Sellele järgnes massiivne meedia toetusaktsioon, kus virts lasti ventilaatorisse ja see langes valimatult kõigile, kes Eesti poliitikas tegevad on. Kas teenitult või teenimatult, polnud enam oluline.

Et teema, selle käsitamise toon ja tugevus on ühe poole valitud, siis on mul vabadus reageerida sama intensiivselt. Seniks kuni politsei ja prokuratuur minu ja sadade teiste kirjavahetuses sorib, on, mille üle järele mõelda.

Kõigepealt on mulle ja usun, et paljudele teistele siiaani sügavalt arusaamatu, miks pidi Meikar, kes ei olnud ju avalikus elus enam uustulnuk, ootas oma probleemiga ligi kaks aastat ja siis tuli oma südamevaluga välja meedia kaudu. Ta ei pöördunud kordagi ei erakonna juhatuse või riigikogu vastava komisjoni poole, et tal on selline info ja probleem ja nõudnud või palunud asja lahendamist. Kuidas asjad demokraatlikus ühiskonnas käima peaksid, teadsid eelduslikult vähemalt Meikari nõustajad ja ettelükkajad. See omakorda sunnib küsima, mida siis tegelikult saavutada sooviti ja kas eesmärk ja selle saavutamise meetod on omavahel mõistlikus ja põhjendatud tasakaalus. Siiani näib, et mitte.

Arvutid ja kirjavahetus

Tuld on antud kõigist raudadest. Ometigi on eeluurimine alles algusjärgus, ja nagu hiljuti prokuröri suu läbi teada saime, võtab klotside kokkuseadmine veel palju aega. Erialainimesena ei saa ma jätta osundamata, et mis ajast on see nii, et juhtivprokurör annab kohe alguses muigel suul intervjuud, kus teeb teatavaks oma eelistuse mõnede väidete tõlevastavuses, andes selge indikatsiooni ühtede tõendite ja väidete eelistusest teiste ees. Sellest hoiduti isegi inkvisitsioonilises nõukogude menetlusmudelis. Enamgi veel, kutsudes inimesi ütlusi andma ja andes samal ajal lubaduse vabastada vastutusest, toimis prokurör ebaseaduslikult ja oma volitusi ületavalt, millele juhtis õigustatult tähelepanu ka advokatuuri esimees.

Eks saab näha, millise, kui üldse, kohtuliku kaalu saavad sellisel küsitaval õiguslikul alusel ja viisil saadud tõendid.

Nagu olnuks veel vähe suurima opositsioonierakonna keskkontori massiivse jõuga läbiotsimisest seoses 500–600 euro väidetavalt ebaseadusliku saamisega, kasutati sama meetodit, küll veidi mõõdukamal viisil, ka juhtiva koalitsioonierakonna suhtes. Kuigi uuritakse väidetavat ebaseaduslikku annetuste vastuvõtmist, võeti mõlemal juhul ära keskkontori arvutid kogu selles sisalduva kirjavahetuse ja dokumentatsiooniga. Kus, ilma

igasuguse kahtluseta, on sees palju vähimalgi määral süüdistusega seonduvat eraelu kaitse alla langevat ja kindlasti on sees ka parlamendiliikmete kontaktid, kirjavahetus, tegevuskavad, mis on otseseoses nende tööalase tegevuse ja mandaadiga ning mida peaks kaitsma parlamendi immuuniteet.

Mis siis ikkagi toimub – kahe juhtiva erakonna kogu aastatepikkuse asjaajamise materjalid on üle läinud jõuametkondadesse. Mis eesmärgil? Kas see kõik on, ja ainult, seotud eeluurimise vältimatute vajadustega? On põhjust sügavalt kahelda. Siis eeldanuks teiseviisilist toimetamist. Tahaks loota, et tehakse vahet ka väidetavate tegude toimepanemise aegsel ja praegu kehtival regulatsioonil.

Kas kogu info on vajalik eeluurimisele, jääb sinna ja on kaetud eeluurimissaladuse ning eraelu ja sõnumisaladuse kaitsega, on põhjust kahelda. Eelnevad lekked ja läbikukkumised ei tekita selles kindlustunnet. Igatahes on prokuratuur võtnud endale erakordse vastutuskooorma. Pikaks ajaks. Näib, kas kellegi ees ka vabandatakse.

Me ei ole korrumpeerunud

Jõuametkondade ja meedia aktsioonide põhjal jääb mulje, nagu oleks Eesti läbinisti korrumpeerunud riik, kus on vaja rakendada erakordseid ja jõulisi meetmeid. Ometigi on Eesti korruptsiooniindeksis maailma 22. riik. Ehk asetleidnu sunnib, paranoiliselt ehk, küsima: kelle huvides toimetate, seltsimehed? Ajaloost teame, et riigid, kes on teinud panuse ühiskonna kriminaalõiguslike vahenditega juhtimisele, on halvasti lõpetanud.

Häda ei ole ju selles, kui üksikuid ekstsesse ette tuleb. Neid tuleb ette ka kõige paremate süsteemide ja väljakujunenud demokraatiaga riikides. Vihjan siin näiteks Saksamaale ja Prantsusmaale. Intsidendidega tuleb tegeleda ja nende õigusriigis tegeletakse. Ja parandatakse süsteemi, kui on vaja ja saab. Kuid selles ei pruugi väga sinisilmne olla. On ju meil ka liiklusseadustik ja karistusseadustik, kuid ometigi tuleb ette nii liiklusrikkumisi kui ka kuritegusid.

Ohtlik on meie kõikelammutav hoiak, kus on ainult mustvalged lahendused ja kõige saavutatu masohhistlik mahategemine. Meil on küllalt hästi toimiv stabiilne valitsus ja väljakujunenud tugev ilmavaatel põhinev erakondade süsteem. Pole kellegi poolt loodud projektiparteisid à la parema Eesti Eest või Õigluse Tee, mis on järgmisteks valimisteks kadunud. Tehes valimatult maha kõike ja kõiki tulistame iseendale jalga. Vähendame inimeste usaldust demokraatia ja oma riigi vastu. Kas me seda tahame? Kas ebastabiilsus ja usaldamatus on meile kasutoov? Kahtlen. Küll aga on ta kasutoov kellelegi, kellele meie areng ja stabiilsus pinnuks silmas on. Meil ei maksa oma agaruses, lolluses või kasuahnuses Eestile pahasoovijatele kaasa aidata.

Kui on, mida saab paremaks teha, siis tuleb mõistagi seda teha. See oli ka põhjus, miks põhiseaduskomisjon saatis erakondadele, kodanikuühendustele ja poliitika asjatundjatele palve esitada oma ettepanekud erakondade rahastamise täiustamiseks.

Nn anonüümne annetamine tõstatab minu meelest ka tõsise põhiseaduslikkuse probleemi. Kui vabadus on meie põhiseaduse üks alusväärtusi, siis eeldab see, et ma võin oma rahaga teha, mida õigeks ja vajalikuks pean. Kui mulle ikka meeldib näiteks katoliku kirik ja sotsiaaldemokraatlik ilmavaade, siis kas ma ikka pean oma usku ja veendumusi avalikult

esitama või võin oma toetust ka anonüümselt väljendada? Iga piirang on aga teatavasti iseenesest vabaduse vähendamine. Seda küsimuseks.

Tänapäeva meedia ei ole ammu enam see sõna- ja arvamusvabaduse ajakirjandus, mis andis talle neljanda võimu auväärse nimetuse. Oma kvaliteetkujul on ta seda ju ka täna, kuid erandina. Nüüd rajaneb võim teistel alustel. Valdavalt on praegune meedia meelelahutuslik, egoistlike kommerts-huvidega nähtus, kus müüb skandaal, konflikt, arvamuse pealesurumine, madalatele hoiakutele mängimine, inimeste ignorantsuse ärakasutamine. Seda selleks, et saada populaarsust ja klikke. Kommertshuvi ei ole aga tingimata veel avalik huvi. Nagu ka uudishimu ei ole avalik huvi ja ajakirjaniku arvamus ei ole tingimata rahva arvamus.

Rait Maruste, riigikogu põhiseaduskomisjoni esimees

2. Sandra Jõgeva: Kõik (enese)reklaamiks

<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/sandra-jogeva-koik-enesereklaamiks.d?id=65138990>

19. oktoober 2012 20:01

Kunstnik Sandra Jõgeva kritiseerib noori naisi, kes hiljuti meedias oma vanemaid avameelselt halvustasid, ja nimetab seda lähedaste privaatsuse räigeks rikkumiseks.

"Minu vanemad elasid koos kolmkümmend õudset aastat. Arvatavasti oli esimene lause, mille mina ära õppisin, see: „Palun lahutage ära!" Isa röökis, et ema on madu, ja õhetas viha käes. Ema pigistas suu kriipsuks ja oli külm nagu jää." Niimoodi avameelitseb noor kirjanik Birk Rohelend oma Eesti Päevalehe nädalalõpulisa LP uues kolumnis.

Eesti Ekspressi ajakirjanikule Kadri Karrole intervjuud andnud 30-aastane kunstnik Anna-Stina Treumund tunnistas ajakirjanikule: "Ma unistan, et mul poleks isa." "Isa surmast unistan." "Ta on alkohoolik ja käib meil kodus joomas. Eile just panime ta laeva peale ära. Ja ta muutub vägivaldseks, mitte küll meie vastu, aga lõhub kodus mööblit. Mu vanemad elavad Soomes, aga isa käib siin joomas. Iga kuu nädala kaupa," jutustab Anna-Stina kiretult.

Ta räägib, kuidas ta endale just uue korteri sai ja kodust ära kolima hakkab, et sellest olukorrast eemale saada. Rohelend esineb LP-s järjekordse avameelse suhteteemalise naiskolumnistina. Treumund aga Areeni esikaaneloos kui seksuaalvähemuste kogukonna esindaja ning Eesti ainus ja esimene avalikult lesbiline kunstnik ja ühtlasi feminist.

Reklaam ja vaatajad

Kujutan ette Treumundi vanemate südamevalu ja sügavat häbi, lugedes oma tütre ülestunnistust Eesti juhtiva nädalalehe kultuurilisa esikaaneloos. Kujutan ette, et nende suhted oma tütre, aga ka sugulaste, sõprade ja kolleegidega pole pärast selle artikli ilmumist enam eales samad. See ennastpaljastav lõik teeb Treumundi perekonna loost igaühe vaimse omandi. Samuti ka lihtsalt kerge meelelahutuse teiste tragöödia arvelt *à la* Vösareporter. Samas on siinkohal, erinevalt uurivast ajakirjandusest, esitatud vaid ühe poole subjektiivsed süüdistused teise suunas, mida ei tasakaalusta miski.

Mul hakkas Rohelennu ja Treumundi vanematest kahju. Arvatavasti ei tule sellised - oma lähedaste privaatsust räigelt rikkuvad ja näiliselt muuseas tehtud - avaldused meediasse tühja koha pealt. Neile on pinda ette valmistanud "heategevuslikud" jõulusaated, kus vaesele paljulapselisele üksikemale viidud kasti kuivainete ja kasutatud mänguasjade eest saab produktsioonifirma terve saate, mida õnnelikumad perekonnad lookas pidulaua tagant nautida saavad, aga ka inimestevahelistele konfliktidele üles ehitatud tõsieluseriaalid. Samuti lugematud naisteajakirjad ning nende kustutamatu nälg traagiliste, avameelsete pihtimuste ja pisaraidkiskuvate elusaatuste järele.

Äsja lõppenud "Vösareporter" eksponeeris aastaid omamoodi tragikoomilise meelelahutusena eriti vaesemate inimeste, nii naabrite- kui ka perekonnaliikmete vahelisi konflikte, alkoholismi, vaimseid häireid või ka puhast lihtsameelsust. Kuidas ja milliste pingetega need

"meediakangelased" pärast artiklit või telesaadet edasi elavad --- see ei huvita neid meediasse viinud inimesi karvavõrdki. Saade ning telekanal on saanud reklaami ja vaatajaid.

Meediasse tahtmatult

Tundub, et Rohelend ja Treumund lähevad samasugusest loogikast. Oma pihtimuste-paljastustega on nad kumbki kahtlemata juurde võitnud lugejaid ja vaatajaid. Teinud endale sisuliselt reklaami. Ainult et erinevalt teletoimetajatest, kes on ohvriks toonud endale võõrad, samas tavaliselt üle keskmise edevad ning tähelepanujanus inimesed, on Rohelend ja Treumund enesereklaamile ohverdanud juba bioloogiliselt kõige lähedasemad - oma vanemad.

Loomulikult ei taha ma öelda, et alkoholism või pingelised peresuhted pole Eestis laialt levinud probleem. Kahtlemata on see, kui keegi neist asjust ausalt ja enesekohaselt räägib, paljude sama probleemi käes kannatajate jaoks vabastav. Küsitav on aga, kas selline avameelsuse aste ja selline detailsus on ka Rohelennu ja Treumundi lähedastele vastuvõetav. Ja kas ei loo nende väljaütlemised uusi, eetiliselt kahtlase väärtusega standardeid ja eeskujusid?

3. Krista Kaer: kuidas ajakirjandus Eesti kirjanduse kolleks muutis

<http://uudised.err.ee/index.php?06244141>

23.01.2012 14:50

Raamatukogude komplekteerimise ümber möllanud kired hakkavad vähehaaval vaibuma, sest uued huvitavad lood tulevad peale ja varsti taandub kirjandus jälle vaikselt paari artiklisse laupäevastes ajalehtedes. Mõned küsimused on siiski jäänud kripeldama ajast, mil kirjandusest, raamatukogudest ja kirjanikest ilmus iga päev vähemalt üks artikkel.

Tundub, et pole tõesti midagi huvitavat selles, et Eesti kirjanikud kirjutavad, tõlkijad tõlgivad ning raamatud ilmuvad, sest ega neid ju keegi nagunii ei loe. Palju põnevam on võtta üks nimi, mille minister näiteks toob, ning võimendada seda meedia kogu jõuga. Väites, et minister Lang Barbara Cartlandi kuulsaks tegi, on meie ajakirjanikud liiga tagasihoidlikud, sest see au kuulub hoopis neile.

Ma ei mäleta ühtki teist juhtumit, J.K. Rowling ehk välja arvatud, et Eesti ajakirjanduses oleks mõne tõlkeramaatu autori eluloo, fotode ja muu temaga seonduva otsimise ja võiduka avaldamisega nii palju vaeva nähtud kui nüüd Barbara Cartlandiga. Ja ka Rowling hakkas huvi pakkuma alles siis, kui temast mujal maailmas juba räägiti. Selle nimel, et Cartlandi müük poodides kasvaks ja tema raamatuid rohkem laenutataks, töötasid palehigis peaaegu kõigi Eesti väljaannete usinad ajakirjanikud. Üha uued ja uued kangelased tõusid üksmeelselt kaitsma küllaltki primitiivsete raamatute mitte eriti silmapaistvaid tõlkeid. Kas järgmiseks algab kampaania F-kategooria filmide näitamise kaitseks rahvusringhäälingus?

Ajaviitekirjandus oli ja jääb, seda loeb ühel või teisel hetkel suurem osa inimesi. Sageli ongi žanrite piirid ähmased, aga selle nimel pole vaja barrikaadidele minna ega väita, et muu pakutav lugeda ei kõlba. "Pilveatlase" autor David Mitchell on öelnud, et kirjandus, lugude jutustamine on meie kogemuse talletamise vahend, tihti ka valusate kogemustega toimetuleku viis, ühtaegu mälupulk ja valuvaigisti. Seda mõtet edasi arendades võiks öelda, et ajaviitekirjandus on rahusti või isegi uinuti. Pole aga kahtlustki, et uinutite või rahustite mõju all on mõnda aega hea olla, kuid nende pikemal tarvitamisel kipub maailm uduseks muutuma.

Seoses piiramatute õigusega tasuta uinuteid pruukida kerkis esile ka uus "kangelane", see niinimetatud tavalugeja, kellele käib üle jõu iga vähegi korralikumalt kirjutatud teksti lugemine. Pean tunnistama, et minu silmad pole sellist inimest veel näinud. Ja kui on olemas tagakiusatud tavalugeja, siis peab olema kusagil ka vaenlane.

Lisaks kultuuriministeeriumile muutusid viimase aja meediakajastuses vaenlasteks Eesti kirjanikud. Pilt, mille ajakirjandus väheste eranditega Eesti kirjanikest maalis, oli üsna ehmatav. Kuigi ma ei ole kursis terve maailma kultuuriajakirjandusega, võin ma siiski öelda, et midagi niisugust ma mujal kuulnud ega näinud ei ole. Ajakirjanduse põhjal ei oska või ei taha meie kirjanikud kirjutada nii, et tavalugeja neid lugeda tahaks. Eesti kirjandus muutus järsku ebamääraseks kolleks, mida keegi ei vaja ja millest keegi aru ei saa, "kõrgkirjanduseks", mis on mõeldud vaid vähestele valitutele, õuduseks, millega hirmutada väikesi lapsi, raamatukoguhoidjaid ja kaitsetuid vanainimesi.

Kui midagi järjekindlalt korrata, hakatakse seda uskuma hoolimata sellest, et niipea, kui nimetada üksikute kirjanike nimesid, laguneb see tont laiali, sest tegelikult need samad tavalugejad ju loevad Eesti kirjanike raamatuid ja neid hangivad raamatukogud meelsasti juba praegu. Loevad ka Kultuurkapitali kirjanduspreemia saanud autorite teoseid.

Jällegi, Eesti on vist küll üks väga väheseid maid maailmas, kus suures Päevalehes leitakse, et preemiad on antud kunstiliselt liiga kõrgel tasemel raamatutele, mis jäävad ikka sellele tavalugejale mõistetamatuks. Näiteks Suurbritannias kavatsetakse hoopis teha Bookeri preemia kõrvale teine kirjanduspreemia, sest väidetavasti ei hinda Bookeri preemia žürii piisavalt lõppvalikusse jõudnud raamatute kunstilist väärtust ja eelistab nende kerget loetavust.

See, et mõni raamat on saanud preemia, ei pea seda veel kõigi lemmikraamatuks tegema. Täpselt nii, nagu ei meeldi kõigile ühesugune muusika või ühesugused filmid. Selleks, et leida üles, mis meeldib, peaks olema valikuvõimalus, aga ka informatsiooni raamatute kohta. Ja praegusel ajal, kui lugemine, aga sellega seoses ka kirjaoskus ja võime ennast väljendada üldiselt väheneb, on paljuskki meedia võimuses luua ja kujundada suhtumist raamatutesse, pakkuda seda informatsiooni, hajutada tekkivat arusaama, et kirjandus on mõeldud vaid kitsale ringile.

Tundub, et meie meedias on vajaduse ja tahtmise korral ohtralt kirge ja tuld – äkki võiks seda rakendada selle nimel, et kirjandusest ja lugemisest räägitaks pidevalt, et kirjandusleheküljed oleksid mahukamad, et kirjandus pääseks Eesti Televisiooni ja et lugemist ei peetaks mitte elitaarseks veidruseks, vaid igapäevaseks endastmõistetavaks tegevuseks.

4. Alar Tamming: Miks ma ei usu massiteabevahendeid ega loe portaale

<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/alar-tamming-miks-ma-ei-usu-massiteabevahendeid-ega-loe-portaale.d?id=64425874>

21. mai 2012 14:01

Kui ma olin noor poiss, tähendas ajakirjandus minu jaoks tõde. Ajakirjanikud olid justkui kõrgemad jumalused, kes tegid tähtsat tööd ja uurisid keerulisi teemasid.

Nad said neis teemades selgusele ja läbi oma kirjutiste muutsid nad ka mind valgustunuks. See, mis ajalehes kirjas, oli ainuke ja lõplik tõde, mida ei tulnud pähegi kahtluse alla seada. See, et Saksamaal oli propagandaministeerium või et 20. sajandil on masside teadvusega manipuleeritud enneolematu ulatuses, ei mahtunud isegi mu kõige fantastilisematesse unenägudesse. Oli üks tõde ja selle sain ma teada ajakirjandusest. Punkt.

Kuid vähehaaval hakkas see tõde murenema. Selgus, et kõike ei saa lehest teada. Väikese poisina avastasin, et Soome televisiooni poole aasta filmide kava ei ole võimalik lugeda Noorte Häälest ega Sirbist ja Vasarast, vaid läbi kopeerpaberi trükitud õhukestelt lehtedelt, mida vanemad töölt koju kaasa tõid.

Veel vanemaks saades sai juba samasuguselt paljundatud paberilt lugeda esimest erootika saladusi paljastavat teost "Virsiku oksad" ja praegu esoteerikalettidele kuuluvat tõlkekirjandust, mis käsitles ufosid ja teisi enneolematuid fenomene. Tekkis küsimus, miks see liigub pöranda all, kuid see sai peagi vastuse. Riigisüsteem on selline, et avalikult sellest ei räägita ega kirjutata, kuid otsides on võimalik ka selliste teemadega kokku puutuda.

Miski on puudu...

Ja kuigi pilt oli laiemaks muutunud, ei murendanud see minu usku ajakirjandusse. Sealt olid mõned asjad puudu, kuid kõik, mis kirjas oli, oli ikkagi tõde. Inimesed on ju kirjutatu endale selgeks teinud. Lood välispoliitikast, sõdadest ja nende põhjustest, näiteks Küprose osalisest annekteerimisest Türki poolt, olid täidetud faktidega ja see kõik oli taas tõde.

Kuid minu maailm laienes edasi. Mingil hetkel sain aru, et info, mis lehes kirjutatakse, võib olla õige, aga see ei kajasta kõiki asjaolusid ja võib olla on neist just huvitavamad puudu.

Selgus, et väikese poisi jaoks tuli palju huvitavam info mõne täiskasvanu suust, kes isiklikult osales Iraani šahhi visiidi organiseerimisel Tallinnas, mitte ametlikust teadaandest, et see ja see inimene külastas Tallinna. Ja ega leht ei saaks ka kirjutada, et meie riigijuht ajas Riia ja Tallinna nimed segamini...

Ja siis tuli perestroika ning maailm lendas tagurpidi. Tundus, et absoluutne tõde on ikka veel olemas ja teiselt poolt ei saanud enam ajakirjandusest aru, sest tõde justkui ikkagi polnud. Purjus autojuhile antakse O-tähega numbrimärk, et teda kui potentsiaalset ohtu liikluses paremini ära tunda ja lehes on kaks arvamust – üks on poolt ja teine vastu. Kumb on siis õige? Ei saa ju olla, et kaks arvamust, mis pealegi on vastandlikud, on mõlemad õiged. Kindlasti eksisteerib üks ja kõrgem tõde. Inimene, kes on selle märgi saanud, kirjutab endast

lähtuvalt kritiseeriva loo ja teine endast lähtuvalt pooldava loo, aga kui vaadata kõrgemalt, sealt kus isiklikud motiivid on kõrvale jäetud, sealt peaks tulema ju üks õige vastus?!

Kus on tõde?

Segadus aina suurenes, kuni järsku läks lahti laulev revolutsioon, ja nüüd ei olnud enam kahtlust, kus on tõde. Tõde on siinsamas, tõde on see, millest pole palju aastaid räägitud, aga on vaikselt mõeldud.. Tõde on oma riik, oma riigipiir, oma raha, tõde on vabadus. Ei mingit kahtlust, taas oli saadud järje peale.

Maailm hakkas toimima nii nagu ta tegelikult on. Ja lehed ning televisioon kajastasid ka kõike nii nagu oli. Võis ju kajastada vastuolusid eestlaste ja interrinde vahel, kuid igale terve mõistusega inimesele oli selge, kelle pool on tõde. Natuke arusaamatu oli, miks rahvusvahelised eksperdid üldse mingite Narva venelastega inimõigustest käisid rääkimas, sest neil oli peamine inimõigus ju olemas. Õigus minna Venemaale ja seal elada nii nagu nemad tahavad. Meie oleme siin Eestimaal ja otsustame nii nagu meie tahame. See on ju meie maa. Sellised mõtted liikusid minu kui noore poisi peas ja ajakirjandus kinnitas sedasama.

Ning ühel hetkel oli Eesti vaba ning polnud mingit kahtlust, et ajakirjandus on edaspidi taas töö teenistuses. Kuid oh häda, vahetult peale vabanemist hakati rääkima midagi pragmaatiliselt poliitikast ja sellest, et meie oleme küll omaette riik, aga Tšetšeeniat, nende riiki, meil tunnustada pole vaja.

Huvitav, meie küll rõõmustasime, kui Island meid tunnustas, miks me siis ise teistele seda sama edasi ei anna? Kas neil pole siis õigust vaba olla? Aga need mõtted kadusid ruttu ja elu jätkus, kuid arusaamine ajakirjanduse aususest hakkas vähehaaval murenema.

Hoiakute kujundamine või faktid?

Hakkasin märkama, et lehtedes kujundatakse hoiakuid, mitte ei kirjutata faktidest. Hakkasin märkama, et isegi sellistes rubriikides, nagu kriminaalsed teated kujundatakse hoiakuid, sest kirjutatud faktid olid natuke kummalised. Näiteks loed, et toll konfiskeeris 200 000 salasigarette. Kakssada tuhat, milline kohutav kogus. Kuid miks ei kirjutata mitu pakki, mitu plokki või kasti ära võeti?

Kuna ma ise töötasin sel hetkel toitlustuses, siis tundus mulle 20 kasti sigarette võrreldes ladudes virnades asetsevate kogustega imeväiksena, erinevalt tavainimesest, kellel tekkis tunne, et see on enneolematu kogus. Nõndasamuti mainiti teadetes New Yorgist kõikvõimalike uimastite konfiskeerimisel alati, et selle koguse väärtus tänaval on miljoneid dollareid, aga mitte kunagi ei lisatud, et Afganistanis võib selle omahind olla tuhat korda väiksem. Aga kuna ma ei olnud selle teema spetsialist, siis unustasin sellised küsimused kiiresti.

Endiselt oli ajalehti ja ajakirju huvitav lugeda, ning endiselt oli mul veendumus, et sealt saab täpset ja objektiivset infot. Kuidagi imelik oli lugeda, et mõni tuntud inimene keeldus ajakirjandusega suhtlemast väites, et nad moonutavad infot ja kirjutavad valesti.

Siis tegi mu elu mitu pööret ja avastasin end ülikoolis õppimas psühholoogiat. Ning taas oli mul teada, kust saab kuulda inimese kohta tõde - loomulikult psühholoogide käest ja nende tarkadest raamatutest, kusjuures kõige targemad neist töötavad ülikoolide juures ning teevad teadust. Tõe monopol ongi seal teadlaste käes.

Ajakirjanduse asemel teadus

Enam ei olnud vaja vaadata ajakirjanduse, vaid teadlaste poole. Ja teadlased - nemad olid isegi nii tublid, et suutsid ajakirjanduse lahti hammustada. Nii teadsid nad öelda, kus on PR-kampaaniad, mis toimuvad teatavate seaduspärasuste alusel või milliseid külgi rõhutada uue erakonna uudsusele mängides. Nad teadsid ka, et artikli loetavust saab suurendada sealt mõnd tsitaati välja tuues ja et tekstil ja pildimaterjalil on oma optimaalne suhe, pealkirja koostamisel oma metoodika... Maailm oli taas selge ja paigas. Ning kuigi ajakirjandusest enam tõde teada ei saanud, oli olemas sellest kõrgem vorm, mis rääkis ära, kuidas asjad tegelikult on.

Ja siis plahvatas pomm, sattusin psühholoogiaga ootamatult alateadvuse juurde. Mis asi see siis on, kas ma polegi enda peremees?! Olgu, võib-olla on olemas mingisugune hüpnosis...? Aga kui ma olen terve, selge mõistuse juures, siis juhin ju mina ennast, mitte alateadvus.

Järsku aga avastasin, et see teema on palju suurem ja laiem ülikoolides õpetatavast ja see on justkui veel kõrgemal tavalisest teadusest. See isegi selgitab ära, miks teadlased nii või teisiti mingisse teemasse suhtuvad. Ja järsku sain aru, et psühholoogia on ise oma alateadlikest mõjutustest nii mõjutatud, et ta sellest aru ei saa. Kohe kirjutan täpsemalt!

Esimesel kursusel, kui räägitakse psühholoogia ajaloost, mainitakse tähtsa näoga, et filosoof Kant ütles kunagi, et psühholoogia ei muutu kunagi teaduseks, sest seal ei saa rakendada matemaatikat nii nagu füüsikas. Ja lisatakse, et ta eksis, sest praegusel hetkel psühholoogia mõõdab, arvutab, liidab ja lahutab nii, et lõputööde kaitsmine ei ole arutelu psühholoogia üle, vaid hoopis magistratöö statistikas.

Enda tõestamine ja võim

Äge! Kõik on viidud numbritesse ja kui numbreid pole, siis see pole teadus, vaid intellektuaalselt huvitav lugemine, millel teaduse ja tõe koha pealt, mille jünger teadus on, pole mingit väärtust Aga miks see nii on?

Jätkasin oma lugemisi ja uuringuid ning siis plahvatas, et kollektiivselt eksisteerivad samad protsessid, mis individuaalselt. Kui suured riigijuhid on tundnud lapsena alaväärsust, sest nad on lühikest kasvu ja püüavad saavutada ennast tõestades järjest rohkem võimu, siis samasuguse alaväärsuskompleksi süstis Kant ka psühholoogiateadusesse ja seda püütakse nüüd juba paar sajandit kompenseerida.

Tulemuseks on teaduslikud uurimised, mis ei tegele enam sisu, vaid vormiga. Peaasi on justkui tõestada Kantile, et ta eksis. Psühholoogilised uuringud on sarnased Shakespeare teoste uurimistele, kus mõõdetakse tindi kvaliteeti, tähtede vahelisi kaugusi ja sõna "armastus" esinemissagedust ning viiakse need korrelatsiooni. Ehk nagu ütles kunagi üks tuntud eesti psühholoog, teeb psühholoogia kindlaks, et odaviskajate stressiaste on suurem kui kettaheitjatel, aga mida sellega peal hakata, ta ei tea.

Nii jõudsin arusaamisele, et psühholoogia on kriisis, aga ega seda siis öelda või - kui tahad diplomit saada, pead ikka oma statistika ära tegema. Jätkasin siis oma õpinguid, püüdes mõista taas tõde, aga seda tõde, mis jäi õpikute kõrgetele.

Ärimaailm meedia kõverpeeglis

Õnneks avastasin, et ka sel teemal on kirjutatud palju raamatuid, ainult et need ei kuulunud ülikooli õppekavadesse. Teemal pikemalt peatumata, toon neist kaks: Carl Jungi “Mina ja alateadvus”, mis on hästi oluline mõistmaks seda, miks ma ikkagi ei usu massiteabevahendeid ja Ken Wilberi “Kõiksuse lühilugu”, mis kirjeldab mis moodi inimese areng käib ja kuidas nähakse maailma igal arenguetapil (sain sealt teada, et see, mis minuga toimub, on normaalne ja tervitatav arenguprotsess, mitte patoloogiline ühiskonda eirava mõttetsükli vohamine).

Loomulikult tekib siinkohal mõnel kriitikul küsimus, miks ma pean just neid ideid tõeseks, sest ka nende autorite mõtteid saab kahtluse alla seada. Saab kindlasti, aga siis juba taas järgnevalt tasandilt, mitte lapse tasandilt, kes 10. aastaselt võib olla arvab, et tal pole koolis vaja käia. Neid võib kahtluse alla seada alles siis, kui oled need endale selgeks teinud.

Nii jõudsin ma arusaamisele, et teadlased polegi kõige targemad inimesed, vaid tavalised inimesed, kes on mõjutatud oma alateadlikest veendumustest sama palju, kui kõik teised.

Kuna konventsionaalset psühholoogiat ei saanud ma enam usaldada, uurisin oma uute teadmiste valguses natuke ärimaailma. Ja siin läks kõik täiesti sassi. Kuigi faktid ja arvud olid ajalehtedes enamasti õiged, siis nende tähendused ja tõlgendused erinesid minu omadest nagu öö ja päev või reket ja rakett.

Äkki aetaksegi meile kogu aeg jama?

Ühesõnaga, jõudsin veendumusele, et kahel teemal, mida ma valdan, on objektiivse info kättesaamine raskendatud. Lisaks avastasin, et kui mõnes nädalalõpu populaarses raadiosaates puudutatakse mõnda teemat, millest ma tean natuke rohkem, siis aetakse seal taas viisakalt öeldes jama. Tekkis mõte, et äkki on teiste teemadega ka nii, äkki seal aetakse ka jama ja me kõik usume seda?

Mis oleks, kui uuriks neid teemasid ise ja vaataks, mida arvavad asjade kohta inimesed, kes on mõne teema endale selgeks teinud ja kes ei kuulu peavoolumeediasse ega peamistesse teadusvooludesse? Ja nüüd plahvatas teine pomm. Tundus, et kõigil aladel alates bioloogiast kuni füüsikani on olemas teisitimõtlejad. Ja imelik, et nende teooriaid kuulates ja uurides hakkas maailm üha rohkem paika minema.

Enam ei tundunud Darwini teooria atraktiivne, sest see on otseses vastuolus matemaatilise tõenäosusteooriaga ja täiesti arusaadavaks muutus ka see, miks sellest kinni hoitakse. Läbi Thomas Kuhni teose “Teadusrevolutsioonide struktuur” sai selgeks, mismoodi areng on hüppeline ja miks uued õiged ideed kohe võidule ei pääse.

Leidsin, et geenid sisalduva määratu suure infohulga päritolu peaks olema geenitehnoloogiaga tegelejate esmane huviala, aga lugeda selle kohta ei ole kuskilt. Aga see on ka loogiline, sest

ainus koht peale geenide, kus me näeme korrastatud informatsiooni, on inimese loodud informatsioon.

Alternatiivsed teooriad

Mõtiskleda selle üle, kust sai informatsioon geenidesse, oleks pannud ka Darwini pea suitsema. Lihtsam on seda teemat eirata. Majanduses sain teada 60 aastastest majandusüklitest ja sellest, mis meid ees ootamas on. Oswald Spengler suumis mu pilti maailmast veel suuremaks ja hakkasin mõistma tsivilisatsioonide tekke, kasvu, tipu ja languse paratamatust ning tõin selle teadmise praegusesse hetke.

Need teadmised ei teinud mulle rõõmu, kuid andsid ikkagi toetuspinna. Ega asjata öelda, et tõde teeb vabaks. Ja sain taas aru, miks selliseid teemasid ajakirjandus ei saa käsitleda. Need on liiga sügavad ja puudutavad meie eksistentsi selliseid tahke, millega me hea meelega üldse kokku ei puutu. Ja nii ongi käesoleval hetkel minu tõde see, et ajakirjandusest ei saa me teada tõde, küll aga leiame seda, kui uurime mingi ala spetsialistide, eriti nn ketserite ja peavoolust erinevate autorite teoseid otse.

Kõige selle juures mõistan, et paljud ei viitsi seda tööd teha või siis võetakse mõni fakt lihtsalt teadmiseks. Mida annab tavalisele suitsetavale naisterahvale teadmine, et tema suitsetamissoovile pani aluse Edward Bernays USAs, kui ta tubakafirmade palvel muutis naiste suhtumist suitsetamisse nii, et selle tulemusena hakkasid naised suitsetama rohkemgi kui mehed.

Kui autor seda ise poleks tunnistanud, siis tunduks alljärgnev psühhoanalüütiline selgitus tõenäoliselt jabur... Nimelt suitsetasid XX sajandi algul ainult mehed ja tubakafirmad olid hädas, sest nende turg oli ainult pool rahvastikust. Nii nad pöördusidki Barnesi poole, kes oli masside mõjutamisega kuulsaks saanud, et uurida, kas on võimalik seda suhtumist muuta.

Kas tahame seda, mida arvame, et tahame?

Barnes asus teemaga tegelema ja alustas sellest, et uuris, mis tähendus on suitsul naise jaoks. Psühhoanalüütikutega kohtudes sai ta teada, et vaja on muuta suitsu alateadlikku tähendust naise jaoks - ootamatult selgus, et sel ajajärgul tähendas suits naisele sümboliseerivalt peenist. Ja loomulikult ei ole sellist kaupa võimalik naisele müüa.

Barnes seadis endale eesmärgi muuta seda sümbolit ja ta sai sellega hakkama. Ta kogus kokku naised, kes olid valmis avalikus kohas korraga suitsu ette panema. Seejärel organiseeris ta meelevaalduse, mis sümboliseeris naise soovi olla iseseisev, kutsus sinna ajakirjanduse esindajad ja ootamatult panid kõik naised korraga suitsud ette.

Sigareti tähendus muutus ühe hetkega, nüüd oli see naise iseseisvuse sümbol. Ajalugu oli muudetud ja tubakafirmade kasumid päästetud - selliseid näited on XX sajandist lõputult.

Tekib küsimus, kas me tahame seda, mida me arvame, et me tahame? Minu jaoks on vastus ei. Ja kuigi ma kasutan interneti, olen Facebooki konto omanik, loen uudiste pealkirju, jälgin ma üha teravamalt, kus on need kohad, kus mulle söödetakse väärased mõtteid ja hoiakuid, mis on kellelegi kasulikud. Kahjuks leian ma neid kogu aeg. Ja huvitaval kombel ei ole see

nii, et keegi konkreetne isik otsustab, et vaja on anda seda infot sellisel kujul, vaid süsteem on muutunud ise tsenseerivaks.

Peavoolust erinevat infot saad samamoodi kätte, kuid selle juures on olemas hoiak, et see on kiiksuga inimeste jaoks. Aga kui prooviks uskuda, et kõik see, mis ma maailmast arvan, on ainult osa tõest. Et maailm on palju laiem ja palju mitmetahulisem ja varjatud tahkude esiletoojad on need, keda ajakirjandus ja ka teadus praegusel hetkel eiravad. Milliseks muutub siis inimese maailm? Ja minu vastus sellele on, et algul läheb maailm sassi, täiesti sassi, aga seejärel tekib kord ja maailm on ootamatult palju rohkem arusaadav. Pusle tükid astuvad ootamatult kohale. Ja seda puslet lahendad juba sina, ilma, et keegi sulle lahenduskäigu ette annaks...

(Autor on psühholoogia teadusmagister ja AS-i Tavid nõukogu esimees.)

5. Raivo J. Raave: Meediast on saanud uus kirik

<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/raivo-j-raave-meediast-on-saanud-uus-kirik.d?id=42136379>

16. märts 2011 04:00

Meediat on õigusega nimetatud neljandaks võimuks. Kolm klassikalist võimu: seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim kontrollivad üksteist. Meedia ei luba end kellegi piirata peale iseenda — oma tavade ja eetika.

Muu piiramine oleks ju sõnavabaduse piiramine. Kui veel XX sajandil oli meedia info ja ka propaganda ning reklaami esitamise vahend, siis tänaseks on meediast saanud asi iseeneses. *Ding an sich*.

Meedia kui ideoloogiline võim

Kolm võimu kardavad meediat, sest meedia võib neid nii negatiivselt näidata, et maine kaob. Ent etenduse maailmas on kuvand sinu teine mina. Farmi Gabriel ja Liis Lass on meedia toodang. Etenduse maailm vajab neid. Üks meedia lemmikteemasid on „korruptsioon“. Miks, küsite. Sest meediat ärritab igasugune läbipaistmatus.

Tegelikult määrab meedia selle, mis rahva meelel ja keelel. Meedia võib teha ühe või teise idee populaarseks - nagu näiteks madalad maksud - ja panna pärast sobivad rõhud. Teise idee teha aga maha – nagu näiteks progressiivne tulumaks – ja taas panna oma rõhud.

Võib-olla ei saagi ühiskonda parandada üksikute valdkondade kaupa ja on vaja hoopis süsteemset muudatust? See idee on aga meediale liiga võõras ja seega tabu, nagu haldusreform valimiskampaaniates. Süsteemne muudatus tähendaks ju ka muutusi meedias eneses – ja see ei lähe mitte. Ideid, mis meediale ei sobi, edasi ei arendata. Tavaliselt isegi ei kajastata. Neid lihtsalt pole olemas.

Kui valitsus on täidesaatev ja riigikogu seadusandlik, siis meedia on meie ideoloogiline võim. Meedia määrab, mida mõeldakse.

Juhul kui meedia sündmust või nähtust ei kajasta, on tegemist millegi väheväärtuslikuga. See jääb avalikust mälust välja, kuna enamikku sellest, mida me teame maailmast, teame me meedia kaudu.

Tegelikult tuleks kohe selgitada, et siin pole tegemist teadmisega, vaid teadmise simulaakrumiga, mida me siis heas usus vastu võtame. Meedia info puhul on alati tegemist tõlgenduse või mõttekoodi, mitte asjade tegeliku seisuga. Neis väljendub meediasõnumi saatja ja mitte asi iseeneses. *The Medium is the Message* – meedia ise on sõnum.

Polegi enam oluline, mida näidatakse – oluline on, mida vaatad. ETV valimistuudio kangelasel polnudki valitud ja valitavad, vaid ETV dünaamiline staar Indrek Treufeldt, keda oli lausa lust vaadata ja vanameister Arne Rannamäe, kes ei jätnud ühtki Indreku viga parandamata. Suurmeistrite nauditav mäng.

See, mida meedia meile iga päev pakub, on meedia loodud pilt reaalsusest, millel ei pruugi tegelikkusega pistmistki olla. See on ainult pisut teisti kui nende reporteritega, kes ajakirjanduse ajaloos ose uudiseid välja on mõelnud. Meedia ei ole tegelikkuse peegeldaja, vaid meediale kui süsteemile sobiva sotsiaalse tegelikkuse looja.

Meedia loob reaalsust

Tuletame meelde või valimiseelseid teledebatte, mis olid enam saatejuhtide võitlus formaadi pärast kui asjalik arutus. Kandidaatidega käituti sageli kui hüpiknukkudega. Vahest isegi käratati peale. Aga muidugi ei võimalda ka 32 külalisega saade normaalset debatti. Isegi 10 saatekülalist on palju.

Siiski said valijad ka kandidaatidest pildi – seda aga mitte niivõrd väitluse sisu kui stuudioajakirjanike hinnangute järgi. Kes oli kehv, kes käis kah, kes oli päris hea. Nagu Superstaari žürii. Öelge siis veel, et meedia ei valinud parlamenti. Olgu pealegi, et täna veel pakkus oma variante ja ennustusi. Kuid olgem ausad: need muutusid isetäituvateks ennustusteks. Suurenisti meedia plaanide järgi asi ju läkski. Raul Rebane vist eksis ainult mõne kohaga.

Meedia valmistas ette, õpetas, juhatas, mõjutas, hindas ja kajastas valimisi. Vahest tundub isegi, et mitte meie ei valinud, vaid meedia tegi seda meie eest. Isegi valimispäeva hommikul kell kümme võis ETV-s näha ei kedagi muud kui reformarite liidrit Andrus Ansipit autasusid jagama. Hea valimistava – eks ta ole...

Vaba meediat võiks pidada demokraatliku ühiskonna baromeetriks. Aga meedia demokraatia on teistsugune kui esindusdemokraatia. Meedia demokraatia on korporatiivne. Kui esindusdemokraatia oht on võõrduda rahvast, siis meedia võõrdub esindusdemokraatiast endast. Sest meedia nõuab sõltumatust ja poliitilist vabadust valida favoriite oma meele järgi.

Me võime öelda, et Eesti ühiskond väljendab end peamiselt erakondlikus struktuuris ja astub seeläbi dialoogi võimuga. Meediat aga selline dialoog ei huvita üldse. Meedia tahab ise olla oma esindaja ja võim iseeneses.

Informatsiooni võib olla isegi palju, aga kui pole õiget koodi selle mõistmiseks, ei saa me teadmist, vaid müra. Kuna infot on igasugust, selle mõistmise koodid aga puudulikud või meedia poolt antud, siis kahjuks ei võimalda selline teadmiste loomise stiil ühiskonnal pidevalt muutuv keskkonnas enam toime tulla. Ma ei tea, kas masu on meil läbi. Aga kultuurikriis läheb edasi. Ja võib-olla on majanduskriis ka üks süsteemikriisi osa.

Vahest küsitakse, et kui võim on rahva käes, siis kelle käes ta on? Ikka meedia käes. Meie silmad võivad veel näha aegu, kui meedia pürgib absoluutsele võimule. Mängi mis pilli tahes, mängi mis pundis tahes, mängi mis partituuri tahes – mängu dirigeerib ikka meedia.

Meediast on samas nüüdisühiskonna uus religioon. Meedial on juba oma kultus, oma tavad ja moraal, oma rituaalid, mille põhjal ta sinuga suhtleb, mille järgi sõna ja sakramente jagab, keda õnnistab ja keda neab, kellele armu annab, keda kiidab ja kelle paneb kiriku... vabandust, meediavande alla.

6. Siiri Sisask: Sallivusest ja sallimatusest

<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/siiri-sisask-sallivusest-ja-sallimatusest.d?id=41289459>

02. märts 2011 04:00

Kirjutasin hiljuti mahepõllumajandusest artikli, milles rääkisin, et võib-olla on see ka hea, et maapiirkondades põllud pikalt söötis on olnud, sest nüüdseks on veneaegsed mürgid välja uhutud, maa just parasjagu hinganud, kosunud ning valmis selleks, et mürgita toidulauda tootma hakata.

Seda artiklit ei avaldanud ükski suurem portaal ega üleriigiline ajaleht. Sellest on kahju, sest artikkel rääkis võimalustest meie maaelu arendada, mitte vähimalgi määral polnud seal juttu sallimatusest.

Samal ajal oli ruumi Delfil avaldada, kuidas Urmas Reinsalu teisi Riigikokku kandideerivaid inimesi ahvideks sõimas. Muuseas, just Urmas Reinsalu oli see inimene, kes Põhiseaduskomisjoni esimehena praegu kehtiva vastuolulise valimisseaduse eestvedajaks oli, ise täielikult teadlik olles, et seadus sellisel kujul vastuvõetuna paljuski ebademokraatlik on. Kas niisugune, kõrge ametniku suhtumine ja vastutustunde puudumine ka just nimelt meie rahva suhtes sallimatust näita, rääkimata taolistest ennastimetlevatest väljaütlemistest?

Kust jookseb piir sallimatuse ja sallivuse vahel? Kas saab nimetada sallivuseks seda, et eesti ajakirjandus tavapäraselt just sallimatust uudiste künniste ületajaks peab? Paljudel puhkudel ju meedia ongi see, kes nn madala poliitilise kultuuri eestvedamisega tegeleb, sageli tegelikke fakte eirates sallimatust külvab, sest hinnagud ei ole tihtipeale adekvaatsed, pigemini üleolevad, järelmõnitavad, pinnapealsed ja järelikult ka vastutustundetud. Kõige lähem ja ka mõneski mõttes mulle isiklikum, mis praegu meelde tuleb, on see õnnetu üksikkandidaatide saade ETV-s, mida oli keeruline läbi viia nii tegijatel kui saates osalenutel.

Päev hiljem sai rahvas kõikjalt suurelt lugeda, kuivõrd mõttetud üksikkandidaadid oma valimissaates olid. Hinnangute andjateks olid enamaltjaolt ajakirjanikud. Oleks ükski neist, teades kuidas saateid tehakse jne, väitnud kordagi, et saadet oli piinlik vaadata just seetõttu, et kandidaatidele polnud tegelikult piisavat võimalust oma mõtete väljendamiseks antudki. Ma ise, kes ma saates osalesin, pidin ju samuti leppima ebaõiglase faktiga, et muud varianti ei ole, kui tuleb lihtsalt nüüd hakkama saada, ka kui vaid ainult kaks sõna öelda saab. Päris ebardlik olukord, peab möönma, ja kahju eesti rahvast e. vaatajaskonnast. Ja pärast jäigi tunne, nagu peetaks kõiki üksikkandidaate ühiselt kurikaeladeks, kes kandideerivad enda ja võimu pärast kõige halvemas mõttes... aga hoopiski mitte nähtude pärast, mis Eesti riigis paremini olla võiks, ja mille esiletoomine mitte sallimatusest ei tulene vaid armastusest oma kodumaa vastu. Arvake sellest kuidas iganes ja tundugu see lugejale kuitahes naivismina.

Vähemalt minu motiiv kandideerimiseks on tõepoolest aus ja siiras tahe anda oma parim panus, et me lastelastel turvalisem elu oleks, siin olen ma mõelnud kindlasti ka nende ajakirjanike laste lapsi, kes üksikkandidaate oma sõnavõttudes, näib et mõnuga, mõnitanud on, ja olen mõelnud ka kõigi vihaste kommentaatorite järeltulevatele põlvedele, tahaks tõesti, et me riigis väärtushinnangud paika nihkuks ja et arvestataks inimeste eludega meie riigis.

Sallimatust saab ravida ainult heaga ja ainult tõelise pärishoolivusega, muu ei aita, ei riigi ega üksikisiku tasandil.

Ma mõtlen veelkord sellele saatele tagasi, vaevalt et tänased tegijad, olgu Ansip või Merkel või Obama või Ilves, suudaksid uue poliitilise figuurina vaid kümnesse sõnasse kogu oma mõttejõu ja sõnumi valada, eriti kui su sõnavõtt sõltub saatejuhi küsimustest ja suunamistest. Kuid Delfi üleskutse selle sama saate põhjal valida parim üksikkandidaat oli mu meelest mõtlematuse/sallimatuse musternäidis, ei muud. Ka siis tõesti peab kõigest vähegi võimalikust ilkumise ja tühisuse vormi valama, et oma portaali õitseda lasta? Siin ma näen, kui toores on me ühiskond ja kui kasuihnus ning müüdav on moraal tänapäeval. Ent just selliste lähenemistega kujundatakse hinnaguid, luuakse arvamusi, tekitatakse tõekspidamisi ja suhtumisi.

Millal hakkab meedia mõistma ja vastutama oma sõnade eest? Seda küsimust oleksin küll tahtnud kuulda presidendi, küllaltki minu meelest ettevaatlikkuse piiripeal kirjutatud sõnavõtus, mille ta me vabariigi sünnipäeval rahvale edastas. Kas ei ole tal põhjust seda täiesti otse ja avalikult küsida? Aga hea, et meie president hoolivusest rääkis, seda oli ju tarvis just nii mõnelgi saalisistujal kuulda, kellest määravalt palju me rahva jaoks sõltub. Aga enamikul eesti rahvast on selles asjas - hoolimise ja heatahtlikkuse küsimuses süda puhas ja meel helge. Ei maksaks alahinnata eesti rahva tahet elada õiglasel riigis ja hoolida oma ümbrusest, andke riigina ainult rohkem võimalusi ja näidake ise eeskuju! Ajakirjanikud, teie oletegi tõeline poliitiline jõud, mis riigis päriselt kaaluks keerab, hakake ometi eesti rahva heaolu teenima, selleks on juba ülim aeg, ega ju teiegi taha, et me rahvas mööda ilma laiali läheks või välja sureks.

Helvi Jürisson on 1996 aastal kirjutanud niisugused read, mis minu meelest täiesti õigustatud on ning millega tõenäoliselt iga vastutustundlik inimene kahjuks nõustuma peab:

Neljas võim

Neljas võim, meil on see kui amööb –
Vormitu ja ausalt öeldes kole,
See amööb meil pinnareostust sööb
Ning menüüs tal kahjuks aateid pole.
Tema sündis siis kui langes loos:
Ilmus luud, mis pühkis Eesti pinda.
Rahvas oli siis veel üheskoos,
Au ja õiglusjanu täitis rinda.
Turumängud, rahva poole selg,
Algajate müügiks mõeldud fraasid...
Nõnda murduski neil aatetelg,
Sisu käärutama jäid tiraazid.
Meedia, kord joobus oma jõust ta,
Siis, kui uisapäisa laimu laotas,
Aadet hoida, üle olme tõusta,
Võime naeratada, selle ta siis kaotas.

Autor kandideerib riigikogu valimistel üksikkandidaadina.

7. Anu Kikas: Meedia kajastab seda, milleks talle põhjust antakse

<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/anu-kikas-meedia-kajastab-seda-milleks-talle-pohjust-antakse.d?id=39760333>

05. veebruar 2011 04:00

Ilmselt ei möödu Eestis ühedki valimised ilma mõnede kodanike väideteta meedia kallutusest. Inimeste mäludest pole jõudnud veel kaduda Kesknädala poolt kohalike omavalitsuste valimiste eel tõstatatud ETVs erakondadele omistatud eetriminutite teema, kui algab juba uus kära kallutatud ajakirjanikest ja ajakirjandusest.

Antud poleemika kerkib alati üles opositsioonierakondade poolt. Ja ikka siis, kui toimuvad mõned valimised, mil erakonnad soovivad oma kandidaatide poolt kirjutatud artikleid ja valimistega seotud reklaame võimalikult paljudes väljaannetes näha. Ühiskond paneb sellist tegevuskäiku üsna teraselt tähele ning vastavalt ajalehe või -kirja liigsel määral avaldatud poliitilise erakonna artiklitele, väljaanne sildistatakse. Seda eriti siis, kui mõni väljaande juhtivatest isikudest on mõne parteiga kunagi seotud olnud.

Eesti ajakirjandus pole tsenseeritud ega tohigi seda olla. Inimestel on vaba voli avaldada oma arvamust, mis on sätestatud ka Eesti Vabariigi Põhiseaduses. Pikemalt keerutamata – ajakirjandus on business. Oma väljaannet soovitakse müüa võimalikult suurtes tiraažides, et teenida võimalikult suurt tulu. See tähendab sõna otseses mõttes, et ajakirjandusel ei tasu olla materiaalsetel põhjustel kallutatud. Inimesed ootavad ajakirjanduselt eelkõige neutraalsust ning uudiste avalikustamise kiirust. Vaevalt, et üks vasakpoolsust pooldav kodanik sooviks lugeda paduparempoolset ajakirjandust ja vastupidi.

Minu arvates ei vääri kriitikat SDE Tallinna linnavolikogu nõuniku Ivor Onksioni poolt kirjutatud artikkel, mis väidab, et valimisi juhivad kallutatud ajakirjanikud. Väidaksin vastu, et valimisi ei juhi ei mingi ajakirjanik ega keegi teine peale rahva enda. Rahvas kujundab oma arvamusega valimistulemuse ning annab erakondade suundadest oma meelsuse avaldamisega valimistel märku. Sildistada ajakirjanikke ja ajakirjandusväljaandeid on antud juhtumil mannetu.

Onksioni artikkel toob taas välja poleemika, kuidas koalitsiooniparteid saavad meedias palju enam tähelepanu. Iseenesest on selline situatsioon põhjendatud, sest võimuerakonnad peavadki rohkem leheruumi saama. Nad on rohkemalt seotud ühiskonda mõjutavate seaduste väljatöötamise ja täideviimisega, mida peabki kajastama. Kellelt muult peaks ajakirjandus viimaste kohta kommentaare ja selgitusi küsima kui võimuparteidelt. Seda võib koalitsiooniparteide jaoks pidada ka üheks võimuloleku preemiaks.

Rahvast ei tasu pidada vähese tahtejõu ja mõtlemisvaimuga. See, kas keegi kuulab ajakirjanike arvamust või mitte ning kujundab selle läbi ka oma arusaamisi, on juba igapäevane otsustada. Ma ei kujuta ette, kuidas tulevikus saaks ajakirjanike neutraalsust üldse testida ning kes oleks üldse see, kes seda tõestaks. Kas tõesti peaks korraldama ajakirjanike üle neutraalsuskontrolli, mis oleks juba sulaselge tsensuur. Lõppkokkuvõttes kaevab iga ajakirjanik oma kallutusega iseendale hauda, sest need inimesed, kes ajakirjaniku arvamust

ei jaga, lihtsalt tema artikleid järgnevatel kordadel ei loe ega pruugi osta ka väljaannet. Sellest pole kindlasti huvitatud ükski ajakirjanik ega väljaanne.

Kui Eesti ajakirjandus on kallutatud, siis seda ainult emotsionaalselt. Negatiivsed ja skandaalsed uudised troonivad tihti tipus. Erakondi kajastatakse meedias aga täpselt sel määral, kui palju selleks ise põhjust antakse. Kui mõne erakonna ideed ja tegemised tunduvad jõuetute ja perspektiivitutena pole neid ju mõtet laiemalt ajakirjanduses levitada. Sellise olukorra parandamiseks saab jõupingutusi teha iga erakond ise.

Autor on Reformierakonna liige.

8. Ivor Onksion: Valimisi juhivad kallutatud ajakirjanikud

<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/ivor-onksion-valimisi-juhivad-kallutatud-ajakirjanikud.d?id=39573927>

Avaldatud: 02. veebruar 2011 12:05

Riigikogu valimiste eelõhtul on meedia poliitkülgede tsiteeritumateks ajakirjanikeks „juhuslikult“ tõusnud Kalle Muuli ning Anvar Samost. Mõlemad on mehed, kes täiesti varjamatult suruvad peale oma isiklikke eelistusi ja selle kaudu mõjutavad valijaid endaga samastuma.

Propagandasõda, mida erakonnad omavahel praegu peavad on väga peen ning juhtrolli on endale haaranud üksikud „sõltumatud eksperdid“. Meedia mõjutamiseks ja avaliku arvamuse kujundamiseks ei pea kedagi totaalselt alla suruma. Piisab vaid sellest, kui ühte uudist rõhutada rohkem kui teist. Heaks näiteks on endise Pärnu linnapea juhtum, millega hävitati sisuliselt Mart Viisitamme poliitiline karjäär. Kuid uudist, mille kohaselt mees süütuks tunnistati jäi sisulise kajastuseta. Vähemalt rahva reaalses teadvuses. See isegi huvita enam kedagi. Peaasi, et sai Keskerakonnale paugu ära panna.

Poolikud tõed muutuvad reaalsuseks

Tänu pikaajalisele paremerakondade võidukäigule on ka mitmed ajakirjanikud poole valinud. Muuli ja Samosti puhul on selleks täiesti selgelt Reformierakond. Formaalselt konstruktiivse kriitika sildi all, kuid tegelikkuses ühte erakonda esile tõstes ja teist materdades viiakse süstemaatiliselt ellu Reformierakonna valimiskampaaniat. Viimane näide oli kas või Valimisstuudio, kus Samost materdas süstemaatiliselt just sotsiaaldemokraate ja Keskerakonda. Sarnaselt nagu Muuli püüab tõestada kogu rahvale, et sotside automaksu ideest õhkub klassiviha, kuulamata sealjuures ära objektiivsed poolt- ja vastuargumendid.

Selleks, et enda taktikat varjata, on mõlemad ajakirjanikud vahel teinud neutraalset kriitikat ka Reformierakonna ja IRLi suunal. Kuid alati on see konstruktiivne, mitte iialgi otseselt negatiivset pilti loov.

Seevastu Keskerakonna suhtes kasutatakse ka neutraalsetes artiklites alati viiteid „keskerakondlik linnavalitsus“, „idarahaskandaaliga vahele jäänud...“, „skandaalne“. Keskerakonnaga püütakse linnavõimu samastada isegi täiesti süüdimatute uudiste refereerimisel. Igas võimalikus uudises, kus üks osaline on Keskerakond, on tingimata vajalik mainida nende skandaalset minevikku.

Oluline on Keskerakonna vastasus

Olles ise sotsiaaldemokraatide nõunik, olen selgelt märganud ka meedia oluliselt positiivsemaks muutumist sotside suhtes pärast Tallinna koalitsioonist lahkumist. Ka täiesti mõttetute uudistega on oluliselt lihtsam pildile saada. Seevastu teha konstruktiivset koostööd linnakoalitsioonis kujunes sotsidele kui omamoodi karistuseks. Iga teise uudise taha pandi varjundina alati kirja „Tallinna linnavõimu väiksem vend“ või mõni muu puudli-staatusele viitav uudis.

Ka Mihkel Raud on oma saadetes täiesti varjamatult öelnud, et Eesti meedia ongi Keskerakonna ning nende partnerite vastane. Tuleb välja, et ka koalitsioonipartnerite. Ainus viga on see, et kuni 2007. aasta parlamendivalimisteni oli sama erakond ka Andrus Ansipi koalitsioonipartner, kes, tõsi küll, pärast 2007. aastat vahetati mugavamate partnerite vastu. Sotsiaaldemokraadid ja IRL sobisid sellesse rolli hästi.

Ka erakondade populaarsus-uuringutes kajastatakse harva Keskerakonna või sotsiaaldemokraatide tõusu. Küll aga on paljude ajalehtede kaaneuudiseks Reformierakonna järjekordne tõus. Eriliseks skaudiks on siinkohal ajaleht Postimees. Sellega seonduvalt süüvib aja jooksul ka inimeste teadvusse pilt, nagu Keskerakond alati langeks ja Reformierakond tõuseks. Olgugi, et kuude lõikes on erakondade populaarsused väga erinevad. Eesmärgiks on inimeste ärgitamine hääletada võitjate poolt ning tekitada võltsarusaam nagu Reformierakonnale polekski alternatiivi.

Samuti on rohkem kui üks kord pandud peauudiseks uudis, millel puudub sisuline väärtus — näiteks kellegi toimetaja arvamus, et Keskerakond kaotab eelseisvad valimised.

Alternatiiviks ongi uus meedia

Ma ei imesta, et kogu selle meediaviha peale toodab Keskerakond enda isiklikke linnaosalehtesid, mis on objektiivselt võttes muidugi sama kallutatud kui mõned Eesti ajakirjanikud.

Need ajakirjanikud, ja ka poliitikud, teavad, et infomassi tõttu loeb enamus inimesi vaid uudiste pealkirju, mitte sisu. Ja kui sisuks on alati ühe fakti ära toomine ning teise mahavaikimine, siis muutub sellest palju.

Ja nii sammumegi valimistelt valimistele ühtede ja samade „kodustatud ekspertidega“, kes aina julgemalt kujundavad isiklikke argumentide ja arvamuste põhjal terve rahva arvamust. Juhul, kui need „sõltumatud ajakirjanduslikud eksperdid“ pole ära ostetud, siis võiksid nad endale lihtsalt selgeks teha, et kogu Eesti rahvas ei ole Reformierakond ning valimistel on nii presidendi, ajakirjaniku kui suvalise kodutu hääle täpselt ühesuguse kaaluga. Sama võrdselt peaks erinevaid arvamusi ka kajastatama.

Autor on Tallinna linnavolikogu nõunik (SDE).

9. Canossa teekond*: valest ja vastutusest poliitikas ja meedias

<http://www.epl.ee/news/arvamus/canossa-teekond-valest-ja-vastutusest-poliitikas-ja-meedias.d?id=51290897>

Avaldatud: 27. jaanuar 2011 07:30

Andres Maimik, režissöör

Kui käisin 6. klassis, juhtus mõnikord, et kuidagi ei viitsinud kooli minna. Istusime sõbraga tema köögis, trimpasime koduveini, vitsutasime suitsuvorsti ja kuulasime krigisevalt kassetilt Magnetic Bandi. Koju jõudes oli mul välja töötatud detailitruu kirjeldus, kuidas me käisime klassiga kirjanike majas Jaan Krossiga kohtumas, mida kirjanikuhärä rääkis, mida lapsed küsisid.

Kõnelesin asjast sellise veenvusega, et jäin peaaegu ise ka uskuma. Vist isegi sirvisin „Kolme katku vahel” köidet, et osata pistelistele kontrollküsimustele vastata. Aga ühe asjaga ei osanud ma arvestada – et õpetaja helistab emale. Kogu peenelt välja töötatud valede konstruktsioon varises kokku nagu kaardimajake ja usalduskrediit sulas nagu pudruvõi. Kui tahes lahe ka poleks fantaseerida ja tunda uhkust, kuidas inimesed langevad su täiuslike väljamõeldiste lõksu, on alati kusagil lõtk, kustkaudu tõde sisse pressib. Kui tahes täiuslik poleks roim, alati jäävad maha asitõendid, mida kodused Poirot'd tõl-gendada oskavad. Nii sai varakult selgeks, et valetamine ei tasu pikas perspektiivis ära. Üks asi on lühiajaline võit, teine aga inimeste respekt ja usaldus sinu vastu. Sama peaks pädema kogu sootsiumi kohta. Nii nagu lapse kasvatamisel on olulised positiivsed eeskujud, on ka ühiskonnale tarvis, et eliit hoiaks üleval inimeste usku ühiskonna kõlbelistesse alustesse.

OK, see on liiga ülevalt sõnastatud, aga selleks, et niivõrd kohmakas ja habras valitsemisvorm nagu demokraatia üldse toimida saaks, on vaja usaldust. Kokkulepet teatud väärtuste ülimume kohta. Sõnapidamist, mängureeglitest kinnipidamist, ausust põhiküsimustes. Bütsantslik intriigitsemine, lipitsemine, kinnimätsimine ja lausvassimine peaksid demokraatliku kontrollimehhanismi puhul olema pikemas perspektiivis viljatud vahendid. Muidugi, igal meedia luubi all elaval poliitikul või avaliku elu tegelasel juhtub, et ta on kas ürituse nimel või eraelu kaitsmise eesmärgil pidanud varjama või keerutama. Aga üldsus üldjuhul eristab väikseid taktikalisi valesid või pool-tõdesid õiglustunnet riivavatest suurpettustest. Kuidas öeldaksegi: sa saad petta lühikest aega üht inimest, pikka aega hulka inimesi, aga sa ei saa petta kõiki lõputult.

Higist leemendav pastor

Valetamisel on valetajale üks ebameeldiv kõrvalmõju: valed on kaldumus progresseeruda. Ma ei pea silmas seda, et valed kasvavad järjest suuremaks (ka seda tuleb ette), vaid seda, et sa ei saa valetamist lõpetada ka siis, kui seda ise tahad. Kui oled kord öelnud „ei”, siis pead selle „ei-ga” minema edasi, isegi kui sul on vajadus nõiaring lõpetada. Mida rohkem ennast puhtaks pesed, seda rohkem tegelikult sisse keerutad, seda sügavamale maa sisse sind trambitakse, kuni sinu hoole ja armastusega üles ehitatud minapildist jääb järele vaid isikukood. Eriti halb on siis, kui su vastas seisab ühiskonna valedetektor – ajakirjandus. Ajakirjandus näeb valetava prominendi paljastamises väljakutset, mahlast intriigi, mida

dramatiseerides saab meediat müüa. Või üldise õiglustunde eest seista. Või mõlemat korraga. Ja siis minnakse lõpuni või sinnamaani, kuni avalikkus sellest teemast tüdineb. Su autoriteet ja renomee pudenevad selle kohtuprotsessi käigus laiali nagu roosid eaka diiva garderoobis. Sult võetakse su sümboolne kapital, sinu ühiskondlik positsioon, löögi alla satuvad su karjäär, suhted, pere. Psühhoana-lüütilises mõttes korraldatakse sinu kallal kastratsiooniriitus, mille tulemusena jääb puhetava eoga alfaisasest järele vaid haletsusväärne jopakolla, groteskne naljanumber. Mäletame skandaali, kus ajakirjanik korraldas lõbumajas osaluseksperimenti ning hiljem süüdistas tuntud pastorit ja poliitikut IH-d bordelli teenuste kasutamises. Pastor palkas vasturünnakuks tuntud PR-tegelase. Korraldati teledebatt, milles higest leemendava näoga pastorihärja ajas luksuval häälel seosetut juttu, tegi oponendi kohta nilbeid märkusi ja kõkutas kramplikult nagu 11-aastane. Selle totaka etenduse tagajärjel ei võtnud avalikkus ärkamisaja poliitikategelast enam usaldus-väärne usumehena, riigimehena ega ilmselt ka lihtsalt mehena. Saatuse irooniana osutus teda kaitsma pidanud PR-mees hiljem lapsepilastajaks. Samasse ämbrisse kukkus aastaid hiljem tuntud kunstiprofessor AK, kunstiakadeemia rektor, keda süüdistati bordelli külastamises ja asutuse krediitkaardi kasutamises. Tal oli võimalus öelda: „Jah, tõesti, olin, tegin, aga see pole teie asi, mida ma oma eraelus ette võtan, räägime parem kunstiharidust puudutavatest probleemidest.” Selle asemel ütles tema: „Ei-ei. Pole olnud, pole näinud, pole teinud. Pole poole otsagagi sisse pannud...” Aga kui oled kord „ei” öelnud, pead minema lõpuni. Ajakirjandus nägi lugupeetud professoris kerget saaki ning väntas ja väntas skandaali edasi ja edasi, kuni professorihärja puged ühe pealetükkiva kõmureporteri eest laua alla peitu. Koos väarikusega haihtus ka rektorikoht ja mõne aja möödudes lahkus kunstiprofessor meie seast. On ka teistsuguseid lugusid. Partei esimeest ML-i süüdistati oponendi pildi pihta tulistamises. Esimees ahmis uudistelõigus teatraalselt õhku ja kogeles midagi absurdist. Iga kehakeelega vähegi kursis olev vaataja sai aru, et ülekuulata on teda tabanud ootamatu süüdistuse peale rivist väljas ja tema esimene reaktsioon on kõik tagasi lükata. Aga ka seda, et sellise valetamisoskusega kaugele ei sõua. Nii oligi: pärast väikest, aga järjepidevat tümitamist oli esimees sunnitud teo üles tunnistama. Ja esimees, näed, on esimees siinamaani, kuigi tema tõsiseltvõetavus on kõvasti kannatada saanud. Sest surve all tunnistamine pole päris siiras andestuse otsimine. Isegi Ameerika president BC on pidanud murduma ja üles tunnistama piinlikud tedremängud praktikantidega. Kuigi ka tema apelleeris asjaolule, et lause „I had no sexual relationship with that woman” on tehnilises mõttes õige, sest sigari kasutamine fetišobjektina ei ole klassikaline seksuaalvahekord. Ja ausalt öeldes: ega suure ninaga ekspresident ei ole pärast seda ka päris armastusväärne tegelane.

Andestus eeldab omaksvõttu

Kui sa vassid ja vingerdad, on sul küll võimalik pääseda kohtumõistmisest, aga nii enese kui ka teiste silmis oled pisem mehike. Isegi kui motiivid on inimlikult mõistetavad, siis valetamine baseerub üsnagi ebapopulaarsetel instinktidel: siin on argust ja egoismi, salakavalust ja silmakirjalikkust. Valetajal pole mehisust võtta vastutust oma tegude eest. Laozi ütles, et kellel pole usaldust, selles pole usaldust. Kellel pole ausust, sellel pole au, kellel pole au, see ei saa olla autoriteet. Kristluse põhimõtetes on palju vananenut, aga on üks printsiip, mis mulle istub. Sa saad andestuse alles seejärel, kui võtad süü omaks. Puhastuse saab alles patukahetsuse kaudu, lunastuse alandlikkuse kaudu. Su pöördumine peab olema siiras, vaba varjatud ja varjamatust eneseõigustusest. Ainult seeläbi saab aru, kas inimene on reaalselt oma vastutust tunnetanud. Ainult sedasi saab taasluua ühiskonna eetilist horisonti ja

sisendada lastele, et valetamine ei tasu ära. Kõik oleks ilus, kui me elaks ideaalses maailmas. Aga kahjuks on juhtumeid, mis tühistavad selle eetilise uuestisünni teooria.

See juhtub siis, kui üks või teine karismaatiline võimur ületab talle ühiskonna poolt pandud volituse piirid ja tõuseb järgijate jaoks müstilise pooljumaluse staatusse. Kui küsimus pole enam usalduses, vaid uskumises. Kui poliitik VR-i süüdistati maadega sahkerdamises ja korruptsioonis, mängis ta lühikese ajaga kogu usalduskrediidi maha. Isegi kui see mees üritaks comeback'i, ei võtaks teda tõsise riigimehena isegi endised võitluskaaslased. Kui aga suure mõjuvõimuga veteranpoliitikut ES-i süüdistati võõrriigist parteikassa jaoks raha kauplemises ja esitati ka usaldusväärseid tõendeid, ei juhtunud õigupoolest mitte midagi. Ennustati küll partei lagunemist, toetuse kukkumist kolinal ja esimehe poliitilist pagendust, aga ükski ennustus ei pidanud paika. Järelikult on küsimus usus. Usus esimehe ainulaadsusse ja ilmeksimatusse. Kui partei siseringi jaoks võis olla tegemist pragmaatilise otsusega, sest autoritaarse erakonna populaarsus on seotud ainult ühe isikuga ja ainult absoluutse lojaalsusega sellele isikule jäädakse ka ise ellu.

Aga märgatava osa rahva jaoks on esimees ES pigem irratsionaalne absolutely fabulous object, legend, kangelane, päästja. ES-i reaktsioon süüdistustele oli demagoogia meistriklass, kus võeti läbi kõik registrid vastase naeruvääristamisest vandenõu-teooriate konstrueerimiseni, mis oma heitlikkuses ja vastuokslikkuses küündis absurdi piirini. Võiks ju arvata, et selline keerutamine avab inimeste kriitikameele, aga ei – müüt ES-ist kui Lunastajast ja Märtrist, keda vastased üritavad vahendeid valimata risti naelutada, ainult tugevnes. Kaldun arvama, et oma erakordset positsiooni tajub ka ES ise: ta kas sisendab endale, et ongi puhas poiss, keda kõik teised vaenavad, või on nii välja-treenitud (süümeepiinadeta) küünik, kelle ainus eesmärk ja olemasolu mõte on kehastada absoluutset võimu, see tähendab olla lihtsureliku vastutustasandist kõrgemal.

Kangelaste igavene elu

Samuti võidakse esitada vettpidavaid tõendeid Itaalia peaministri SB orgiatest, aga pooled itaallased peavad teda ikka õi-geks meheks. Või siis lekitada materjale Venemaa peaministri VP tohututest korruptiivsetest tehingutest, aga lõviosa venelasi peab VP-d sellegipoolest eeskujulikuks mužik'uks. Kuivõrd poliitika on üks võimsamaid sõubisnise alavorme, siis on selge, et idealistlikud ootused – et poliitika oleks ratsionaalne ja läbipaistev, et hea poliitik koguks populaarsust tänu oma positiivsetele isikuomadustele, aususele, tarkusele, otsusekindlusele, läbinägelikkusele – on pehmelt öeldes eluvõõrad. Poliitikas kehtivad samad irratsionaalsed tungid, mis mujalgi meelelahutustööstuses: ihad, hirmud, usk, viha, katarsise ootus ja pettumine. Seebiooperi kangelastele garanteeritakse igavene elu isegi siis, kui nad on läbinisti pahelised manipuleerijad. Et sõu saaks edasi minna. Poliitikas küll pead veerevad, kuid sageli mitte õigete meeste pead. Küsimus on aga printsiipides ja mõtteviisis, et vähemalt oleks, millega kasvatada lapsi korraliku eetilise konstitutsiooniga kodanikeks. Sel eesmärgil peaks idealism olema ju lubatud?

Canossa teekond* – Saksa keisri Heinrich IV patukahetsuskäik paavst Gregorius VII juurde 1077. aastal

10. Eiki Nestor: tervitusi vorstivabrikust

Avaldatud: 26.08.2012 09:01

<http://arvamus.postimees.ee/950500/eiki-nestor-tervitusi-vorstivabrikust/>

Sotsiaaldemokraat Eiki Nestor paljastab Postimehe arvamusportaali kaheksandas suvekolumnis erakondade ja meedia suhtluse tagamaid, kuid teistsuguses võtmes kui Jürgen Ligi nädalapäevad varem.

Nii nad räägivad: kui me vähegi teaks, kuidas viiner valmib, jätaksime ta söömata. Siiralt lootes, et selle loo lugemine ei võta kelleltki poliitikahuvi või soovi valimistel hääletada, võtan siiski selle riski.

Poliitikute suhtlus ajakirjanikega pole ei pornofilm ega märul, kus head pahasid taga ajavad. See on paljudele igapäevane töö, osa avatud ühiskonnast.

Aga enne veel, kui mingeid seletusi püüan jagada, lubage üks selline... ei teagi, ehk vast norimine. Luban endale seda seetõttu, et poliitikuna ei ole ma eriline reitingusõltlane. Ehk siis, on hea meel, kui meie erakonnal valimistel hästi läheb ja kui gallupites number üles liigub. Aga selle nimel ei ole ma mingil juhul nõus ise idioodiks muutuma, kui nüüd päris otse öelda.

Nimelt leian, et alati ei ole põhjust süüdistada meie erakondi selles, et nad tahavad populaarsed olla.

Kui selle soovi tõttu jäävad tähtsad reformid tegemata, siis andke tuld! Kui aga vabamees vabakonnast peab ennast ainuüksi seetõttu poliitikutest paremaks, et tal pole tarvidust valimistel hääli koguda, on tegu lapsiku eputamisega. Süüdistada erakondi selles, et nad soovivad oma ideede elluviimiseks ka hääli ja seejuures ollakse omavahel konkurendid, pole loogiline.

Ja oluliseks osaks selles häälatesaamise kunstis on suhtlus ajakirjandusega. Erakondade jaoks jagunevad teemad siinkohal kolmeks – millest «peab» rääkima, millest «võib» rääkida ja millest on «parem vaikida».

Seejuures tänu ajakirjanike professionaalsusele ei pruugi sellest jaotusest jääda alles mitte midagi. Erakonna jaoks oluline teema võib jääda üldse kajastamata ja ebameeldivate uudiste eest ei saa põgeneda.

«Peab» erakond rääkima alati üldsusele suurt huvi pakkuvatel teemadel ja seda juhtub kümne aasta jooksul kord või kaks, mitte rohkem. Seejuures räägivad erakonnad üht ja sama juttu, kuigi erinevate sõnadega. Ajakirjanik «tõstab» ja partei esimees «surub» ning seda kõike suures vastastikusel mõistmises.

«Peab» erakond rääkima ka nendel teemadel, millega soovitakse oma populaarsust tõsta. See on suur oskus, kusjuures võib ka täielikult rappa sõita, kui ajakirjandus teemat tähtsaks ei pea ja see valijates huvi ei tekita. Tegelikult meediasuhtluses on «peab»-teemade osakaal selgelt kõige väiksem.

Kõige suurema osa moodustavad «võib»- sõnumid ehk teemad, mis jõuavad tähelepanu alla ajakirjanduse enda töö tulemusena. Siinkohal on suur vahe, kas tegu on igapäevase uudisvooga või pikemate lugudega.

Ajakirjanikud, kes soovivad minna asja sisusse, uurivad taustu, seejuures erinevaid arvamusi, on tänases meediasuhtluses täiesti olemas. Teinekord leiame tema loost poliitikult ühe repliigi ja sageli mitte nimegi, kuigi suheldud on ehk tunde.

Igapäevase uudisvoo lugudega on suhtlus keerulisem. Kui keegi küsib küsimuse, millele ma vastust anda ei oska, siis nii ütlengi, et ei tea. Kui oskan, siis vastan. Kui aga küsimusest on juba aru saada, et küsija ei tea asjast midagi, on poliitikul kaks võimalust. Kas võtta solvunud professori hoiak ja saata tudeng uuesti ette valmistama, või siis püüda läbi vastuse ka küsija teadmisi parandada.

Igal kümnel juhul on erakonnad sellisest suhtlusest huvitatud, sest see on sisuliselt ainus võimalus arvamislugude kõrval rääkida sellest, mis hetkel avalikkusele oluline.

Teemad, millest «on parem vaikida», on ka kõigil erakondadel selged. Siinkohal ei ole vaja mingeid kartellikokkuleppeid sõlmida, sest kõik teavad, et sõltumata sellest, mis Su suust kukub või kuidas trükituna välja paistab, on tulemuseks heal juhul ümmargune null või hoopis miinus.

Iga vähesegi meedia kogemusega poliitik teab, et konkurendile moraali lugedes, tuletad sa sellega meelde ka kõik enda läbikukkumised.

Tegelikus elus muidugi vaikida ei ole võimalik, sest avalik huvi selleks on liiga suur. Seetõttu kohtategi nendes uudistes poliitikuid, kelle rinnaesine on juba nii auklik, et üks rohkem või vähem enam ei loe. Või siis neid, kellel on mingil imekombel immuunsus kuidagi võimalik.

Nii et töötame aga edasi. Eks ju?

11. Jürgen Ligi: tõeline p...o ehk kes valitseb tegelikult

<http://arvamus.postimees.ee/946492/jurgen-ligi-toeline-p-o-ehk-kes-valitseb-tegelikult/>

Avaldatud: 21.08.2012 17:14

Rahandusminister Jürgen Ligi (Reformierakond) kirjutab Postimehe arvamusportaali seitsmendas suvekolumnis, et meedia moonutuste tõttu paistavad poliitikud, sealhulgas tema ise, teistsugused, kui nad tegelikult on.

Kodanik ei saa seda kunagi täpselt teada, ent riiki ei juhi samad inimesed, keda talle valitsejatena näidatakse. Pärisvalitsejad näevad samasugused välja ja kõnnivad samamoodi, aga nende mõtted on teistsugused. Vahe ei tule riiklikust pettusest, vaid vahendusest, mis vajab lisaväärtust kätte sattuvale materjalile.

Meediale enesele meeldib öelda, et ta on peegel ja tema pilt on koopia, aga optikast on ta ühtlasi ka kõverpeegel ja prisma, mehaanikast veski, sõel ja separaator. Eraldatud osakestest koostab ta märksa põnevamaid asju kui on algaines. Nii sünnib maailm, milles poliitikul pole vaja mitte teha ja teada, vaid pigem näida ja uskuma panna.

Priit Pullerits õpetab, et meedia on esmajoones äri, aga ta on ka (neljas) võim. Selline kooslus on alati riskantne. Pahandusi tekibki ja kohus on harva nende lahendus. Siiski ootab seal järke pealkiri «Andrus Ansip: poliitikuid ja ärimehi kuulatakse pealt» – kaup missugune, sest kõlab kui jõuetu appikarje, et Toompead rünnatakse, mis täna tähendaks oma riigi kartmist.

Tegelikult oli kõlanud vaid tõdemus, et paha teha soovijad eeldavad, et pealt kuulatakse, ning ei plaani asju telefonitsi. Kõik ju teavad pealtkuulamiste alusel toimunud kohtuasjadest, kui isegi lindistusi pressi on lekitatud. Aga mõtte töötlus levis pidurdamatult kõigis kanalites ja on kinnistatud kui fakt.

Pealkirjad võivad teha poliitikust ka kohtuniku ja jumala, nagu juhtus minuga. Mulle omistati väide, et Meikari tegevus on riiklik kuritegu, ja seegi ringleb tõestisündinud loona.

Ülehindasin küsijaid, eeldades, et nad on enne ministri juurde tulekut kursis avaliku debatiga «julgeolekuoht võõra raha annetamises». Ütlesin, et too annetus pole julgeolekuoht, Eesti poliitika ei ole ostetav ja mingist Meikari karistamisest pole juttugi, aga kui näilisus on avalikus asjas nii määrav, siis on julgeolekuoht valitsemise näitamises tegelikult halvemana, nagu tolle episoodiga seoses on tehtud.

Lootusetult keeruline mõttekäik mõistagi, eriti kui tulnud on tegema lugu «Partei kättemaks» ning eelmised on olnud koolikiusamisest ja pereroimast. Hästitöödeldud kraam säilib kenasti ning võidupühal kõlbas ta ka Pärnu kiriku kantslist jumalasõna sekka maha hüüda.

Tänuväärse materjali olen pakkunud suure Saksamaa ja tema konstitutsioonikohtu «erakordselt teravas toonis ründamisest» kirjutamiseks. Kõigepealt astus mingis Baieri portaalikeses minu sõimamisega üles keegi «von», kes oli leidnud mu intervjuu töötluse jääke ja arvas, et ma nõuan Saksa kohtult ESMi otsust. Kodumaised lihtsameelsed liitused, sinne portaali avaldas kiiresti artikli minu ämbrisse astumisest ning asja käsitlesid tõsimeelsed saated ja juhtkirjad.

Tulemus oli fataalne, kuna mult oli küsitud Eesti õiguse kohta nõuda partnerriikidelt lõunas reforme ja kärpeid (minu vastus sai olla vaid jaatav), aga ka Saksa konstitutsioonikohtu aeglast otsustamise kohta. Mu vastus kõlas: «See pole hea märk, aga ma respektseerin kohtu sõltumatust ning veenan hoopis Euroopa kõige aeglasemat, Eesti parlamenti kiiremini otsustama», mis vihjas Saksamaa delikaatsele olukorrale: olles Euroopa tänavatel süüdistatud majanduslikus ja poliitilises ekspansioonis, oleks suisa groteskne, kui nüüd kohtu kaudu pikalt tagantjärele teatataks, et 17 valitsust ja parlamenti on teinud tühja tööd ning ESMi ei tule.

ESM on muidugi iseenesestki müüt, aga tollest annab tuletada ka uusi. Debatist (pisi)valikute üle parlamendi täiskogu, ta komisjoni ja valitsuse koostöös sõeluti kõrvale üsna kõrvaline fragment ning sellest pandi kokku minu Eesti riigikorralduse ründamise lugu.

Tulemusena lähenes mulle ka pärast neljatunnist, põhiseadusega määratud riigikogu ratifitseerimisvaidlust kaameramees küsimusega, kuidas lepin sellega, et arutelu siiski riigikogus toimus. Järgmisel päeval teatas esikülj ajalehes, kus olin riigikogu rolli maksimeerimisest avaldanud 7000 tähemärki, et riigikogu võimaluse üldse midagi küsida võitles välja õiguskantsler!

Riigikogu erimeelsused on selle abil ruineeritud näivuseks, sest opositsioonil on hoolimata kohtu otsusest nüüd «riigikogu kõrvale jätmise» ettekääne populaarsele poolele hoida ja rohelist mitte vajutada.

Kõige raskem on elu neil, kelle kuri saatus on määranud valitsejatele õigeid mõtteid ja tegusid õpetama, kes aga oma õpilastest on näinud vaid meedias ringlevaid inforäbalaid. Nii pühendas Juhan Kivirähk hiljuti mulle pika manitsuse, mille võttis kokku ohtralt tsiteeritud lausega «Tõeline porno oleks hoopis see, kui jürgenligidel õnnestuks avalik arvamus ühiskonnaelu otsustusprotsessidest välja tõrjuda».

Vaene mees ei võinudki teada, et avaliku arvamuse arvestamise osa (ESMiga seoses - ELi referendum, ESMi referendum, keeld põhiseaduses, riigikogu valimised, valitsuse täitevtegevus) oli mu intervjuust välja jäetud, et osutatud kohas olin ma rääkinud mitte avalikust arvamusest, vaid ühest ajakirjanduslikust klišeest, ja et erinevalt nüüd Kivirähast, kes seda rumalat p-tähega sõna minu pärast avalikult kasutas, ei ole mina seda teinud.

Klišeele, muide, osutasin just kui avalike debattide tapjale: näiteks peretoetuste teema ammendatakse kauni pildiga õrnast Marist (21), kelle sõnul peavad toetused olema palju suuremad.

Uudist ajakirjanduse ründamisest pole nüüd vaja kirjutama kiirustada, see on juba avaldatud. Võtsin kord toru, nagu ikka, reporteri otsekõne peale, ehkki olin lennukile minemas ja vabu käsigi polnud. Tavapäraselt usalduslikult suheldes lubasin vastust Brüsselis maandudes, ent andsin ka leebe hoiatuse, et juhtkirja idee, mille kohta küsiti, on jama.

Geniaalsus muidugi kriitikat ei kannataks ning seepeale pühendati kaks roosat lehekülge minu isikule – mõistagi koos «ründamise» ja «ämbrisse astumise» kõikevõitvate argumentidega –, ent kommentaari enam ei soovitud.

Niisiis saab Eestis ministrile helistada mobiilile, mis võiks anda aimu, et vaenu valitsejate ja maailma ühe vabama ajakirjanduse vahel pole. See on vaid üks poliitiline nišš, kes üldise tagakiusatuse kujundi tarbeks ka ajakirjanduse kallutatuse juttu vajab.

Aga vigade klaarimist tasub meedial tõsiselt võtta ning usaldust ega võimu ei maksa kuritarvitada. Minu meelest on halbadest kogemustest turris ning otsesuhtlust ja selgeid mõtteid pelgavate poliitikute osakaal tõusmas.

12. Raivo Vetik: raha või inimõigused

<http://arvamus.postimees.ee/832198/raivo-vetik-raha-voi-inimoigused/>

Avaldatud: 07.05.2012 10:58

Tallinna Ülikooli professor Raivo Vetik leiab Postimehe arvamusportaalil, et meedias saab vähemustest huvitavalt kirjutada ka nende inimõigusi rikkumata, neid solvamata.

Rain Kooli tuletas meile hiljuti meelde Juhan Peegli legendaarseid sõnu oma õpilastele: ajakirjanikud te võite olla, aga inimesed peate olema (PM, 29. aprill 2012). Mõni päev hiljem seletas Priit Hõbemägi asjatundlikult lahti, miks klikkidest elatuvas meedias on sellest põhimõttest raske kinni pidada (Delfi, 5. mai 2012).

Võib nõustuda, et turukonkurents on klikkide tootmine igati õigustatud eesmärgiseade, sest see suurendab kasumit. Mida teha aga olukorras, kus klikkide tagaajamine rikub kellegi inimõigusi?

Mis juhtub, kui ajakirjaniku ette kerkib nähtamatu käsi, asetades ta karmi dilemma ette: raha või inimõigused! Just seda küsimust arutati eelmisel nädalal Tallinnas rahvusvahelisel konverentsil «Vähemuste kujutamine meedias».

Projekti «Teiste sõnadega» naiskonna sõnum ajakirjanikele oli lihtne – vähemuste võitlust nendevastaste eelarvamuste vastu tuleks näha mitte niivõrd võitlusena vähemusele kui grupile kuuluva õiguse, kuivõrd vähemusgrupi liikmetele kuuluvate inimõiguste eest.

Iga inimene teeb oma valikud kindlal tähendusväljal, mille määrab suures osas ära tema grupikuuluvus. Näiteks eestivenelaste identiteediga seotud valikud saavad oma tõelise tähenduse just antud vähemusgrupi kultuurihorisondi piires, mis võib eesti kultuuritaustaga inimese jaoks jääda kaugeks.

Suure tõenäosusega pakub lähenev 9. mai sellele järjekordse kinnituse. Me ei pruugi täpselt aru saada inimestest, kes viivad pronksõduri juurde terve mäetäie lilli, aga kas see tähendab automaatselt, et see nende identiteet on vale?

Samuti määrab puuetega inimeste kui vähemuse eluvalikud paljuski olukord, millesse saatus nad on asetanud ja mille täpset tähendust konkreetse inimese jaoks teised ei pruugi hoomata. Aga kas see annab ajakirjanikule õiguse nimetada puuetega lapsi puudliteks ja nihkes noorteks, nagu monitooring välja tõi?

Mõnede inimeste mõned valikud on määratud nende seksuaalse sättumusega. Need valikud on mõistetavad vastava subkultuuri sees, mis teise kultuuritaustaga inimestele ei pruugi meeldida.

Aga pangem end nende olukorda ja küsigem: mis tunne mul oleks, kui minu tunded inimese vastu, keda ma armastan, on paljude arvates kuritegu? Või mis tunne võiks olla, kui mind alavääristatakse asjaolude tõttu, mida ma muuta ei saa?

Meie meediamonitooring näitas, et seksuaalvähemuste meediakajastus on võrreldes teiste vähemustega kõige polariseerunum – ühelt poolt on meedias nende suhtes palju eelarvamusi ja stereotüüpe, kuid teiselt poolt leiavad nad järjest enam mõistmist.

Ma usun, et vähemused ei taha meedialt võtta võimalust kasutada nendega seotud teemadest kirjutades emotsioone, nagu Hõbemägi näib kartvat. Samuti saavad nad aru, et lugude uudisväärtusele on lisandunud kommenteerimisväärtus, mis sunnib toimetusi leiutama igasuguseid trikke klikkide arvu suurendamiseks.

Lisaks on kõigile selge, et neoliberaalses ja majanduskriisist räsitud maailmas käib meediaettevõtete vahel armutu olelusvõitlus, mille tulemusena kaotavad mõned ajakirjanikud töö ja omanikud on mures oma kasumi pärast.

Aga kas see ikka õigustab põhimõtet, mida me tänases Eesti meedias sageli näeme: inimesed te võite olla, aga klikkide tootjad peate olema?

13. Allar Jõks: kes ütleb, mis on tähtis?

Avaldatud: 07.02.2011 14:38

<http://arvamus.postimees.ee/384236/allar-joks-kes-utleb-mis-on-tahtis/?redir>

Jurist Allar Jõks arutleb, kas ja kuidas ajakirjandus poliitikat mõjutab. Ajakirjandus ei tohi lasta lugejatel mugavaks muutuda ning peaks panema ühiskonna tervikuna olulistel teemadel kaasa mõtlema.

Kuigi Eestis oskab lugeda 98 protsenti inimestest, suudab vaid 18 protsenti lugeda pealkirjast kaugemale. Sellise koleda nalja leidsin Facebooki sõbra seinalt. Miks on lugeva vähemuse jaoks vaja ajakirjandust? Pean silmas trükimeediat ja ringhäälingut, mitte klikk-komm-meediat.

Mis on üldse ajakirjandus? Õigem oleks küsida, kes ta on. Ajakirjanduse huvid on erinevad nagu ka nende kujundatud maailmad. Henrik Roonemaa on Sir Humphreyt parafraseerides öelnud, et Postimeest loevad need, kes juhivad riiki, Eesti Päevalehte loevad need, kes juhtisid riiki siis, kui meil veel hästi läks, ja Äripäeva loevad need, kes töötavad nende alluvuses, kes omavad riiki.

Õhtulehe ja Postimehe kujutatud ja kujundatud maailmad on erinevad, kuigi see erinevus on viimastel aastatel vähenenud.

Ühiskonnas, kus opositsiooni nõrkuse tõttu ei ole normaalset opositsiooni ja koalitsiooni vaheldumist, tekib absoluutse erakondliku võimu ihalus. Riigiparaadi parteistamise ja erakondliku kontrolli suurenemisega kaasneb soov tekitada kriitikavabu tsoone. Seepärast on ajakirjandusel otsustav roll määrata, mis on avalikus debatis esiplaanil. Valides kajastatavaid teemasid ning otsustades nende käsitlemise intensiivsuse üle, on ajakirjanikel võimalus avalikku debativälja nii avardada kui ka piirata.

Lihtsustamine võõrandab valijat

Usaldusuuringuid lugedes võib leida seose informeerituse ja usalduse vahel: usaldus tekib teadmisest ja usaldamatus teadmatusest. Kui valijad ei tea, mis ja miks toimub, siis on vähetõenäoline, et nad valimiskastide juurde lähevad. Euroopa Parlamendi ja kohaliku omavalitsuse valimised kinnitasid valimisaktiivsuse kasvu. Kas ei või seda pidada ka ajakirjanduse teeneks?

Kui poliitiline kultuur on madalseisus, väheneb ka huvi ajakirjanduse vastu korrelatsioonis inimeste huviga hääletada.

Teisisõnu on poliitiline kultuur ja ajakirjanduskultuur omavahel seotud. Kui avalikkus on poliitikas pettunud, siis ajaleht annabki lugejatele, mida nad soovivad. Seetõttu on mõisteta soov eelistada poliitika ja vaadete analüüsile persoonipõhist lähenemist.

Kui poliitiline figuur muudetakse subjektist objektiks ehk kui oluliseks saab poliitiku välimus, riietus, käitumine, siis kaob oskus arutada poliitika sisu üle. Sisulise arutelu väärtust vähendab ka tava arvamusi valikuliselt tsiteerida ja pealkirjastada ning paratamatult järgnevad sellele reaktsioonid. Selliselt lülitatakse avalikust mõtteruumist välja need, kellel on, mida arvata.

Hetkest, kui ajakirjandus hakkab sörkima lugeja soovide sabas, algab surnud ring, mis toodab juurde poliitikas pettunuid.

Ajakirjandus peaks toimima filtrina, mis ei lase lugejatel mugavaks muutuda ning paneb ühiskonna tervikuna olulistel teemadel kaasa mõtlema. Miks? Ajakirjandus tähendab kohustusi ja vastutust, mitte ainult kasumi teenimiseks lugeja madalaima huvi tasemele langemist. Vastasel juhul võiks küsida: mis ajast peab meelelahutustööstus ennast neljandaks võimuks? Ajakirjanik peab olema lugejast suurem, vastasel juhul loobub ta vabatahtlikult oma võimust. Meedia peab oma eri vormides suutma poliitilisi otsuseid ja valikuid selgitada, analüüsida ja vajaduse korral ka mõjutada – mitte piirduma ainult kirjeldamisega. Viimasega saab hakkama ka valitsuse kommunikatsioonibüroo.

Kes valib arutlusteemad?

Denis McQuail nimetab agenda (kõneaine) kujundamist protsessiks, kus eri teemadele pühendatud suhteline tähelepanu uudiste kajastamisel mõjutab teemade aktuaalsuse ja tähtsuse pingerida avalikus arutelus.

Ajakirjanduse ja poliitiline agenda sõltuvad teineteisest. Ühest küljest suudavad poliitikud päevakajalisi uudiseid pakkuda, teisalt aga sõltuvad nad meediakajastustest ja reageerivad meedia pakutavatele teemadele.

Kui eesmärgiks on uudise kiirus ja kvantiteet, mitte allika- ja teemakriitilisus, haaratakse pikemalt mõtlemata kinni igasugusest vihjest. Niipea kui riigis on midagi mäda, tõusevad meedia agendasse Eesti riigi kestmajäämise seisukohalt «olulised» küsimused, nagu riigikogu liikmete palk, kuluhüvitised, riigilipu langetamise muusika, presidendi ja peaministri ametite ühendamise.

Kui teema on juba päevakorras, siis on raskem tulemust enda kasuks suunata. Ajakirjanikud hakkavad eriarvamusi küsima, objektiivsust ja tasakaalu taotlema ning lõpuks kujundab ajakirjanik/toimetuse oma seisukoha pigem oma arusaamise ja südametunnistuse kohaselt.

Mõju järgi poliitilisele agendale võib teemad jagada kolmeks: skandaalsed-sensatsioonilised, elulised ja eriteadmisi eeldavad küsimused.

Skandaalsed-sensatsioonilised on küsimused, mida avalikkus ei saa esile kutsuda ja mis ilmuvad meediapilti seoses dramaatiliste sündmustega. Näiteks Padaorg, õigus ja kord. Siin on meedia mõju poliitilisele agendale kõige tõenäolisem. Diskussiooni käima tõmbavaks jõuks ei ole olulisus või teadmine, vaid nn avalik õiglustunne.

Pärast traagilist õnnetust või võigast kuritegu töötab loosung «Kord majja!» või «Pätile malka!» suurepäraselt. Teema muutub kiiresti poliitiliseks, sest küsimuse lahendamisele kulub kõige vähem poliitilist ressursi ning oht vigu teha ja seega ka vastutus on väike.

Erakonna rahastamine leidis detsembris laialdast kajastamist vaid tänu kriminaalhõngulisele skandaalile. Vastasel juhul olekski ajakirjandus põhjuse ja tagajärje seose otsimise asemel jäänud heietama kontrollikomisjoni koosseisust.

Elulised on küsimused, millel on igaühele käegakatsutav mõju ja kus igaüks on oma kogemuse ulatuses ekspert. Näiteks majandus, töötus, kommunaalteenused ja tervishoid. Need teemad kerkivad esile ka sõltumata meedia initsiatiivist.

Küsimused muutuvad poliitiliseks vaid juhul, kui poliitilise ressursi kulu ja vastutuse suurus on pöördvõrdeline saadava tuluga. Näiteks ei ole ravikindlustuseta isikute õiguste kaitseks aastaid midagi tehtud, kuid ajalehe sekkumise abil taastati m-parkimise mõõtesamm üheminutilisena. Riigikogu liikmete palga vähendamine ajakirjanduse survele õnnestus vaid põhjusel, et osale erakondadele oli see mainekujunduslikult kasulik.

Eriteadmisi eeldavad teemad, nagu kaitse- ja välispoliitika, keskkond ja õiguspoliitika, ei ole dramaatilised ega kerki iseenesest esile. Kuivõrd enamasti puudub tugev avalik surve neid poliitilisse päevakorda võtta, ei ole meedia mõju tuntav. Nii näiteks räägitakse Eesti kaitseväelaste missioonidelt tagasi kutsumisest tavaliselt pärast traagilisi sündmusi.

Neli aastat tagasi nõustus riigikogu õiguskantsleriga, et riigikogu liikmete kuulumine riigi äriühingutesse praegusel kujul on põhiseadusega vastuolus. Kuivõrd vaidluse sisu jääb lugejale kaugeks, ei ole tekkinud ka avalikku survet muutusteks. Keskmise lugeja jaoks taandub see ainult küsimuseks, kui palju riigikogu liikmed nõukogudes teenivad. Poliitilisse päevakorda võib teema tõusta vaid siis, kui juhtub midagi skandaalset ehk selguvad seosed riigi äriühingute poliitilise juhtimise ja erakondade varjatud rahastamise vahel.

Miks ei muutunud allikakaitseseaduse muudatused üldrahvalikuks arutlusobjektiks ja seetõttu jäi meedia mõju seaduseelnõu menetlemisele oodatust kesisemaks? Esiteks jäi lugejale arusaamatuks, miks elnõu ohtlik on, ja teiseks oli lugejal raske unustada ajakirjanduseetika eiramise ja kontrollimata info kasutamisega tekitatud ülekohut.

Seega tekitab meedia tähelepanu teatud küsimusele poliitilises parteis huvi vaid juhul, kui nad soovivad seda küsimust politiseerida. Teatud teema ülepolitiseerimine võib samas vähendada avalikkuse huvi ja suutlikkust kaasa elada. Seda juhul, kui on ilmselge, et soovitakse kõrvaldada poliitilist konkurenti. Hea näide on jälle idarahasskandaal, kus ühe erakonna soov kapo raportiga ära teha suretas sisulise arutelu.

Mis juhtub, kui meedia agendat hakkavad kujundama jõuametkonnad? Tagajärjeks on meediatapp ja kohtumõistmine ajal, kui isiku süü ei ole selge. Hilisem õigusemõistmine ei huvita enam kedagi.

Prokuratuuri meediataktikat iseloomustab kõige paremini ühe prokuröri vastus küsimusele, miks meediat oma huvides ära kasutatakse: «Kehtiv kriminaalmenetlusseadustik ja praktika on muutnud prokuratuuri jaoks äärmiselt raskeks isiku süü tõendamise üldmenetluses.»

Alati kui eeluurimise materjalid on lekkinud, taunivad prokuratuur ja advokatuur sellist leket. Tulemusteta. Seni kuni ajakirjandus on leketest eluliselt huvitatud, jätkub ka lekitajaid.

Kas ajakirjandus on surnud?

Uue meedia areng on uurivale ajakirjandusele osutunud pääseteeks. Nüüd, kui blogid, säutsud ja Facebook on saanud osaks meediast, ei suuda ajalehed uudiste esitamise kiiruses enam võistelda. Ja lugeja võitmiseks tuleb rahuldada tema vajadus sügavate lugude järele.

Ajakirjanduse mainet parandas ka Venemaalt raha küsimise suhtes võetud ühene positsioon. Poliitikud üritasid veenda avalikkust, et Venemaalt erakonnale varjatult raha küsida on suurem patt kui mujalt. Meedia võttis siin selge hoiaku: igasugune varjatud rahavõtmine on lubamatu.

Ajakirjanduse silmatorkavamateks saavutusteks viimastel aastatel võib pidada riigikogu liikmete palga vähendamist ja ministrite tagasiastumist. Milline oli aga palga vähendamise mõju Eesti ühiskonnale? Kas saame nüüd Toompeale paremaid otsustajaid?

Ministrite tagandamisega seoses nõustun nendega, kelle arvates ajakirjanduse rünnakud naispoliitikute vastu on õelamad kui meespoliitikute suhtes. Liia Hänni on isegi öelnud, et naispoliitik on Eestis saakloom, keda jahivad kiskjad. Sellist väidet kinnitavad lood, kus naisministri tegevusmotive selgitatakse läbi tema muusa. Ei meenu, et meespoliitikute tegevust analüüsitaks läbi nende isiklike suhete prisma. Erandiks on vaid ühe poliitiku paarikümne aasta taguse käitumise seletamine ämma mõjuga.

14. Ruth Kalda: sõna jõud

Avaldatud: 10.01.2011 12:57

<http://arvamus.postimees.ee/369549/ruth-kalda-sona-joud/?redir>

Vastulause 5. jaanuaril Postimehes ilmunud artiklile «Perearsti surm viis pisioperatsioonide keeluni».

Hukata, mitte armu anda

Sõnadel, kirjavahemärkidel, intonatsioonil, kuidas sõnu öeldakse, on suur jõud, vahest liigagi suur. Nii nagu selles laialt tuntud aforismis on kirjavahemärgil elu ja surma tähendus, nii võib ka tänapäeval sõnaga haiget teha, häbistada, igaveseks märgistada. Sest sõna jõud on valus. Valusam kui füüsiline löök, kuna selle mõju on kestvam, elades pärast lendu laskmist oma iseseisvat elu edasi.

5. jaanuari Postimehe artiklis «Perearsti surm viis pisioperatsiooni keeluni» on tegemist just sarnase juhtumiga. Ajakirjanik väidab: «Eelmisel aastal opereeris üks noor perearst endalt väikese nahaaluse kasvaja. Lõikus aga ebaõnnestus, sest kasvaja osutus pahaloomuliseks ja noor perearst suri.» Ja kuigi 7. jaanuaril ilmus samas ajalehes vabandav artikkel, kus mööndi, et perearsti lähedalt tundnud ja tema terviseandmetega kursis olnud inimesed on kinnitanud, et perearst seda siiski ise ei teinud, vaid laskis kasvaja opereerida erakliinikus, kahtlused siiski jäävad. Tegemist on valetamise musternäidisega, goebbelsliku valega, kus vale on teadlikult esitatud nii suurena, et kuulajad ja lugejad ei usuks, et nii suur vale on võimalik. Ajakirjandus peaks ju lähtuma tõest. Tegelikult tundub antud juhul ajakirjanik olevat vaba kirjutama kõike, mis pähe tuleb, olles justkui juriidiliselt korrektne, samas eetilisel küsitav. Fakte kontrollima ei pea, nii vähemalt väidab Kristi Leppik. Ajakirjaniku jaoks piisab, kui allika näol on tegemist tema jaoks «tuntud ja usaldusväärse inimesega». Et samal ajal tehakse määratult suurt kahju ühele teisele, väarikale ja austust väärivale perearstile, kes on küll meie hulgast lahkunud, see ei olegi justkui oluline. Selle nimel ei pea vaeva nägema ja andmeid kontrollima.

Meditatsioon on peamine tõenduspõhisus ja mul on arstina väga raske mõista selliseid meelevaldseid seoseid, mida teeb Postimehe ajakirjanik ilma fakte esitamata. Meditatsioonis ja üldse teaduses nimetatakse selliseid tõendamata üksikjuhtumeid anekdootlikeks ja nende põhjal järelduste tegemine ei tule kõne allagi.

Too sealt see...

Sellist suhtlemisviisi armastas minu keskkooliaegne kunstiõpetuse õpetaja. Kui kõnetatav õpilane ei saanud kohe täpselt aru, mida kust tooma peab, sai ta karistada seni, kuni katse ja eksituse meetodil selgus käes - kas joonlauaga, paberirulliga, maalipintsliga või muu kättejuttuvaga. See paralleel meenus, kui sain samalt ajakirjanikult järelepärimise peale, miks esitatakse valeväiteid, e-meili, kus öeldi, et seni pole keegi esitatut ümber lükanud. Kuidas aga asuda võitlusse kellegagi, kel pole nime ega nägu? Siinkohal on ajakirjanik olnud hoolas, artiklis ei nimetata ei noore surnud perearsti ega ka valeinfot andnud isiku nime. Selleks aga, et vale ümber lükata ja seda avalikkusele tõestada, on tõendajad sundseisus - ilma delikaatseid isikuandmeid avalikustamata, milleks on terviseandmed, on seda pea võimatu teha.

Ajakirjanikul on aga jäänud kahe silma vahele, et selles loos on perearst tegelikult patsiendi seisus ja teda tuleks ka selliselt kohelda. Ei ole oluline, kas käsitletava isiku elukutse on ajakirjanik, kaevur või perearst - isikuandmete selline lekitamine on seadusevastane. On üldine printsiip, et juhul kui sarnaseid juhtumeid on alla viie, siis on isik üsna kindlasti tuvastatav, olenemata sellest, kas tema nimi oli mainitud või mitte.

Ise tegi!

Teate küll seda Antsu ja Vanapagana lugu, kus Vanapagan on lasknud end pingile siduda ja endale kavaldaja poolt kuuma tina silma valada. Kavaldaja on tutvustanud end nimega Ise, mispeale Vanapagan käib ringi, pink selga seotud ja karjub: «Ise tegi! Ise tegi!»

Selleks, et lugu vaidlustanud perearste näidata ise oma probleemide põhjustajadena, kinnitatakse artiklis, et valeinformatsiooni lekitaja tuleb meie endi seast. Kas tegemist on uue valega, seda me ei tea, sest ajakirjanikud kaitsevad oma allikat, kui see soovib jääda nimetuks. Kas keegi teist teab aga kedagi, kes sooviks saada nimetatud kui valeväidete esitaja? Sestap on nimetuks jäämise soov täiesti mõistetav.

Ajalehe väitel on perearstid ise kõigest teadlikud. Artiklis väidetakse, et perearstid ise tõstatasid küsimuse, kas neil peaks olema õigus naha- ja rasvkoe kasvajaid eemaldada. See pole siiski õige. Perearstid on naha ja rasvkoe healoomulisi kasvajaid eemaldanud juba aastaid. See, mida taotleti, oli nende lõikuste puhul proovitüki täpsema analüüsimise kasutamise lubamine. Eesmärgiks parandada diagnostikat ja seeläbi ka ravi kvaliteeti. Selle peale aga keelustati kogu tegevus. Olgu öeldud, et perearstid ei ole soovinud neid koeproove ise analüüsida nagu väidetakse artiklis. Seda ei tee ka kirurgid, onkoloogid, nahaarstid. Koeproovide analüüsimiseks on spetsiaalselt väljaõppinud arstid ja teenistused. Sõnal ja kuidas seda esitatakse, on aga suur jõud ja seetõttu, sellise valeväite esitamise järgselt tekkis segadus ka meie endi, perearstide, seas. Arutleti: «Kas tõesti soovisime hakata ise tegelema koeproovide analüüsimisega? Ei, parem siis mitte!»

Segadust on selle looga külvatud palju, vassitakse numbrit ja faktidega. Manipuleeritakse sõnadega. Kasutatakse selliseid kõlavaid sõnu nagu «kvaliteet», «patsiendi kaitse», «ennetus». Need terminid peaksid ju näitama, et ollakse väljas hea ja vajaliku asja eest! Keegi aga ei taha selgitada, mis oli siis varem probleemiks? Enne, kui tehakse otsuseid, kas poleks õigus saada siiski fakte halva kvaliteedi, patsiendile tehtud kahjude ja ennetustöö puuduste kohta? Ja küsimus ei ole lihtsalt ühes teenuse koodis nagu asjast mulje püütakse jätta. Küsimus on põhimõttes, suhtlemises tehtud vigades ja nendele arstidele liiga tegemises, kes oma tööd hästi ja mitmekülgselt teevad.

Vanarahvas ütleb valetaja ja vassija kohta: «Et sul keel kurku kinni jääks!» Sõnal on suur jõud, loodame!

15. Silver Meikar: nii nad tapsidki teema

<http://arvamus.postimees.ee/792918/silver-meikar-nii-nad-tapsidki-teema/>

Avaldatud: 30.03.2012 15:54

Inimõiguste instituudi nõunik Silver Meikar kirjutab, et elame propagandaajastul, kus võim, raha ja huvigrupid püüavad veenda inimesi mõtlema ja käituma neile sobival viisil. Ning meil on vaid kaks võimalust: kas mõista manipulatsiooni või olla selle ori.

Võiks ju rõõmustada, et pea iga nädal tuuakse rambivalgusesse mõni uus šokeeriv ja haarav teema. Paraku tähendab see sageli, et eelmine, veel lahendamata küsimus jääb tagaplaanile ning kaob ka mingi sisulise muutuse võimalus. Tülikate teemade tapmine on üks poliitilise kommunikatsiooni peaesmarke ning erakonnad on muutunud selles üha professionaalsemaks.

Elame propagandaajastul, kus võim, raha ja huvigrupid püüavad veenda inimesi mõtlema ja käituma neile sobival viisil. Sellisel ajastul on «...ainus võimalik tegutsemisviis õppida propagandat identifitseerima sellena, mis see on: pelgalt igapäevaelu osaks oleva veenmisprotsessina», kirjutab Philip M. Taylor hiljuti eesti keelde tõlgitud raamatus «Mõttearelv».

Ajakirjandus ja kodanikud peaksid tunduvalt rohkem pingutama, et mitte astuda üles seatud propagandalõksudesse.

Avaliku arvamusega manipuleerimine ei ole muidugi ainult poliitikute eesmärk. Head mainet ihaldavad kütusefirmad võitlevad selle nimel, kes teeb esimesena pressiteate kütuse hinna alandamisest sendi võrra. Iganädalase ja kolm korda suurema hinnatõusu asjus hoitakse aga suu lukus ning lastakse halb uudis kodanikel tanklas ise avastada. Poliitiline sfäär aga on veelgi küünilisem – eesmärk on, et negatiivset uudist ei pandaks üldse tähele või peetaks süüdlaseks kedagi teist. Kui see ei õnnestu, siis tuleb teema tappa.

Võib ju tunduda, et viimasel poolel aastal on lahvatanud rohkem poliitilisi skandaale kui kunagi varem: elamislubadega kauplemine, sidesaladuse rikkumine, parteide rahastamine, telefoniõiguse kasutamine jne. Kuid õigupoolest me ei mäleta seda, mis toimus pool aastat tagasi. Veelgi enam, me ei mäleta, mis toimus nädala eest.

Info ei liigu vabalt avalikus inforuumis, vaid kitsas suletud infotorus justkui gaas. Diktatuuri puhul omab võim nii info-gaasi kui ka toru, mille teises otsas köetakse vaikides istuvate kodanike ajusid. Demokraatias on toru küll ideaalis sõltumatu, kuid selle sees voolava üle püüab raha ja poliitika otsustada sama palju.

Infoühiskonnas on peale peatoru (eelkõige televisioon, trükimeedia ja raadio) tekkinud palju pisikesi (eelkõige internetis tegutsevaid) kõrvalkanaleid, kus info liigub mitmes suunas ning mille sisu on palju raskem kontrollida.

«Tänapäeva propagandistide ja tsensorite proovikiviks ongi seetõttu saavutada kontroll informatsiooni üle esmaallikas,» kirjutab Taylor. Kui see ei õnnestu, oleks parim, kui sihtgrupp oleks propaganda abil omandanud nii kaljukindlad arvamused, et informatsioon põrkaks pallina kiviseinalt tagasi.

Ükskõik millised korruptsiooniskandaalid peavoolumeedias kajastust leiavad, ei mõjuta see mitte kuidagi olulist osa Keskerakonna valijatest. Neid on suudetud edukalt veenda, et mitte ainult Eesti meedia ja riigi, vaid kogu maailma sepitsetud salaplaan armastatud partei vastu on tegelikult ka nende vastu ning vaid tuim eitamine tagab ellujäämise. Spartalaste kombel koondutakse loosungi «No pasaran!» alla.

Kontrolli saavutamine esmaallika üle tagab aga, et teemat üldse ei tekigi. Ei tasu arvata, et avalikkusesse on jõudnud kõige jultunud ja võikamad poliitilise korruptsiooni, silmakirjalikkuse ja ebaeetilise käitumise juhtumid. Ei – ikka vaid need, mille puhul uuriv ajakirjandus on haisu ninna saanud ja mõni teadja ei ole suutnud enam wait olla.

Võimalike keelekandjate vaigistamiseks on mitu vahendit, millest kõige levinum on raha. Vanad tarkused «Ära sae oksa, millel istud» või «Ära hammusta kätt, mis sind toidab» omandavad poliitikas erilise tähtsuse. Parteid pakuvad mugavat töökohta, head palka ja kiiret karjäärivõimalust ning vastu küsivad vaid jäagitut lojaalsust.

On ekslik arvata, et selline ostetud lojaalsus toimib peamiselt noorte ambitsioonikate tõusikute puhul. Jah, neil võib olla küll soov üle oma varju hüpata, kuid piisav mõistus tagab neile ka muid karjäärivalikuid tulevikus. Kõige sõltuvamad on vähe haritud ja üle keskea inimesed, kellel on tõesti vaid kaks valikut: kas partei või vaesus.

Parteifunktsionääride, poliitiliste ametikohtade ja esindusorganisatsioonide liikmete suhteliselt kõrge palk peaks ära hoidma korruptsiooniohu. Kuid see on kahe teraga mõõk. Kui näiteks riigikogus olev saadik teab, et mitte ilmaski ei ole tal võimalik saavutada sama suurt heaolu ning tema tulevik sõltub peamiselt kohast parteinimekirjas, ei ole ta valmis korruptsiooni nähes mitte ainult silma kinni pigistama, vaid lojaalsuse tõestamiseks ka ambrasuurile viskuma. Isegi kui ta sõelapõhjaks tulistatakse, loodab ta parteilisele autasule.

«Sellele noormehele ilmselt lubati jälle kokku pudrumägesid ja poliitilist karjääri,» ütles Ain Seppik ETV saates «Kahekõne» ühest Hannes Rummu erakirjade skandaali asjaosalisest Ivor Onksionist rääkides. Kas Onksion jääb pudrumägesid ootama või on valmis rääkima, näitab uurimine, kuid ka aus ülestunnistus ei kõla enam tema suust eriti veenvalt.

Pole mugavamalt kuritegude paljastajat kui teine kurjategija. Nii nagu Võru skandaalse ärimähe Jüri Luige süüdistus Toobali aadressil, ei kõla just usutavalt varastamise eest süüdi mõistetud ja vanglakaristusest kõrvale hoidva Anna-Maria Galojani säutsud pagulusest Londonist.

Mõelge, kui näiteks mõni ausa mainega Reformierakonna fraktsiooni liige oleks sotsiaalvõrgustikku saatnud sõnumi: «Kui te ainult teaksite, mida Michal Reformi musta kassa hoidjana tegi ja varjas. Palun veidi kannatust, varsti tuleb see välja!»

Selline hüüatus annab erakonna propagandameeskonnale hea võimaluse sildistada igaüht, kes kunagi peaks samal teemal infot avaldama, «uueks Galojanikeseks» ning niiviisi sõnumitooja usaldusväärust kahtluse alla seades tappa ka teema. Kompromiteeriva info kogumine ja vaikne levitamine võimalike «halbade sõnumite toojate» usaldusvääruse hävitamiseks on pidev ja organiseeritud protsess.

Inimesed on patused ja me kõik oleme oma elus vigu teinud – ennast liiga täis joonud, kiirust ületanud või niisama kohatult käitunud. Just selliseid patte otsides, avaldades ja võimendades ning arvatavasti ka tapmisähvardusi saates püüdis tubakafirma Brown & Williamson

vaigistada oma endist tipptöötajat Jeffrey Wigandit, kes 1996. aastal paljastas CBS uudistesaares «60 minutit», et sigaretitootjate eesmärk ongi nikotiin abil sõltuvust tekitada.

Ka 37 aastat FBI-d juhtinud J. Edgar Hoover kogus informatsiooni presidentide ja nende lähedaste kohta ning tagas šantaaži abil endale võimaluse juhtida bürood elu lõpuni. Talle endale esitatud süüdistused suutis ta sageli summutada, seades salaja kogutud komprat lekitades kahtluse alla vastaspoole usaldusväärsuse.

Ma ei tea, kui paljud mõistlikud inimesed Delfi kommentaare loevad, kuid need annavad päris hea pildi sellest, milliseid silte soovitakse isikutele külge kleepida. Aga kui ka sõnumitooja tapmine ei aita, tuleb sobimatu teema lämmatada teiste teemade all.

Suhtekorraldaja Allar Tankler küsis 1. märtsil Twitteris, millelt soovib Reformierakond valimis-ea langetamisest rääkides tähelepanu kõrvale juhtida. «Kriitika põhjuseks ilmselt ongi see, et klassikaline teema, mida aeg-ajalt lehvitada, vrd lapsevanemale topelthääleõigus,» põhjendas ta oma küsimust. Nüüd võiks seda küsida ka IRLi kohta, sest uudistevaesel laupäeval käis nende uus esimees selle vana teema – lisahääle andmise lapse eest – uuesti letti.

Klassikalisteks tähelepanu kõrvalejuhtimise teemadeks sobivad ka ausambad, Vene oht, ajalooline tõde, valimisseaduse muutmine ja seksuaalvähemused. Võib-olla oli see tõesti juhuslik, et elamislubade skandaali haripunktis tuli IRLi ministri poolt avalikkuse ette soov tunnistada Teise maailmasõja ajal Nõukogude vägede vastu võidelnud mehed Eesti vabadusvõitlejateks. Igal juhul aitas see vene ärimeestele Eesti elamislubade parseldamise eest häbipleki külge saanud parteil taas kord ennast isamaaliselt (see tähendab Vene-vaenulikkult) näidata.

Ma tõesti ei tea, kas valimisea langetamisega sooviti midagi muud varjata. Tegemist ju vana teemaga, mille ma ise 2003. aastal algatasin ning mida hiljem noorsotsid ja -oravad edasi arendasid. Kõik need algatused lõppesid teadmise, et valimisiga on põhiseaduses sätestatud ning selle teema juurde võiks tagasi tulla siis, kui põhiseaduse suurem remont kunagi päevakorda tõuseb. See peaks kindlasti teada olema ka justiitsministril.

Teema tapmise kuldmedali võiks aga anda Keskerakonnale, kes hõivas eelmisel nädalal suure osa inforust. Aukohtu arutelu Kalle Laaneti ja Rainer Vakra parteilise tuleviku üle aitas saavutada mitu eesmärki. Esiteks suunati fookus eemale Rummu kirjade varastamiselt, teiseks puhastati erakonna ridu, kolmandaks suudeti tõestada, kelle käes on parteis võim, neljandaks saadi meediaruumis rääkida erakonna üllastest eesmärkidest, viiendaks....

Aukohtud ja muud «tõekomisjonid» on muutunud üheks parteide edukaks teemade lämmatamise instrumendiks. Selle õigeksmõistev otsus justkui puhastas Ken-Marti Vaheri võimalikust süüst elamislubade skandaalis, Marko Pomerantsi telefoniõiguse kasutamisest ja Edgar Savisaare Venemaalt raha küsimisest.

Tuleb mõista, et aukohtud ei otsi mitte ausat, vaid parteile kasulikku lahendust. Samuti seda, et iga uus ja haarav uudis võib kanda eesmärki lämmatada hoopis olulisem. Ning et võimalike lekitajate vastu suunatud rünnakute peamine eesmärk on nende usaldusväärsust hävitades summutada parteile ebasobiv teema. Lihtsustatult on propagandaajastul kaks võimalust: kas mõista manipulatsiooni või olla selle ori.

16. Peeter Järvelaid: Tippspordikultuurist (ka Andrus Veerpalule mõeldes)

<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/peeter-jarvelaid-tippspordikultuurist-ka-andrus-veerpalule-moeldes.d?id=56306108>

Avaldatud: 24. august 2011 06:00

Iga spordisõbra jaoks on kurvastav, kui peab kuulma uudiseid, et lemmikalal jälle midagi „susiseb“ ning et näiteks enne otsustavaid olümpiapiletite või muude tiitlivõistluste kohtade jagamist on mõnes alaliidus puhkenud hoopis konfliktid treenerite ja sportlaste vahel.

Taolised konfliktid pingelistel aegadel näitavad tegelikult ka seda, et ühel või teisel alal pole suudetud lubatud sihte siiski välja kanda ja suures pinges tekivad paratamatult liigsed emotsioonid, mida siis sisemiste konfliktide kaudud välja elatakse. Üks tõsine spordifänn Eestis saab sellise olukorra üle vaid kurvastada, kui konfliktid lahvatavad ka aladel, kus meil on olnud ja on tänagi lootus jõuda suurema rahvusvahelise eduni.

Eestis pole kunagi olnud liiga palju tippsportlasi erinevatel aladel korraga, kel ühesugused võimalused jõuda näiteks olümpiamängudel pedestaalile. Veelgi vähem on neid, kel võiks olla reaalne võimalus kord olümpiamängudel autasustamispedestaali kõrgeimal astmele tõusta. Oleme rahvaarvult väike rahvas ja iga anne ning tema eneseteostus on tõesti kulla hinnaga.

Tippsport ja raha

2011. aasta on küllalt avatult tõmmanud teki maha meie vahepealselt esindusalalt suusatamiselt ja meile vaatavad vähemalt ajakirjanduses vastu päris julmad rahamängud ala juurde end mugavalt sisseseadnute esituses.

Kui see poleks asjast puudutatutele nii valus, siis Eesti sport vajaks vist vahepeal ausat auditit, et me saaksime teada, kui palju oli näiteks lõpuks neid inimesi, kelle sissetulekud sõltusid otseselt või kaudsemalt meie olümpiamehe Andrus Veerpalu sporditulemustest. Samuti võiks avalikustada, kui palju näiteks sõiduautosid meie kahe tippsuusataja nime kasutades suudeti suusategelaste kasutusse saada.

Tippspordis liigub raha ja siin on oluline nii sportlase enda kui tema abiliste suhe rahasse. Väga hea näite võime leida filmist, mis räägib maailmakuulsa jalgpalluri Maradona elust. Maradona on tüüpiline vaesusest tulnud väikse haridusega mees, kellel enne suurte sponsorlepinguteni jõudmist oli valmis mõeldud vaid üks soov — osta oma emale tänutäheks tema kasvatamise eest soliidne maja.

Tasub meenutada, et ka meie uus jalgrattataht Rein Taaramäe pihtis hiljuti ajakirjanikele, et “ostsin oma esimeste säästude eest läinud mais (s.t. 2010) emale maja ja nüüd tuleb seda vaikselt sisustada.” Veidi analoogne oli seis ka meie esimesena NBAs mänginud korvpalluri Martin Mürsepagaga, kes suurema edu järel ehitas endale esimese ridaelamu, milles leidis pool maja oma esimesele treenerile Andres Sõbrale.

Väga ilus ja järgimist vääriv mõlema spordimehe poolt, kuid nendel lugudel olemas ka teine pool. Maradona, ilmselt Taaramäe ja Mürseppki polnud valmis selleks, et nad saavad päris palju raha kiiremini, kui nad oskasid rahata olles unistada. Me teame, et tõsiseid probleeme „rahakaks olemise ajal“ on olnud Martin Mürsepal, kuid Maradonat tabas rikkaks aades ikka päris katastroof ja ta ise tunnistas, et suuresti oli tema õnnetuses „süüdi see, et tal oli liialt vähe unistusi valmis mõeldud, mida teha tõelise materiaalse edu korral spordis.“

On selge, et kõrvalseisjal ei peaks tegelikult olema erilist sõnaõigust kaasa rääkida nii intiimsetes asjades, nagu see, mida meie andekad sportlased teevad oma teenitud rahaga. Kurb on siiski, et „Maradona fenomen“ tikub meie sportlastele peale tulema just siis, kui tegelikult alles tekivad tõsised lootused end tippspordi ülemistele astmetele tõsta.

Eestis on olukord sageli selline, et kohe esimese suurema sportliku edu järel hakkame esialgu kollasest pressist lugema uudiseid, et meie tippsportlased võtavad tippspordist isegi vaheaastaid, et ehitada lõpuni endale maja... Majaehitus, mida võiks vaadata ka kui üht salakavalat „ahvatlust“, mis neelabki sageli need andekad mehed-naised tegelikult oma meelevaleta.

Soomlased on meist paljus asjades siin maailmas targemad olnud. Seetõttu tasuks meie tänastel sporditippudel läbi lugeda mõttega eesti keeleski ilmunud olümpiavõitja Lasse Vireni raamat, kus ta kirjeldab, kuidas omal ajal Soomes anti sporditippude endi kätte raha, kes siis vabamalt said treenereid vahetada jne (meil siin ehk Erki Noole näide), aga samuti polnud ilmselt Soomest üle võetud olümpiavõitjatele maja kinkimise tava, ka ei midagi muud, kui vahend aidata noortel inimestel julgelt pühenduda jäägitult vaid põhitegevusse- ehk siis sporti ning et mitte andma liialt vara, veel tippspordi ajal, seda kolme tilka verd sellele mammonajumalale, kes näib spordijumalast vähemalt oma ohvreid valides vist tunduvalt kavalam olevat.

Tippsport ja ajakirjandus

Meie tippspordi ja meie tublide tippsportlaste kaitseks tahaks meenutada üht vana korvpallilugu, mis pärit Ilmar Kullami kuulsale „Kalevi“ aegadest. Sel ajal kuulasime korvpalliülekandeid veel raadiost ja neid andis meisterlikult ja väga kiires kõnes edasi legendaarne raadioajakirjanik Gunnar Hololei (1927-2009). Täna vanu linte kuulates on isegi raske uskuda, kuidas suutis korvpalliülekande kuulaja nii kiire kõnega kaasa minna, aga huvi korvpalli vastu oli suur ja siiras.

Kuid naljamehed mõtlesid Hololeist välja ühe toreda loo: Tartu Kalevi legendaarne peatreener Ilmar Kullam olevat kunagi tulnud mängu vaheajal Gunnar Hololei jutule ja palunud, et see veidi aeglasemas tempos mängu teist poolaega kommenteeriks, sest „mehed olevat juba väsinud ja ei jõua ülekande tempoga sammu pidada.“

Ka tänasele Eesti ajakirjandusele, kes soovib kõiki tippspordiuudiseid lugejate-kuulajateni kiirelt tuua, sooviks, et nad oskaksid selles protsessis eraldada olulise ebaolulisest ja ei sunniks oma kommentaaridega meie tippe „üle oma jõu kiires tempos tegutsema.“ Kõike, mida spordile lähedalseisjad näevad ja ehk arvavad ka küllalt hästi mõistvat, ei tasu tegelikult enne lõpptulemuste selgumist avaldada.

Ka siin sobiks prantslaslik lähenemine, kus jäetakse teatud teemadel avalikkusele kiirustades rääkimata. Kui saabub uuele põlvkonnale „saurusteraamatute“ kirjutamise aeg, siis ei keela keegi ajakirjanikke oma teadmisi ka pikantsete lugudega värvikamaks muutmast. Nende raamatute kirjutamise ajal on lugude kangelaste teod tippspordis juba tehtud ja siis on tõesti käes aeg neid samme põhjalikult analüüsida.

Üks kogenud ajakirjanik peab endale alati aru andma, et sõna on relv ja vähemalt sportlast tuleb selles igal võimalusel säästa. See tähendab seda, et just sportlase pihta ei kiirustataks väga põhjalikult kõiki asjaolusid kaalumata „kivi viskama“. Eriti siis, kui spordile väga palju endast andnu ei saa mingil põhjusel ennast kaitsta.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kadri Inselberg (27.07.1988),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
„Ajakirjanduskriitika ajakirjanduse rollist Eesti ühiskonnas 2011-2012“,
mille juhendajad on prof. Halliki Harro-Loit ja prof. Veronika Kalmus.

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 27.05.2013